

“Voldtektsbølgen” våren 2007

En diskursanalyse av mediers vinkling av voldtekt

Sissel Nerisrud

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

16. mai 2008

Forord:

Jeg vil først rette en stor takk til min hovedveileder Randi Wærdahl for konstruktiv kritikk og gode tilbakemeldinger. Andre har også på hver sine måter vært til god hjelp. Marianne takkes for daglige faglige diskusjoner og for å være en trofast venn på lesesalen. Takk til Espen for god hjelp og støtte, og for å gjøre hverdagen lysere. En spesiell takk rettes til pappa som har lest oppgaven og hjulpet meg med å forbedre det språklige. Takk til Trude for å ha lagt ned flere timer med arbeid i oppgaven min og for å være en god venn. Jeg vil også takke øvrig familie for oppmuntring og støtte. Sist men ikke minst vil jeg takke Gunnar, Hege og Oddbjørn for at jeg har fått lov til å jobbe med oppgaven mens jeg var på jobb.

Sammendrag:

Avhandlingen tar for seg hvordan fenomenet overfallsvoldtekt blir presentert i media. Våren 2007 skjedde det en rekke overfallsvoldtekter i Oslo. Mediene som blir analysert er avisene Aftenposten, Dagbladet og VG. Antall analyserte tekster er 78.

Ved bruk av diskursanalytiske redskaper blir syv diskurser identifisert. Diskursene dreier seg for det meste om hvordan man skal løse voldtektsproblematikken. Det råder enighet om at voldtekt er et problem som må løses, men fremgangsmåten for å løse dette problemet er det uenigheter om. Disse syv diskursene kjemper dermed om definisjonsmakt innenfor diskursordenen ”overfallsvoldtekt”.

Debatten fortsatte i avisene lenge etter at den siste voldtekten hadde funnet sted. Etter 12 uker begynte imidlertid debatten å dø ut. Omtrent en måned etter at debatten stilnet, ble det publisert en rapport av ”Amnesty International Norge” og ”Reform – ressursenter for menn”. Rapporten ble kalt ”Hvem bryr seg? En rapport om menns holdninger til vold mot kvinner”. Resultatene var både optimistiske og nedslående. Det kan regnes som positivt at menn var opptatt av å bekjempe vold mot kvinner. Men når nær halvparten av mennene som var med i undersøkelsen mente at en kvinne var helt eller delvis ansvarlig for en voldtekt dersom hun flørtet åpenlyst i forkant, regnes det som et noe nedslående resultat.

Når det gjaldt publiseringen av resultatene valgte blant annet VG å fremstille resultatene ved å fokusere så og si kun på de negative funnene i rapporten. Samtidig het det i overskriften til avisen at ”Kvinner som flørter har SKYLD I VOLDTEKT. Halvparten av norske menn i ny rapport” (VG 25.04.07). Slik har de byttet ut ordet ”ansvar” med ”skyld” og samtidig satt stort fokus på dette ordet. Antagelig har en slik fremstilling av resultatene fått følger, også når det gjelder den diskursive endringen.

Avhandlingen forsøker å finne svar på hvilke diskurser som blusser opp og hvilke kamper som er utkjempet. Både hvilke aktører og hvilke diskurser som oppnår å ha definisjonsmakten i diskursordenen er av interesse.

Innhold:

Forord:	3
Sammendrag:	5
Innhold:	7
1. Innledning	9
1.1. Diskurs og diskursanalyse	10
1.2. Problemstilling	10
1.3. Voldtekt som samfunnsproblem eller ”godt mediestoff”?	12
1.4. Organisering av oppgaven	12
2. Metode	15
2.1. Diskursanalyse av medietekster	15
2.1.1. Tema	15
2.2. ”Hvem bryr seg? En rapport om menns holdninger til vold mot kvinner”	16
2.3. Kvalitativ metode og tekstanalyse	19
2.4. Materiale, fremgangsmåte og endring	20
2.4.1. Papirmedier	22
3. Diskurs og medieteorier	24
3.1. Diskurs	24
3.1.1. Definisjoner av diskurs og diskursanalyse	24
3.1.2. Diskursanalysens opphav	27
3.2. Makt	28
3.2.1. Diskurs og diskursiv makt	29
3.3. Diskursiv kamp og endring	31
3.3.1. Diskursorden	33
3.3.2. Forandring over tid	34
3.3.3. Definisjonsmakt	36
3.4. Nyheter og prioriteringer i media	37
3.4.1. Medievridding	37
3.4.2. En verdig nyhet	39
3.4.3. Kriminalitet i media	40
3.5. Sterke diskurser som har vunnet terreng og kjønnete diskurser	42
3.5.1. ”Hvem bryr seg?” – rapporten. Oppsiktsvekkende resultater?	42
3.5.2. Kjønnete diskurser	43
4. Analyse og fortolkning	45
4.1. Voldtekt som diskursorden	45
4.2. Diskursene som avtegnet seg før ”Hvem bryr seg?” -rapporten	47
4.2.1. Diskurser på individnivå	47
4.2.2. Diskurser på strukturnivå	58
4.2.3. Mellom individ- og strukturnivå	70
4.2.4. Kamper som utspant seg	72
4.3. Diskursene som avtegnet seg etter ”Hvem bryr seg?” –rapporten	74
4.3.1. Diskurser på individnivå	75
4.3.2. Diskurser på strukturnivå	86
4.3.3. Mellom individ og strukturnivå	91
4.3.4. Kampene som utspant seg	94
5. Avslutning	96
5.1. Diskurser i kamp før publiseringen av ”Hvem bryr seg?” –rapporten	96
5.1.1. Kampene	96

5.2. De diskursive endringene etter publiseringen av ”Hvem bryr seg?” -rapporten.....	97
5.2.1. Kampene.....	98
5.3. Mediedekningen	98
5.4. Diskursanalyse som verktøy og valg av empiri.....	100
5.4.1. Tekstanalyse	100
5.4.2. Valg av empiri	101
Litteratur:	103
Vedlegg:.....	107

1. Innledning

Nyttårshelgen 2007 markerte starten på en voldtektsbølge i Oslo. Fra og med denne helgen og frem til 27.02.07 ble det begått 16 overfallsvoldtekter og voldtektsforsøk. 65 prosent av disse ble begått av menn med utenlandsk opprinnelse (Aftenposten 27.02.07). Dette skapte store nyhetsoppslag i avisene, noe som videre førte til debatt. Aktørene i debatten ønsket å finne ut hvordan man kunne få bukt med problemet. Forslagene om hvilke tiltak man kunne gjennomføre var mange og strakk seg fra at kvinner må ta forholdsregler for selv å unngå å bli offer, til at man må redusere strømmen av innvandrene ettersom denne gruppen var overrepresentert i voldtektsstatistikken.

Avisoverskriftene slo i mot oss som lesere nærmest hver dag, og informerte oss om at det var blitt begått nye og brutale voldtekter. Det store fokuset på ”voldtektsbølgen” og alle debattene den førte med seg fanget min interesse. Spesielt interessant fant jeg de rådene fra ulike aktører som florerte i avisene og hvordan mediene selv meldte seg inn i debatten. I enkelte aviser var det artikler som omhandlet hvor man kunne få kjøpt forsvarsspray og hvordan man kunne forsvare seg på best mulig måte, dersom man ble utsatt for et voldtektsforsøk.

I denne oppgaven ønsker jeg å gjennomføre en medieanalyse av fenomenet voldtekt slik det fremstod i enkelte medier våren 2007. Dette skal jeg gjøre ved å analysere tekster som er skrevet i avisene; Aftenposten, Dagbladet og Verdens gang (VG). Utvalget er på 78 artikler og er hentet fra ATEKST der jeg vil benytte ”voldtekt” som søkeord. Tekstene er skrevet av både journalister og av andre aktører som meldte seg inn i voldtektsdebatten. Analysemetoden jeg vil benytte er diskursanalyse, der jeg har vektlagt teoriene til Foucault, Laclau og Mouffe og Fairclough.

1.1. Diskurs og diskursanalyse

Voldtektene fikk mye medieomtale. I denne oppgaven vil jeg prøve å analysere frem noen av diskursene som det blir trukket på av aktørene i tekstene. Diskursbegrepet vil jeg diskutere i teoridelen, men jeg skal presentere Tove Thagaards definisjon av begrepet her ettersom jeg tror den kan bidra til å kaste lys over diskursbegrepet innledningsvis. En diskurs er et begrep som "(...) kan knyttes til regler og normer for hvordan personer innefor en kulturell sammenheng snakker om bestemte fenomener" (Thagaard 2002:111). Måten folk snakker om et fenomen og måten folk handler på, danner mønstre (Frønes 2001). Diskursanalysen er analysen av disse mønstrene.

Diskursene som er fremanalysert handler om årsakene til voldtektsproblemet og hva som kan gjøres for å løse det. De aktørene i debatten som snakker innenfor diskursene er enige om at overfallsvoldtekt er et problem, men når det gjelder å finne løsninger på problemet skiller aktørene seg fra hverandre. Det kan være av interesse å se hvilke diskurser som er sterke og har stor grad av tilslutning, hvilke diskurser som kan inneholde disiplinerende faktorer, og å se hvorvidt enkelte diskurser er tydelig kjønnete. Ved å finne sterke diskurser med høy grad av tilslutning kan det være mulig å skille ut de mektige diskursene, samtidig som det kan være vesentlig og se om diskurser med liten grad av tilslutning også kan være mektige.

1.2. Problemstilling

I samme tidsrom som debatten rundt voldtekt begynte å dø ut, ble det publisert en rapport av "Amnesty International Norge" og "Reform – ressurscenter for menn" i samarbeid med TNS Gallup. Rapporten het "Hvem bryr seg? En rapport om menns holdninger til vold mot kvinner". Disse holdningene ble i media fremstilt som svært negative, og publiseringen av rapporten førte til en revitalisering av voldtektsdebatten.

I avhandlingen ønsker jeg å se på debatten rundt temaet voldtekt, før og etter ”Hvem bryr seg?” – rapporten ble publisert. Problemstillingen min består av tre deler:

- Hvilke diskurser kjempet om definisjonsmakt i forbindelse med temaet ”voldtekt” i Aftenposten, Dagbladet og VG våren 2007?
- Hva skjer med voldtektsdebatten og diskursene når aktører som ”Amnesty International Norge” og ”Reform – ressurscenter for menn” kommer inn i debatten? Hvilke diskurser blusser opp og hvilke kamper er utkjempet?
- Hvordan har mediernes fremstilling av ”Hvem bryr seg?” – rapporten innvirkning på diskursene?

Dersom flere aktører har samme oppfatning om et tema kan det danne seg en diskurs. Det kan være interessant å se hvilke diskurser aktørene skriver innenfor når de debatterer temaet ”voldtekt” i avisene. Diskursene jeg vil sette fokus på er de som står i et tydelig motsetningsforhold til hverandre. Hvilke diskurser som er i konflikt og hvilke diskurser som er på ”parti” vil være sentralt. Det kan være fruktbart å undersøke hvilke aktører som knytter seg til de diskursene som er i kamp mot hverandre. Diskurser kan fungere disiplinerende på folks atferd eller tanke, og her blir det også spennende å se om diskursene rammer kvinner og menn ulikt.

Amnesty og Reform er seriøse organisasjoner. Når slike aktører melder seg inn i debatten ved å offentliggjøre resultatene fra ”Hvem bryr seg?” -rapporten, er det ikke uten innvirkning. Resultatene fra rapporten var oppsiktsvekkende. Det viste seg blant annet at mange menn ansvarliggjør kvinner for voldtekt. Etter at rapporten ble publisert endret debatten seg.

Flere medier valgte å publisere resultatene fra ”Hvem bryr seg?” – rapporten, og jeg ønsker å gå dypere inn i hvordan eventuelle diskursive endringer kan forstås i lys av mediernes vinkling på rapportens resultater. Jeg skal ta for meg VGs fremstilling av rapporten, som ble publisert 25.04.07.

1.3. Voldtekt som samfunnsproblem eller ”godt mediestoff”?

Voldtekt blir sett på som et samfunnsproblem det er viktig å rette fokus mot. I media blir det ofte prioritert å skrive om overfallsvoldtekt, selv om den mest utbredte formen for voldtekt er den som blir begått i nære relasjoner. Når det gjelder voldtekt i nære relasjoner kjenner offeret og gjerningspersonen hverandre fra før, mens overfallsvoldtekt er blind vold som nærmest kan ramme hvem som helst. Det er den blinde volden som har fått mest medieomtale i mitt utvalg.

Det er viktig å undersøke hvorfor mange medier tilsynelatende prioriterer noen saker og vinklinger fremfor andre. Avisene velger ofte å rette søkelyset mot negative hendelser, noe som kan ses i sammenheng med medias hang til å vurdere oppsiktsvekkende saker som viktigere enn andre. I følge Thomas Mathiesen får kriminalstoff større plass i mediene enn andre samfunnsfarlige hendelser (Mathiesen 2006). Jo mer negativ en hendelse er, desto mer oppmerksomhet får hendelsen. Samtidig prioriterer ofte mediene å skrive om kjønnet vold og det sensasjonelle som pirrer (Cuklanz 2006). Overfallsvoldtekter er både brutale og sensasjonelle, samtidig som de rammer blindt. Dette kan være noen av årsakene til at det blir skrevet så mye om overfallsvoldtekt.

1.4. Organisering av oppgaven

Metode

I metodekapittelet tar jeg for meg bruken av diskursanalyse og argumenterer for utvalg av tekst. Analysens tema ”voldtekt”, vil bli ytterligere utdypet. ”Hvem bryr seg?” –rapporten vil bli presentert i metodekapittelet. Den utgjør en viktig del av tidsaksen i oppgaven.

Det skjer noe med diskursene når ”Hvem bryr seg?” -rapporten blir publisert. Hvordan enkelte medier valgte å presentere resultatene fra rapporten, i dette tilfellet VG, vil også bli omtalt i metodekapittelet. Man kan se at avisen har valgt å fokusere på de negative resultatene og utelukket de positive. Videre tar jeg for meg fordeler og ulemper med en tekstanalyse. Fordelen med en tekstanalyse er at man kan finne aspekter ved teksten som ikke nødvendigvis

er like åpenbare for alle. Ulempen er at analysen ikke kan si noe om den direkte virkningen på samfunnet (Østbye m.fl. 2007).

Teori

I teorikapittelet tar jeg for meg sentrale teorier om diskursteori og medieteori. Jeg benytter meg av noen av de diskursteoretiske begrepene til Ernesto Laclau og Chantal Mouffe (1985) for å definere og avgrense diskurser. Som et supplement til teorien har jeg valgt å benytte meg av Norman Faircloughs begrep om ”diskursorden” som kan innkretse et antall diskurser som delvis dekker det samme området (Fairclough 1992, Jørgensen & Phillips 1999). På denne måten kan jeg først innkretse og deretter analysere flere diskurser som finnes innenfor ”voldtektsområdet”.

Både diskurser og medier kan være mektige. Ved hjelp av medieteori kan man sette diskursene inn i en større sammenheng, noe som kan bidra til å avdekke hvorvidt man kan spore makt i diskursene. Thomas Mathiesens (2006) teori om punktbelysning kontra strukturbelysning er en av teoriene som drøfter hvorvidt man kan finne makt i mediene. Når jeg diskuterer makt vil jeg i hovedsak legge vekt på Michel Foucaults (2001) teorier om disiplin. Videre tar jeg for meg hvilke nyheter som blir prioritert i media og på hvilken måte media ofte retter søkelyset mot kriminalitet og vold. Diskurs – og medieteori vil bli trukket opp mot analysekapittelet og mitt eget materiale. Jeg vil videre ta for meg hvordan en diskurs kan være ”kjønnet”.

Analyse

I analysekapittelet viser jeg hvordan jeg ved hjelp av Laclau og Mouffes diskursanalytiske verktøy har definert syv ulike diskurser i materialet. Diskursene har blitt definert gjennom å identifisere nodalpunkter og momenter. Nodalpunktet er et privilegert tegn (ord) som andre tegn (momentene) har knyttet seg til. Slik formes det en diskurs, i følge denne tankegangen. De syv diskursene jeg har fremanalysert befinner seg både på individ – og samfunnsnivå. Selv om diskursene er gjenkjennelige før og etter publiseringen av ”Hvem bryr seg?” –rapporten gjennomgår de endringer. Disse endringene vil bli diskutert i dette kapittelet. For å forstå disse anvendes Laclau og Mouffes teori om artikulasjon (Laclau & Mouffe 1985).

Kapittelet er delt i to, der den første delen avklarer hvilke diskurser jeg har funnet, mens den andre delen avklarer hvilke endringer diskursene har gjennomgått etter at ”Hvem bryr seg?” –

rapporten ble publisert. Etter publiseringen av rapporten er teorien om medievridding spesielt sentral (Hernes 1978). Makt og disiplin vil bli diskutert, blant annet ved bruk av Foucaults begreper (Foucault 2001). Jeg vil også drøfte hvorvidt diskurser kan virke disiplinerende og hvorvidt diskursene kan ha ulik innvirkning på kvinner og menn.

Avslutning

I avslutningen vil jeg oppsummere oppgavens problemstilling blant annet ved å diskutere de eventuelle endringene som har skjedd i diskursene. Medienes påvirkning på diskursene gjennom ensidig fokus, og ønske om salg, gis spesiell vekt. Hvilken effekt endringene i diskursene ellers har på samfunnet vet jeg lite om. Likevel mener jeg at diskursene kan si mye om hva som rører seg i samfunnet.

2. Metode

2.1. Diskursanalyse av medietekster

Tekstene som er analysert i avhandlingen er hentet fra media, og metoden jeg vil benytte meg av for å analysere tekstene er diskursanalyse. Jeg er interessert i å analysere frem diskurser som kan danne seg i tekstene. Mediene jeg har valgt å analysere er aviser der jeg analyserer artikler, kronikker, debatter og lignende som har med temaet ”voldtekt” å gjøre.

Analyseperioden min strekker seg fra 04.01.07 til 05.05.07, med et opphold fra 26.03.07 til 26.04.07. Oppholdet skyldes et fravær av relevante artikler i denne perioden.

2.1.1. Tema

Temaet for analysen er ”voldtekt”. Årsaken til at jeg har valgt å analysere temaet, er at det foregikk det avisene karakteriserte som en ”voldtektbølge” i Oslo våren 2007. I nyttårshelgen 2006/2007 ble de første overfallsvoldtektene begått. Videre ser den siste overfallsvoldtekten ut til å ha funnet sted 24. februar 2007. Nesten hver helg etter nyttårshelgen og frem til denne datoen hadde flere kvinner blitt brutalt voldtatt eller forsøkt voldtatt. I følge flere medier ble det begått overfallsvoldtekter i en rekke store byer i Norge i denne perioden. Jeg har valgt å rette fokus mot Oslo i mitt utvalg av tekster ettersom det der ble skrevet flest artikler.

Det interessante i denne sammenheng er at debatten rundt voldtekt holdt på i lang tid etter at den siste overfallsvoldtekten hadde funnet sted. Det ble skrevet relativt mange artikler om temaet helt til det gikk mot slutten av mars. Etter dette dabbet debatten av og derfor stopper også min analyseperiode. Imidlertid blusset debatten opp igjen 25. april 2007 etter at blant annet VG hadde publisert resultatene fra ”Hvem bryr seg?” –rapporten. Rapporten var skrevet av ”Amnesty International Norge” og ”Reform – ressurscenter for menn” i samarbeid med TNS Gallup. Rapporten ble kalt ”Hvem bryr seg? En rapport om menns holdninger til vold mot kvinner”. Publiseringen av rapporten resulterte i en revitalisering av debatten. En av årsakene til at interessen økte kan være den fremstillingen rapporten fikk, blant annet i VG. Reaksjonene på innholdet i rapporten var uansett sterke. Det viste seg også at mange diskurser endret seg etter publiseringen av rapporten, mens andre forble uendret. Jeg ønsker å se hva

rapporten gjorde med debatten og diskursene. Rapporten fra Amnesty og Reform vil bli presentert allerede her i metodekapittelet ettersom rapporten utgjør en sentral tidsakse i analysen.

2.2. "Hvem bryr seg? En rapport om menns holdninger til vold mot kvinner"

Amnesty Internationals norske avdeling er Norges største menneskerettighetsorganisasjon. I følge deres nettside er over en prosent av Norges befolkning medlemmer av denne organisasjonen (Amnesty 25.02.08a).

I april 2007 publiserte organisasjonen en rapport angående menns holdninger til vold mot kvinner. Rapporten ble kalt "Hvem bryr seg? En rapport om menns holdninger til vold mot kvinner". Undersøkelsen som lå til grunn for rapporten ble foretatt av "Amnesty International Norge" og "Reform – ressurscenter for menn", i samarbeid med TNS Gallup.

Formålet med denne undersøkelsen er å skape debatt om mansrollen og menns holdninger, og å engasjere og mobilisere menn mot vold mot kvinner. (...) Det er ikke mulig å stanse menns vold mot kvinner før menn selv engasjerer seg aktivt mot denne volden (Amnesty 25.02.08b).

For å finne ut noe om menns holdninger til vold mot kvinner, benyttet man seg av en spørreundersøkelse. Respondentene ble rekruttert fra "GallupPanelet" som er en database som inneholder rundt 30 000 personer som er villige til å være med på spørreundersøkelser utført av TNS Gallup. 505 personer deltok i undersøkelsen og man fikk en svarprosent på 67 prosent. Deltakerne i undersøkelsen var et landsrepresentativt utvalg av menn mellom atten og seksti år. Det ble brukt et elektronisk spørreskjema ettersom temaet var så sensitivt. De mente at en ville få flest korrekte svar ved bruk av et slikt spørreskjema (Amnesty 25.02.08b).

Slik jeg ser det virker det som at TNS Gallup mener at undersøkelsen var representativ for menn i den norske befolkningen. Det blir ikke nevnt noe om eventuelle metodiske svakheter i forbindelse med rapporten eller hvorvidt 505 personer er nok til å kunne si noe om alle menn i landet mellom atten og seksti år. Allikevel står det at deltakerne i undersøkelsen var et

landsrepresentativt utvalg av menn og da regner jeg med at dette er tilfelle. Jeg lar dermed spørsmålet om representativitet ligge.

Jeg skal i det følgende gjengi hva Amnesty selv mener er hovedfunnene fra rapporten. De vil bli gjengitt nokså ordrett nedenfor. Etter å ha presentert dem kommer jeg til å gjengi noen av hovedfunnenes underpunkter. Disse er de samme som det ble fokusert på i VG etter at ”Hvem bryr seg?” - rapporten ble publisert (VG 25.04.07), ettersom VG’s vinkling på rapporten bidro til å endre debatten og diskursene.

Hovedfunn i ”Hvem bryr seg?” -rapporten

Det første funnet var at menn generelt er engasjert i temaet ”vold mot kvinner”. Fire av ti menn oppfatter vold mot kvinner som et samfunnsproblem i Norge. Hovedfunn nummer to var at vold mot kvinner preger menns liv. Fire av ti menn kjenner til en mann i sin omgangskrets eller sitt nærmiljø som har utøvet vold mot en kvinne. Det tredje hovedfunnet var at menn ansvarliggjør kvinner for seksuelle overgrep. Tre av fire menn mener at menns vold mot en kvinnelig partner aldri kan rettferdiggjøres. Likevel legger mange menn hele eller deler av ansvaret for å bli utsatt for overgrep på kvinner. Det fjerde hovedfunnet var at menns holdninger til vold avhenger av alder. Yngre menn opplever vold mot kvinner i mindre grad som et samfunnsproblem, og snakker mindre om det. Det femte hovedfunnet var at menn gjerne vil stoppe volden. Menn gir uttrykk for at de gjerne vil gripe inn for å stoppe volden. Likevel forholder hver fjerde mann seg passiv når han får vite om en kvinne som utsettes for vold (Amnesty 31.01.08).

Amnesty og Reforms konklusjon var at resultatene både ga grunn til optimisme, ettersom menn mener at vold mot kvinner er et samfunnsproblem, og bekymring ettersom menn også gir uttrykk for at de ansvarliggjør kvinnen for volden.

Resultatene som ble publisert i rapporten var altså noe motstridende. På den ene siden er menn engasjert i temaet ”vold mot kvinner” og mener at dette er noe som angår dem, mens de på den andre siden mener at kvinner er delvis ansvarlig for et overgrep hvis de flørter åpenlyst.

Resultatene som ble gjengitt i avisene

I VG ble hovedfunn nummer tre som dreide seg om at menn ansvarliggjør kvinner for seksuelle overgrep, i størst grad fokusert på. Underpunktene til dette hovedfunnet var disse: For det første het det at annenhver mann mener en kvinne er helt eller delvis ansvarlig for å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep dersom hun flørter åpenlyst. Videre mener tre av ti menn at en kvinne er helt eller delvis ansvarlig for å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep dersom hun er beruset eller kler seg sexy. Hver femte mann mener en kvinne er helt eller delvis ansvarlig for å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep dersom hun er kjent for å ha hatt flere partnere. (Amnesty 31.01.08).

VG nevnte også hovedfunn nummer fem i sin artikkel. Dette funnet innebar at to av tre menn uttrykker at de ville ha grepet inn for å stoppe en voldshandling (VG 25.04.07). Samtidig har VG tatt med et nytt hovedfunn, som ikke blir presentert som et hovedfunn av Amnesty, men som allikevel er et resultat som er hentet fra rapporten. Funnet dreier seg om at dersom en kvinne går alene på øde strekninger mener en av fire menn at kvinnen er ansvarlig for et seksuelt overgrep.

I den nevnte artikkelen til VG der de beskriver noen av resultatene fra rapporten, har de ikke publisert det siste underpunktet under hovedfunn nummer tre som dreier seg om at kvinnen er ansvarlig for å ha blitt utsatt for vold dersom hun ikke forlater et voldelig forhold. Det var hovedfunn nummer tre som avisen ellers hadde størst fokus på.

Det ser ut som at de som har laget rapporten og VG for det meste er enige om hva som var de viktigste hovedfunnene. Noen forhold har imidlertid VG valgt å rette søkelyset mot, mens andre har avisen utelatt. De utelatte resultatene er de som Amnesty og Reform selv ser på som positive, nemlig at mange menn er opptatt av vold mot kvinner som et samfunnsproblem og gjerne vil bidra til å stoppe volden. Hvorfor VG ikke har fokusert på disse resultatene kan man jo spekulere i. De som har laget rapporten mener at resultatene både var positive og negative, mens VG har valgt å bare presentere de negative. Mye tyder på at de har valgt denne vinklingen for å selge mer ettersom nyheter som blant annet er voldelige og enkle å gripe fatt i lettere blir en nyhet enn de mer kompliserte (Allern 1992). Dette er et fenomen jeg skal ta for meg nokså grundig i teoridelen. Det jeg videre vil diskutere er hvordan resultatene fra denne undersøkelsen kanskje har påvirket mine diskurser og til dels endret dem etter at rapporten ble publisert.

2.3. Kvalitativ metode og tekstanalyse

Når man skal analysere tekster, kan man velge hvorvidt man ønsker å benytte seg av kvalitative eller kvantitative metoder. Man kan også bruke begge metodene. Ifølge Tove Thagaard består forskjellen mellom de to metodene i at ”kvalitative metoder søker å gå i dybden, og vektlegger betydning, mens kvantitative metoder vektlegger utbredelse og antall” (Thagaard 2002: 16). I denne avhandlingen ønsker jeg å gå i dybden og jeg har derfor gjort bruk av kvalitativ metode.

En viktig faktor når man skal foreta en tekstanalyse er at man ikke kan vite noe om hva slags virkning tekstene har på samfunnet. I boken *Metodebok for mediefag* skrevet av Helge Østbye, Knut Helland, Karl Knapskog og Leif Ove Larsen, tar de for seg at tekstanalyse ikke kan fortelle noe om den direkte virkningen på samfunnet. Diskursanalysen går ikke utover teksten.

En analyse av actionfilm og skrekkfilm kan gi oss kunnskap om virkemidler og innhold i disse sjangrene, men ikke om hvordan publikum opplever filmene, eller hvilke virkninger de har på publikum. Slik kunnskap krever andre metoder, for eksempel resepsjonsanalyse. Tekstanalysen kan derimot gi grunnlag for å forstå hva de unge finner fascinerende ved disse sjangrene, og den kan være et viktig grunnlag for å nyansere for eksempel enke slutninger om eksponering for medievold og vold i virkeligheten. Tekstanalysen løfter fram aspekter ved filmene som ikke nødvendigvis er like bevisste for en tenåring, eller som den unge mangler begrep for å beskrive (Østbye m.fl. 2007: 67).

Altså kan ikke tekstanalysen si noe om hvordan budskapet i tekstene virker på mottakerne. Imidlertid kan kanskje tekstanalysen finne aspekter ved tekster som ikke nødvendigvis er like åpenbare for alle. Slik mener jeg at tekstanalyse er et godt verktøy å benytte for å avdekke fenomener som man kanskje ikke ser ved første øyekast.

2.4. Materiale, fremgangsmåte og endring

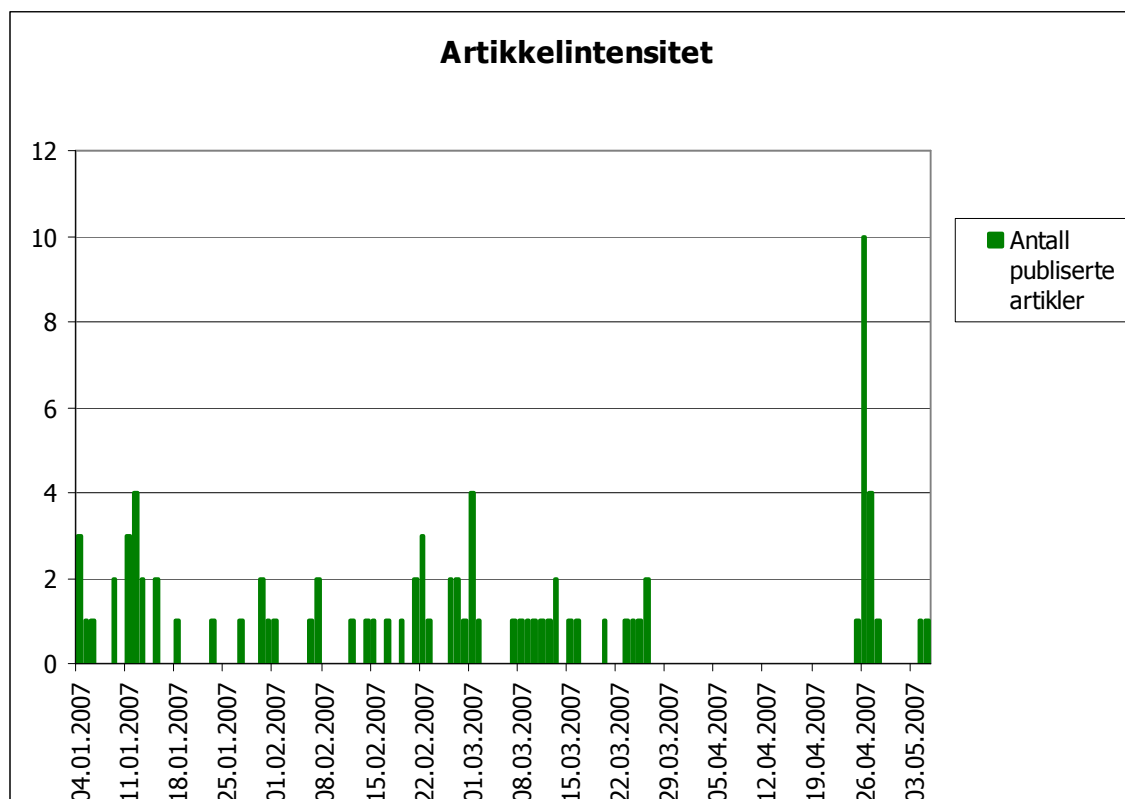
I nyttårshelgen skjedde det to forsøk på voldtekt og en fullbyrdet overfallsvoldtekt på Grønland i Oslo (VG nett 23.01.07). Debatten rundt voldtekt pågikk store deler av våren, men til tider var debatten mer heftig enn vanlig. Det virket som debatten rundt overfallsvoldtektene ikke alltid var en direkte følge av selve hendelsen. Debatten ble i den første analyseperioden, fra 04.01.07 til 26.03.07, aktualisert da redaktøren i Aftenposten Aften skrev en artikkel med navn "Kvinnens eget ansvar". Artikkelen dreide seg om at det største ansvaret for å unngå å bli voldtatt på gaten må kvinner ta selv (Aftenposten 05.01.07). Reaksjonene på artikkelen var kraftige og det ble som en følge av dette skrevet mange debattinnlegg av aktører som var enige eller uenige i at kvinner har et ansvar for å unngå å bli offer. I den andre tidsperioden fra 26.04.07 til 05.05.07 ble debatten revitalisert da rapporten fra Amnesty og Reform ble publisert (25.04.07). Effekten av rapporten kan man se under i figur 1.

Utvalget mitt består av 78 artikler, der 60 artikler er fra perioden før offentliggjøringen av "Hvem bryr seg?" -rapporten mens 18 artikler er analysert fra perioden etter. Fordelingen av nyhetsartikler og debattartikler er jevn i begge periodene. Grunnen til at jeg har analysert færre artikler i den siste perioden, er at det ble publisert færre artikler i avisene. Imidlertid kom alle disse 18 artiklene ut i løpet av få dager og samtlige var en reaksjon på resultatene fra rapporten. Slik var reaksjonene på rapporten svært intensive og temaet "voldtekt" hadde i analyseperioden aldri tidligere blitt debattert så kraftig som det ble nå.

Samtlige avisartikler er hentet fra ATEKST. "ATEKST er den største nordiske databasen med ett nyhetsarkiv som inkluderer artikler fra mer enn 70 kilder, tidsskrifter og telegrambyråer" (ATEKST 22.04.08).

Artikkelintensitet

Diagrammet viser artikkelintensiteten i analyseperioden:

Langs X aksen er det angitt dato, mens det langs Y aksen er angitt antall publiserte artikler som omhandler voldtekt den gitte dato. Datoene er angitt med syv dagers mellomrom. Som man kan se ut fra figuren var intensiteten på publiserte artikler når det gjaldt voldtekt nokså jevn før rapporten ble publisert. Debatten var i begynnelsen mer konkret og mer knyttet til nyhetsstoff. Etter hvert ble det ikke skrevet om noen flere tilfeller av voldtekt og etter en stund begynte debatten å dable av. Imidlertid pågikk debatten i nesten en måned etter at det var skrevet om det siste tilfellet av voldtekt i media. Slik ser man at debatten ikke alltid var en direkte følge av selve hendelsen.

Etter "Hvem bryr seg?" –rapporten ble publisert 25.04.07 ser man av diagrammet at antall publiserte artikler øker betraktelig. Reaksjonene på resultatene var sterke og umiddelbare. Debatten som fulgte etter publiseringen av rapporten var i større grad en generell og abstrakt

debatt om verdier som i mindre grad var knyttet til aktuelle hendelser. Imidlertid dør debatten også fort ut igjen da temaet antagelig ikke lenger var like aktuelt for avisene. Koblingen til faktiske hendelser er lav i perioden etter ”Hvem bryr seg?” –rapporten og mangelen på nyhetsaktualitet fører antagelig til at debatten dør ut. Når en nyhet er gammel er den ikke lenger av noen særlig interesse (Bang 2006).

Innholdsanalyse

Søkeordet som jeg benyttet meg av i ATEKST var ”voldtekt”. Ved å bruke dette søkeordet fikk jeg frem alle artikler som inneholdt ordet voldtekt. Slik vil jeg tro at jeg har fått med meg de aller fleste artiklene i analyseperioden som hadde med voldtekt å gjøre og jeg har dermed det totale utvalget.

For å utføre en diskursanalyse av artiklene, foretok jeg først en innholdsanalyse. I denne delen av analysen lette jeg etter ”alt”. Det var viktig å se hvilke ord og begreper som gikk igjen i tekstene. Deretter fant jeg mønstre i det som ble sagt. Disse mønstrene kunne jeg plassere inn under ulike diskurser. En mengde diskurser dukket da opp i materialet og jeg valgte de diskursene jeg syntes var interessante og som stod i motsetning til hverandre. Slik formet jeg diskurser som jeg mente var forskbare.

2.4.1. Papirmedier

Avisene som jeg analyserer er Aftenposten, Verdens Gang (VG) og Dagbladet. De fleste av artiklene fra den første analyseperioden er hentet fra Aftenposten ettersom det her fantes flest artikler om voldtekter. Fra den andre analyseperioden er det en mer jevn fordeling av artikler blant de ulike avisene. Artiklene er skrevet både av journalister og av andre aktører i debatter, kronikker og lignende. Jeg vil opplyse om hvilke sitater som er hentet fra nyhetsartikler og hvilke sitater som er hentet fra debatter, når jeg benytter meg av empiriske eksempler. Bortsett fra å opplyse om dette, kommer jeg ikke til å gjøre et analytisk skille mellom hva slags type artikkel det er.

Årsakene til at jeg har valgt å analysere skrevne medier er flere. For det første leser mange mennesker aviser. I følge Thomas Mathiesen (2006) viser undersøkelser fra Norsk Gallup i 2001 at 87 % leser minst en avis daglig (Mathiesen 2006:39). Dette er en høy prosentandel og det kan dermed være sentralt å analysere aviser. I dag har sannsynligvis tallene som

Mathiesen presenterer sunket ettersom flere har gått over til å lese nettaviser. Jeg tror allikevel det er såpass mange som fremdeles leser aviser at det vil være fruktbart å analysere skrevne medier.

For det andre er en avis et medium som består av flere deler, noe som kan være interessant i forbindelse med en analyse. En avis består blant annet av en nyhetsdel og en kronikk/debattdel. I avisene jeg har tatt for meg er det også slik. Dermed kan jeg analysere tekster som ikke kun er skrevet av journalister, men også av andre aktører som melder seg inn i debatten.

Årsaken til at jeg har valgt avisene Aftenposten, VG og Dagbladet er fordi de har nasjonal dekning og er tre av landets største aviser. Samtidig har de en sterk lokal forankring. I de publiserte artiklene er det voldtektsproblematikken i Oslo som i høyest grad blir debattert. Jeg ønsket å analysere frem diskurser som fantes i avisene om temaet ”voldtekt” i denne perioden og deretter plukke ut de diskursene som jeg mente var mest relevante og som stod i et tydelig motsetningsforhold til hverandre.

3. Diskurs og medieteori

3.1. Diskurs

3.1.1. Definisjoner av diskurs og diskursanalyse

Begrepet ”diskurs” kan ha flere betydninger, noe som gjør det til et rikt begrep. Imidlertid kan det være vanskelig å definere. Definisjoner fra ulike teoretikere er sjelden like og jeg synes dermed det kan være fruktbart å beskrive noen ulike definisjoner av diskurs og diskursanalyse. Jeg mener at alle definisjonene som presenteres her er gode, men jeg kommer til å ta utgangspunkt i den definisjonen som jeg synes er det beste verktøyet til denne analysen.

David Silverman er av den oppfatning at diskursanalysen er heterogen og at det derfor er vanskelig å komme med en klar definisjon (Silverman 2006:224). Allikevel har flere prøvd seg på nettopp dette. Begrepet ”diskurs” kan brukes generelt og rett og slett bety det å snakke, eller det kan brukes mer spesifikt. I følge Iver B. Neumann utøver man vold mot en rekke bruksområder hvis man lukker diskursbegrepet ved å kun la det bety en ting (Neumann 2001:22). Han mener at definisjoner kan endre seg, og han definerer diskurs på denne måten:

En diskurs er et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner (Neumann 2001:18).

Andre teoretikere uttrykker dette på en noe enklere måte enn Neumann. Tove Thagaard definerer i boken *Systematikk og innlevelse*, diskurs som et begrep som

(...) kan knyttes til regler og normer for hvordan personer innenfor en kulturell sammenheng snakker om bestemte fenomener. Slike ”regler” utgjør samtalens metakommunikasjon. (...) *Diskursanalyse* kan defineres som studier av de premissene eller reglene som styrer hvordan personene uttrykker seg om de temaene som samtalen dreier seg om (Thagaard 2002:111).

I følge Thagaard skal man videre, når man foretar en diskursanalyse, forsøke å identifisere de kulturelt definerte samtalemønstrene som styrer hvordan personer uttrykker seg (Thagaard 2002:111).

Slik jeg tolker definisjonen til Thagaard, uttrykker mennesker seg gjennom ulike diskurser. Det vil man også se i analysen av tekster i media. Folk kan altså ikke bestemme helt selv hva de vil si, ettersom man må snakke på en bestemt måte innenfor de ulike diskursene. Hvis man ikke følger disse reglene kan det kanskje være vanskelig å bli tatt på alvor. Michel Foucault sier for eksempel at den gale snakker innenfor diskurser som ikke benyttes av andre. Derfor blir vedkommende sett på som gal (Foucault 1999). Jørgensen & Phillips har en definisjon av diskurs som er nokså lik den Thagaard presenterer. Denne definisjonen finnes i boken *Diskursanalyse som teori og metode*. De mener at ordet ”diskurs” som oftest dekker over en idé om at språket er strukturert i ulike mønstre. Disse mønstrene følger utsagnene våre når vi handler innenfor forskjellige sosiale domener. Diskursanalyse er analysen av disse mønstrene (Jørgensen & Phillips 1999:9). Neumann knytter også diskurs til handling og forteller om diskurs som handlingsbetingelser:

Poenget med diskursanalyse er å studere hvorledes det eksisterer en rekke handlingsbetingelser for det talte og gjorte, hvorledes et gitt utsagn aktiverer eller ”setter i spill” en serie sosiale praksiser, og hvordan utsagnet i sin tur bekrefter eller avkrefter disse praksisene (Neumann 2001: 83).

Altså ser man også her at det eksisterer handlingsbetingelser for det man sier slik jeg har vist tidligere, blant annet gjennom Thagaard.

Det er videre viktig å se hvordan man kan anvende diskursanalysen i praksis. Som et eksempel på bruk av diskursanalyse nevner Jørgensen og Phillips at man kan anvende en slik analyse til å se hvordan bestemte fenomener konstrueres i massemediene. Jeg vil analysere massemediene gjennom å finne mønstre for hvordan et fenomen behandles i mediene og danner diskurser. Man kan kanskje gjennom en slik analyse også se hvilke aktører som ønsker - og kanskje har - definisjonsmakt i avismediene på voldtektfeltet. Kampen om definisjonene og kampen om å ”vinne” diskursive kamper er viktig i mitt materiale.

Diskursanalysen skal i mitt tilfelle brukes til å analysere tekst, nærmere bestemt avisartikler, ledere, intervjuer, kronikker og debatter. Det kan i denne forbindelse være nyttig å gå litt

nærmere inn på hva begrepet ”tekst” og produksjon av tekst innebærer. Når det gjelder tekstproduksjon i sosiologien er det viktig å huske at tekst ikke gir en nøyaktig gjengivelse av samfunnet. Det vil si at når jeg analyserer tekst og skal produsere ny tekst, vil teksten som er produsert av meg bære preg av meg selv, mine forforståelser og min fortolkning. Min tekst er ikke den eneste teksten som kunne vært laget med det samme analyse materialet, den er en av svært mange.

Mening konstrueres gjennom beskrivelser enten disse tar form av implisitt hverdagsforståelse eller vitenskapelige tekster. At det finnes alternative beskrivelser betyr at det finnes alternativ meningsdanning. Begrepet tekst understreker også at tekster er forankret i språk og historisk bestemte kulturelle diskurser (Frønes 2001:172).

Diskursanalysen er altså en av mange analyseapparater når det gjelder tekstanalyse og dermed kan utfallene fra ulike analyser være svært forskjellige. Det fantes samtidig et hav av diskurser i utvalget mitt der noen ble valgt, mens andre måtte velges bort. Dersom jeg hadde valgt noen andre diskurser enn de jeg endte opp med ville resultatene som en følge av dette ha blitt annerledes. Det fine med diskursanalyse er imidlertid å se hvordan mennesker agerer innenfor disse diskursene og hvordan de også har meninger som strekker seg utover flere diskurser. Det er også interessant å se hvordan diskurser gradvis kan endre seg og kanskje få en ny betydning. Hvilke verktøy man bruker for å finne diskursene og for å spore opp endring, er forskjellige avhengig av teoretisk utgangspunkt og problemstilling. Jeg skal nedenfor ta for meg de verktøyene som jeg har benyttet i min analyse og som blant annet har hjulpet meg til å finne diskurser og til å spore endring i de respektive diskursene.

Diskursanalyse kan ikke settes inn i en hvilken som helst teoretisk ramme. Jørgensen og Phillips kaller det for en ”pakkeløsning”. De sier at teori og metode er kjedet sammen og at man må akseptere de grunnleggende filosofiske premisser for å bruke diskursanalyse som metode i empiriske undersøkelser (Jørgensen & Phillips 1999:12).

I analysen som jeg har foretatt har jeg trukket på teoretikerne; Foucault, Laclau og Mouffe og Fairclough. Først skal jeg se på diskursanalysens opprinnelse før jeg går mer spesifikt inn på de teoriene som former mine analyseverktøy, som for eksempel diskurs, nodalpunkt og diskursorden. Jeg trekker frem de deler av teoretikernes materiale som jeg vil benytte meg av i min oppgave.

3.1.2. Diskursanalysens opphav

Diskursanalysen har nok sitt opphav i lingvistikken. En av de første til å se på språket som et relasjonssystem var Ferdinand de Saussure som kan ses på som grunnleggeren av moderne lingvistik. I følge Iver B. Neumann ser Saussure på språket som et system av relasjoner, noe som er en sentral mulighetsbetingelse for diskursanalysen (Neumann 2001: 18). Man kan kanskje si at strukturalismen vokste frem med lingvistikken som utgangspunkt. Mange strukturalister er av den oppfatning at strukturer ikke blir dannet av individuelle handlinger, men at individet handler innenfor rammer i strukturen. Ens handlinger er ikke fullstendig autonome ettersom man hele tiden blir styrt av strukturen. I følge Neumann var det i strukturalismen en sentral tanke at man for det sosiale kunne finne et relasjonelt system, en slags grammatikk som lå skjult og avgjorde hvordan de faktiske sosiale samhandlingsmønstre ville se ut (Neumann 2001).

Poststrukturalismen har videreført Saussures og strukturalismens tanker, men med noen og til dels store endringer. Man fører videre tanken om at subjektet ikke lenger er i sentrum. Det er imidlertid andre deler av strukturalistisk teori som poststrukturalistene ikke er enige i. I følge Gunnar C. Aakvaag (2008) er en kritikk av strukturalismen at de har en forestilling om at strukturer har et stabilt sentrum. Jørgensen og Phillips tar også opp denne kritikken av strukturalismen og hevder at i poststrukturalistisk teori får tegnene stadig betydning ved at de er forskjellige fra andre tegn, men tegnene de er forskjellig fra kan endre seg alt etter hvilken sammenheng de brukes i. Dette betyr ikke at ordene svever fritt og kan bety hva som helst, for da ville ikke språk og kommunikasjon vært mulig. Det betyr snarere at ordene ikke har en fastlagt betydning (Jørgensen & Phillips 1999). Det ser ut til at det noe restriktive synet til strukturalistene blir oppmyket.

En annen kritikk har også blitt rettet mot strukturalistene fra poststrukturalistene. Denne kritikken dreier seg om at strukturalismen ikke gir noe rom for å forstå endring.

Poststrukturalistene hevder "(...) at språklige og sosiale strukturer er *historisk foranderlige*" (Aakvaag 2008: 304). Det vil si at det, i følge poststrukturalistene, finnes ulike kulturer og samfunn som består av ulike strukturer. Strukturene finnes, men de er stadig i endring. De harmonerer heller ikke nødvendigvis med hverandre. I følge Jørgensen og Phillips trekker diskursanalytiske tilganger både på strukturalistisk og poststrukturalistisk språkfilosofi. Både strukturalismen og poststrukturalismen hevder at vår adgang til virkeligheten alltid går

gjennom språket. Dette betyr ikke at virkeligheten ikke finnes. Den fysiske verden finnes også, men den får kun betydning gjennom diskurs (Jørgensen & Phillips 1999).

3.2. Makt

I motsetning til andre og mer tradisjonelle tilganger til å forstå makt, mener diskursanalytikere at makten eksisterer i diskursene. Makten er desentrert og flytende. For å forstå forskjellen på den diskursanalytiske maktforståelsen og den mer tradisjonelle, skal jeg beskrive noen vanlige oppfatninger rundt maktbegrepet. Makt er et flertydig begrep og det noen vil kalle maktutøvelse over et annet individ vil andre mennesker se på som en handling som ikke innebærer makt. Etersom dette begrepet er så flertydig, er det kanskje naturlig å begynne med noen kjente og nokså sentrale forståelser av begrepet. En forståelse av makt som er mye brukt i samfunnsvitenskapen, er Max Webers maktforståelse. I *Makt og byråkrati* (2000) står denne definisjonen:

Ved "makt" vil vi her alment forstå et eller flere menneskers sjanse til å sette gjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltakere i det kollektive liv skulle gjøre motstand (Weber 2000:53).

Noen mener at denne definisjonen er for snever, men den er allikevel nokså konkret.

Gudmund Hernes har en annen kjent definisjon av makt. Han har laget en byttemodell når det gjelder makt der "(...) A har makt over B i den grad A har kontroll over begivenheter eller gjenstander som B har interesse i" (Engelstad 2005: 44). Her ser man at interesse er med i bildet og at aktørene kan forhandle.

Makt kan være synlig i samfunnet, men den kan også være tilslørt. Når den er tilslørt kan makten fremstå som en naturlig del av samfunnsutviklingen og som noe menneskene i et samfunn ikke vil være kritiske til. Maktutøveren manipulerer aktørene som makten utøves på. Samtidig kan maktutøveren bevisst underspille sin egen maktposisjon og makten blir uansett helt eller delvis usynlig for aktøren den utøves på (Merkelsen 2007: 24).

3.2.1. Diskurs og diskursiv makt

Mange diskursanalytiske tilnærminger innenfor samfunnsvitenskapen tar utgangspunkt i teoriene til Michel Foucault for sin maktforståelse. I følge Jørgensen og Phillips følger Foucault premisset om at viten ikke bare er en avspeiling av virkeligheten. Han mener at sannheten er en diskursiv konstruksjon og at det finnes ulike regler for hva man kan si og hva man ikke kan si i ulike tidsepoker. Formålet til Foucault er å se på hva som er sant og usant, hva som er tabubelagt og hvilke utsagn som i det hele tatt gir mening (Jørgensen & Phillips 1999).

Makt eksisterer i diskursene hos Foucault. Diskursen er ikke kun det som gjengir kampene og herredømmesystemene, men også det man kjemper om og ved hjelp av, den makten man søker å ta i besittelse (Foucault 1999: 10). Det virker som han mener at diskurser eksisterer overalt i samfunnet og derfor eksisterer også maktforhold overalt i samfunnet. Makten er desentrert. I følge Henrik Merkelsen opptrer makt, etter Foucaults tankegang, som relasjoner - ikke mellom mennesker, men mellom handlinger (Merkelsen 2007: 32). Foucault kaller makten i relasjonene for et "nett av relasjoner". Det er nettet som holder helheten sammen og gjennomvever den med maktforhold. Videre kan ikke makt ses på som en "ting" ettersom det er en egenskap ved sosiale relasjoner, og dermed overføres den ikke som annen eiendom (Foucault 2001: 161, Engelstad 2005: 44). Makten er ikke bare undertrykkende, i følge Foucault, den er også produktiv. For eksempel så utøver fengselet disiplinerende og normaliserende makt i kraft av deres oppgave med å lindre, helbrede og hjelpe (Merkelsen, 2007: 219).

Foucaults diskursive maktbegrep kan være relevant i forbindelse med makt i media, selv om Foucault ikke har hatt noen spesiell interesse for mediens rolle. I følge Henrik Merkelsen er tankene hans relevante i denne sammenheng fordi Foucaults diskursive maktbegrep kan ha bruk for medier å utfolde seg i (Merkelsen 1997:208). De som skriver i media kan kanskje på denne måten også være i besittelse av makt, ettersom disse menneskene til en viss grad er med på å styrke enkelte diskurser. Noen diskurser får derfor utfoldet seg i mediene. Diskursene kan på denne måten bli spredt hurtigere enn hvis de ikke hadde blitt brukt i media.

Panoptikon

Panoptikonet kan si en god del om disiplin, og om makt over mennesker ved bruk av lite og ikke-voldelige ressurser. Samtidig er overvåkning sentralt i denne teorien. Panoptikonet stammer fra Bentham og er en metode for å overvåke innsatte i et fengsel ved bruk av minst mulig ressurser og minst mulig tunge låser og lenker. Prinsippet fungerer på den måten at det finnes en mengde bygninger med et tårn i midten. Fra tårnet kan man se alle cellene som finnes i bygningene som omkranser tårnet. De som er i cellene kan ikke se vedkommende i tårnet og de vet heller ikke når og om de blir overvåket. Synligheten blir en felle. Den panoptiske hovedvirkningen er at den innsatte alltid skal være synlig for dermed fungerer makten automatisk (Foucault 2001).

Maktens fullkommenhet gjør at det nærmest blir overflødig å bruke den. Dette arkitektoniske apparatet skal bli en maskin som skaper og oppbeholder et herredømme som er uavhengig av den som utøver det. Kort sagt: Hovedhensikten med *Panopticon* er å skape en situasjon hvor de innsatte selv danner grunnlaget for det herredømme de lever under (Foucault 2001: 180-181).

Videre mener Foucault at hvis man betrakter panoptikonet som et laboratorium, kan panoptikonet brukes ved eksperimenter, til å endre atferd eller å dressere eller omdressere individer (Foucault 2001: 183).

Panoptikonets suksess skyldes i høy grad dets diskresjon. Vi klarer ikke å gjennomskue at vi konstant overvåker andre, selv blir overvåket og slik opprettholder og reproducerer vi noen forestillinger om hva som er normalt (Merkelsen 2007:223). Det som gjør disiplinen så elegant, er i følge Foucault at den klarer seg uten å være voldelig. Allikevel oppnår den minst like store nyttevirkninger som den ville ha gjort hvis den hadde vært voldelig (Foucault 2001:127). Foucault skriver om hvordan man har gått over fra å straffe kroppen til de kriminelle, til å straffe sjelen. Man lemlester ikke lenger en forbryter, men man stenger i stedet vedkommende inne.

Bidrar medier til å disiplinere?

Hvorvidt mediene kan bidra til å disiplinere individer, er vanskelig å se ved hjelp av diskursanalyse ettersom analysen ikke tar for seg den direkte effekten på leserne. Vi vet ikke noe om den reelle påvirkningen når vi gjør bruk av diskursanalyse, til dette kreves det andre forskningsmetoder. Imidlertid kan man ved å analysere aviser finne tekster som beveger seg

under ulike diskurser. Noen av disse diskursene inneholder disiplinerende faktorer. Man kan da se om det finnes diskurser som inneholder disiplinerende faktorer i mediene. Dersom det finnes er det nærliggende å tro at mediene kan bidra til å disiplinere.

3.3. Diskursiv kamp og endring

En forståelse av diskurs og diskursanalyse som jeg benytter meg av i denne oppgaven er den forståelsen som finnes i teoriene til Laclau og Mouffe. Jeg skal nå ta for meg noen sentrale begreper i deres teori. Jørgensen og Phillips kaller retningen disse teoretikerne beveger seg rundt for ”diskursteori”. Ernesto Laclau og Chantal Mouffe har slått sammen to teoretiske tradisjoner som de bruker når de lager teori, nemlig marxisme og poststrukturalisme (Jørgensen & Phillips 1999:34-35).

Et nøkkelord i teorien er *diskursiv kamp* (Jørgensen & Phillips 1999: 15). Diskursiv kamp er sentralt i min analyse og jeg skal utdype dette nærmere nedenfor i kapitlet ”Forandring over tid”. Teorien tar utgangspunkt i at diskurs konstruerer den sosiale verden i betydning, og at betydning aldri kan fastslås på grunn av språkets grunnleggende ustabilitet. Det er ingen diskurs som er en lukket enhet og diskursen omformes hele tiden i kontakt med andre diskurser.

Laclau og Mouffe mener at diskurs skal forstås som en fastleggelse av betydning innenfor et bestemt område. Tegnene i en diskurs kaller de ”momenter”, hvis betydning holdes fast ved at de er forskjellige fra hverandre på bestemte måter. Diskursen dannes ved at betydning utkrystalliseres rundt noen ”nodalpunkter” som er privilegerte tegn som de andre tegnene ordnes rundt og får sin betydning i forhold til. I utgangspunktet er nodalpunktet et nokså tomt tegn, det må settes inn i en konkret diskurs for å få en detaljert betydning. Diskursen etableres som en helhet der alle tegnene er entydig fastlagt som momenter gjennom relasjonene til andre tegn. Det gjør den ved å utelukke alle andre betydninger som tegnet kan ha og alle andre måter de kan være relatert til hverandre på. Slik er diskurs en reduksjon av muligheter. Alle disse mulighetene som diskursen har utelukket kaller de ”det diskursive felt”. Det diskursive felt blir ignorert i den spesifikke diskurs for å skape entydighet (Jørgensen & Phillips 1999:36-37; Laclau & Mouffe 1985:105-112).

Jeg ønsker å belyse teorien med et eksempel. En diskurs i mitt materiale kunne ha dreiet seg om ”forebygging” og dette tegnet kan da være diskursens nodalpunkt. Tegnet ”beplantning” kunne vært en del av denne diskursen som et av momentene rundt nodalpunktet ”forebygging”. ”Beplantning” ville i dette tilfellet fått sin betydning i forhold til ”forebygging” og de andre tegnene i diskursen. Tilsvarende ville tegnet ”forebygging” fått sin betydning i forhold til tegnene i diskursen. Slik ville ikke tegnene på dette tidspunktet ha blitt forstyrret av det diskursive felt og det vil bli dannet en diskurs. I ”forebyggingsdiskursen” er det ikke ønskelig med beplantning ettersom trær og busker kan være skjulested for en overgriper. Beplantning blir i denne diskursen sett på som noe negativt. I en annen diskurs kan man tenke seg at beplantning ville blitt sett på som noe positivt og som noe vakkert som folk satte pris på. Slik ser man at beplantning kan ha flere ulike betydninger avhengig av hvilken diskurs den fastsettes i midlertidig.

Diskursene som jeg har funnet i mitt materiale har alle sitt nodalpunkt og andre tegn som er fastlagt rundt dette nodalpunktet. Jeg har definert diskursene mine ved å bruke begrepene til Laclau og Mouffe. Det er lettere å forklare diskursens innhold og grenser ved å fortelle om tegnene som eksisterer i diskursene og ved å fortelle om hvordan disse tegnene står i relasjon til hverandre. Samtidig er det viktig å ikke ”lukke” diskursene helt ettersom de alltid kan bli påvirket av det diskursive felt og dermed forandres. Derfor har jeg også forsøkt å ikke lukke diskursene i analysen. Det er her begrepet ”elementer” kommer inn i bildet i teorien til Laclau og Mouffe.

Elementer er tegn som ikke har fått fastsatt sin mening og er flertydige. Diskursen forsøker stadig å gjøre om disse elementene til momenter slik at elementene blir entydige. Fordi en diskurs alltid dannes i forhold til det diskursive felt, er den alltid i fare for å bli undergravd av det ytre i det diskursive felt, altså i fare for at andre definisjoner av tegnene skal forstyrre dens entydighet. Diskursen er en ”lukning”, som vil si et midlertidig stopp i tegnenes betyningsglidninger. Denne lukningen er aldri fullstendig (Jørgensen & Phillips 1999:38). Laclau og Mouffe sier det slik:

If we accept, on the contrary, that a discursive totality never exists in the form of a simply *given and delimited* positivity, the relational logic will be incomplete and pierced by contingency. The transition from the “elements” to the “moments” is never entirely fulfilled. (Laclau og Mouffe 1985:110).

Momentene kan derfor også alltid gjøres om til elementer. Eksempelet som jeg har nevnt tidligere med ”beplantning” kan på denne måten være et element som får sin betydning avhengig av hvilken diskurs den fastesettes i. Slik er ikke strukturene faste, men i stadig bevegelse og diskursene kan endre seg.

3.3.1. Diskursorden

Når det gjelder teorien til Laclau og Mouffe foreslår Jørgensen og Phillips at man i sin konkrete diskursanalyse innfører et begrep mellom ”diskurs” og ”det diskursive felt”. Det er nemlig bruk for et begrep som omfatter de forskjellige diskursene som konkurrerer i samme rom (Jørgensen & Phillips 1999:69). Fairclough har et slikt begrep som han kaller ”diskursorden” (”orders of discourse”) som han sier er kompleks, heterogen og motsetningsfull (Fairclough 1992:219). I en diskursorden eksisterer det forskjellige diskurser som delvis dekker det samme området, sier Jørgensen og Phillips. Diskursene kjemper og konkurrerer om å innholdsutfylle dette området.

Ved å fokusere på forskjellige, konkurrerende diskurser innenfor det samme området, vil man kunne undersøke hvor den ene eller den andre diskursen hersker, hvor det er kamp mellom forskjellige diskurser og hvilke selvfølgheter alle diskursene deler. Områder hvor alle diskursene innenfor en diskursorden deler de samme selvfølgheter vil være stabile. Derimot vil områder hvor forskjellige diskurser konkurrer om å betydningstilskrive samme fenomen på forskjellige måter være ustabile (Jørgensen & Phillips 1999:147).

Ved at sette en diskursorden som ramme for sin undersøgelse kan man altså for det første få indkredset en gruppe af diskurser for analyse. For det andet kan man ved at se på, hvad der er kamp om, og hvad der tages for givet, gøre sig nogle overvejelser om kontingens og permanens. For det tredje kan man se på *distributionen* af diskurser inden for diskursordnen. Alle har ikke lige adgang til alle diskurser. (Jørgensen & Phillips 1999:147-148).

I mitt materiale heter diskursordenen ”voldtekt” og inneholder diskurser som er til dels overlappende. I denne diskursordenen har jeg fått innkretset en gruppe diskurser for analyse. Diskursene mener jeg befinner seg på to nivåer: På individnivå har jeg tre diskurser som jeg har kalt ”det ansvarsfulle individ”/ ”det ansvarlige individ”, ”omsorgsdiskurs” og ”det uskyldige individ”. På strukturnivå har jeg også tre diskurser som jeg har kalt

”rettighetsdiskurs”, ”forslagsdiskurs” og ”trygghetsdiskurs”. Jeg har også definert en syvende diskurs som jeg mener beveger seg innenfor både individ- og strukturnivå. Denne har jeg kalt for en ”kulturdiskurs”. Diskursen om ”det ansvarsfulle individ” gjennomgikk en kraftig endring etter ”Hvem bryr seg?” –rapporten og har derfor to navn. Diskursene kan også overlappe hverandre og er ikke utelukkende kategorier.

Det forekommer også stadig konkurranse mellom de fleste av diskursene som hører til i diskursordenen. Ved å trekke inn begrepet om diskursorden som et supplement til teorien til Laclau og Mouffe, får man et analyseapparat som passer godt i min egen analyse. Det jeg blant annet er opptatt av er å finne hvilke stemmer som kjemper om definisjonsmakten innenfor en bestemt diskursorden. Samtidig er det interessant å se hvilke selvfølgeligheter som diskursene deler. For eksempel er det innenfor diskursordenen i mitt tilfelle enighet om at voldtekt er et problem som det må gjøres noe med. Dermed er ikke dette en kamp som blir kjempet mer. Imidlertid er det mange kamper som fremdeles finner sted i denne diskursordenen. Et eksempel er hvordan man skal løse voldtektsproblematikken. Aktørene er som oftest altså enige om hva som er problemet, men uenige om måten de skal løse dette problemet på.

3.3.2 Forandring over tid

En hovedkritikk av strukturalismen var at det ikke er noe særlig rom for å forstå endring i denne teorien. Dette har imidlertid Laclau og Mouffe tatt høyde for i sin teori. Begrepet de bruker for å forklare endring er ”artikulasjon” (Laclau & Mouffe 1985:105).

We will call *articulation* any practice establishing a relation among elements such that their identity is modified as a result of the articulatory practice (Laclau & Mouffe 1985:105).

Artikulasjonsbegrepet blir utdypet ytterligere i Jørgensen & Phillips. Som et eksempel forteller de at ordet ”kropp” ikke forteller så mye i seg selv. Det er et flertydig ord som skal settes i relasjon til andre tegn for å gi mening og dette skjer gjennom artikulasjon. Ord som ”kropp” vil forandre identitet hvis man setter det i relasjon til forskjellige ord i en bestemt artikulasjon ettersom det er flertydig. Videre forteller Jørgensen og Phillips at elementer som i spesielt høy grad kan ha forskjellig betydning, blir kalt ”flytende betegnere”. Disse flytende

betegnerne er tegn som forskjellige diskurser kjemper om å innholdsutfylle (Jørgensen & Phillips 1999:38.39).

Artikulasjoner reproducerer eller utfordrer diskurser ved å fastsette betydningen på bestemte måter. På grunn av den alltid potensielle flertydigheten er ethvert muntlig eller skriftlig uttrykk og enhver sosial handling til en viss grad en artikulasjon. Det er fordi at selv om uttrykket trekker på tidligere diskurser der tegnene har blitt til momenter, så er et uttrykk aldri kun en gjentakelse av noe som allerede er etablert. (Jørgensen & Phillips 1999: 39; Laclau & Mouffe 1985:113). Artikulasjon kan ikke kun være uttrykk for noe som allerede er oppnådd og det kan ikke fullt og helt innordne seg under repetisjonsprinsippet. Det eksisterer i stedet bestandig under konstruksjonen av nye forskjeller (Laclau & Mouffe 1985:113-114). I følge Jørgensen og Phillips griper artikulasjonene hele tiden inn og former betydningsstrukturene på uforutsigbare måter:

Diskurserne er delvise struktureringer i samme uafgørlige terræn, der aldrig helt bliver gennemstruktureret. Derfor er der altid plads til *kamp* om, hvordan strukturen skal se ud, hvilke diskurser, der skal herske, og hvordan de enkelte tegn skal betydningstilskrives (Jørgensen & Phillips 1999: 40).

Slik ser man at Laclau og Mouffe har med endring i sin teori. Det forekommer stadig endring, og et uttrykk er aldri kun en gjentakelse av noe som alt er etablert. Hvordan diskursene endrer seg er viktig i diskursanalyse, og diskurser i endring er også viktig i min egen diskursanalyse. Videre skriver Jørgensen og Phillips at det på gitte tidspunkt er kamp om enkelte diskurser og at man da ser at ulike aktører forsøker å fremme forskjellige måter å se samfunnet på (Jørgensen & Phillips 1999). De kjemper antagelig da også om *definisjonsmakten*, noe jeg skal gi eksempler på i neste avsnitt. Når det er rom for kamp om hvilke diskurser som skal herske vil det også bli endringer i en diskursorden. Her kan man trekke en linje til Foucault som mener at diskurser er det man kjemper om og ved hjelp av og at diskursen er den makten man forsøker å ta i besittelse (Foucault 1999). Slik ser man at makt eksisterer i diskursen både hos Foucault og hos Laclau og Mouffe.

Analyseperioden min strekker seg over en relativt kort periode, litt over tre måneder. Likevel mener jeg at artikulasjon kan brukes til å analysere eventuelle endringer i diskursene i denne tidsperioden. Slik jeg forstår dette begrepet gir det rom for å forstå endring også over et kortere tidsspenn.

3.3.3. Definisjonsmakt

I en diskursorden vil det stadig foregå kamper mellom diskursene. De ulike diskursene vil også ha forskjellige stemmer som forsøker å få den diskursen de mener er den riktige til å gjelde i diskursordenen. Slik ser man at diskursene ikke kun innebærer strukturer, men også handlende subjekter. I følge Frønes er individet et handlende subjekt og handlingene danner mønstre (Frønes 2001).

Aktørene som kjemper i feltet, kjemper tilsynelatende om å ha definisjonsmakt. Det ser ut til at de ønsker å skape et stabilt felt der alle deler de samme selvfølghetene, der deres mening skal gjelde. Spørsmålet vil da være hvordan man skal få denne definisjonsmakten slik at ens mening eller virkelighetsfortolkning kan regjere over et felt. Journalister har en form for definisjonsmakt ettersom de bevisst setter parter opp mot hverandre i debatter (Eide 2001). Samtidig mener jeg at det også eksisterer en annen form for definisjonsmakt som dreier seg om at ulike aktører i diskursene ønsker at sin definisjon skal råde i forbindelse med hvilke ressurser som skal settes inn for å få bukt med voldtektsproblemet.

Journalisters definisjonsmakt

Definisjonsmakt er blant annet et begrep som er hentet fra mediesosiologien. Martin Eide (2001) snakker om en ”dramaturgisk makt” som er journalistens makt til å velge parter til kamparenaen. Journalister gjør grupper til parter i konflikter ved at de engasjerer dem som motparter til hverandre.

Mediene inviterer da en av partene til en presentasjon, som skaper en ubalanse så lenge den står alene, og som derfor tvinger en annen aktør til svar (...) Journalistisk makt er vesentlig for andre maktformer gjennom sin forvaltning av legitimitet. Mediene kan sees som *en legitimitetens kampsone* (Eide 2001:42-43).

Kampen om definisjonene finner altså sted i media der avisene noen ganger i mitt tilfelle spiller parter opp mot hverandre og lager en slags kampsone. Journalistene får først en part til å uttale seg. Deretter får de tak i en part med en motstridende mening til å uttale seg om det den første parten har sagt. Derfor kan man også si at det blir en kamp i diskursordenen om hvilken diskurs som skal råde. I mitt utvalg ser man flere eksempler på slike kamper. For eksempel er de fleste enige om at voldtekt er et problem, men de er uenige om hvordan de skal løse dette problemet. I denne kampen kjemper både politiske og ideologiske aktører om definisjonsmakten.

Aktørenes definisjonsmakt

Det finnes også eksempler på kamper som utspiller seg som ikke er iscenesatt av journalister. Dette er kamper mellom aktører i debattene som ønsker definisjonsmakt. Aktørene ønsker å definere hva som er årsaken til problemet og hvordan man skal løse det. En slik definisjonsmakt kan kanskje ses på som en kamp om å fylle nodalpunktene i en diskurs. Altså kan det tenkes at aktørene i nyhetsartikler og de som skriver innlegg i debatter ønsker å definere hvordan man kan løse voldtektsproblematikken. Et eksempel er i diskusjonen rundt diskursen om ”det ansvarsfulle individ” og diskursen om ”det uskyldige individ”. Aktørene som uttaler seg innenfor disse diskursene har ulike ønsker når det gjelder hvor man skal plassere omsorgsdiskursen. Gode råd og det å hevde at kvinnen har et eget ansvar for å unngå å bli offer mener noen at bidrar til å legge skylden over på kvinnen, mens andre mener at skyld og ansvar ikke er det samme.

3.4. Nyheter og prioriteringer i media

3.4.1. Medievridding

En sentral teori når det gjelder hvorvidt media prioriterer hva de skal sette på dagsorden, er teorien til Gudmund Hernes om medievridding. Hernes gjør rede for fem teknikker for ”medievridding” (Hernes 1978: 187-188). Det skjer for det første en tilspissing i mediene og man velger en side av saken som man presenterer. For det andre skjer det en forenkling der budskapet blant annet både er lite komplekst og lite nyansert. For det tredje skjer det en polarisering der kontraster i synsmåter kommer frem. For det fjerde skjer det en intensivering i mediene. Intense utbrudd tiltrekker seg mye oppmerksomhet. For det femte skjer det en konkretisering. I følge Thomas Mathiesen som også tar for seg Hernes’ begrep om medievridding, fortrenses det abstrakte til fordel for det konkrete når det finner sted en konkretisering (Mathiesen 2006: 149).

Hvis det var slik at mediene skulle gi oss et allsidig og rimelig representativt bilde av begivenhetene, der alle vesentlige tilgjengelige momenter, synsmåter osv. kom fram, slik deres selvbeskrivelse ofte legger vekt på, måtte de (også) ha detaljfokusert, nyansert, presentert mellomstandpunkter, hentet fram det mindre intensive og presentert mer generelle sammenhenger. Etter tankegangen om medievridding brukes ikke makten over mediene slik (Mathiesen 2006: 150).

Denne teorien har også møtt kritikk (Mathiesen 2006). Jeg skal ta opp en kritikk av teorien om medievridding her. Per Olav Reinton mener blant annet at medievridding er en helt "(...) elementær formidlingsteknikk, som alle mennesker bruker hver dag" (Reinton 1984: 31, Mathiesen 2006: 154). Kjetil Rolness har noe av den samme oppfatningen og synes å mene at "medievridding" ikke kun er noe som gjelder i mediene. "Alle som har til oppgave å informere, ønsker vel å begrense seg, si noe nytt, bli hørt og forstått?" (Rolness 1992: 28).

Thomas Mathiesen tilbakeviser kritikken fra Reinton og Rolness og er av denne oppfatning:

At momentene som inngår i "vridding", er gamle og allmenne, er utvilsomt riktig, men forhindrer så vidt jeg kan skjønne, ikke at de kan være – og er – viktige og i vekst i samband med mediene. De kan også sies å være særlig viktige nettopp der fordi de – ikke minst med fjernsynet – når så enormt langt. Vi kan dermed fortsatt bruke begrepet "medievridding", men eventuelt huske på at vi finner de samme fremstillingsmomentene i andre yringsformer (Mathiesen 2006: 154).

"Medievridding" er på denne måten fremdeles aktuelt og jeg kommer til å benytte meg av denne teorien i oppgaven. Imidlertid kan man når man bruker begrepet huske på at fenomenet også finner sted i andre yringsformer.

I forbindelse med publiseringen av "Hvem bryr seg?" – rapporten, kan man finne eksempler på flere av faktorene fra teorien om medievridding. Blant annet ser man et eksempel på tilspissing, ettersom avisen valgte å presentere kun de negative sidene av rapporten. I analysen kommer jeg til å vise flere eksempler der journalistene har brukt medievriddingsteknikker.

3.4.2. En verdig nyhet

Mediene utøver en redigerende, beskrivende og definerende makt. Målsettingene er for de fleste mediebedrifter kommersielle, knyttet til krav om høy avkastning for investorer (Allern 2001: 302).

I følge Sigurd Allern kontrollerer nyhetsredaksjonen hvordan saker tas opp og hvordan de vinkles. Budskapene blir det Gudmund Hernes kaller ”medievridd” (Allern 1997: 12).

Samtidig setter mediene ofte søkelyset på kriminelle hendelser.

Det skjer stadig hendelser i verden som er av interesse for folk som lever i den. Måten vi får vite noe om det som skjer rundt oss er som oftest gjennom mediene. Nyhetsmengden er imidlertid så stor at mediene ikke har mulighet til å skrive om alt. Dermed må redaktørene i de ulike mediene bestemme hvilke nyheter de skal prioritere å skrive om og hvilke nyheter de skal la være å skrive om. Spørsmålet vil da være hvilke nyheter som blir sett på som verdige og som skal få plass, for eksempel i avisene. Hvilke utsnitt av verden som mediene velger å presentere og ser på som viktige kaller Sigurd Allern (1992) for nyhetskonvensjoner.

Det uvanlige blir lettere en nyhet enn noe som ofte skjer. De hendene som er enkle å gripe, blir lettere nyheter enn mer kompliserte, flertydige begivenheter. Muligheten til personifisering øker nyhetsverdien. Jo mer negativ en hending er, desto større er sjansen for at den resulterer i overskrifter og oppslag (Allern 1992:19).

Voldtekt må sies å være en hendelse som er enkel å gripe. En overfallsvoldtekt er ikke spesielt flertydig, man skjønner som regel hva det er snakk om med det samme man leser overskriften. Samtidig må voldtekt sies å være en negativ hendelse og det er derfor kanskje snakk om en nyhetskonvensjon. Tomas Mathiesen (2006) tar også opp hvordan media prioriterer. I følge Mathiesen velger som regel mediene en såkalt ”punktbelysning” fremfor ”strukturbelysning”.

På den ene siden kan informasjon bringes som punktbelysning. Det vil si at man fremhever en del som er konkret og avgrenset i både tid og rom. På den andre siden kan informasjon bringes som strukturbelysning. Her legges det vekt på å få fram sammenhengene mellom deler, og generelle trekk som belyser en større og mer omfattende helhet (Mathiesen 2006:136).

En punktbelysning vil altså si at man fokuserer på enkelthendelser og at andre hendelser vil bli skjøvet i bakgrunnen. Man kan velge å fokusere på voldsomme hendelser der man kan

finne en god og en ond side. De dramatiske hendelsene vil dermed bli prioritert i nyhetsbildet. Det at man foretrekker punktbelysninger fremfor strukturbelysninger betyr at mediene foretar valg. Når dette valget blir gjort innebærer dette at mediene utøver makt (Mathiesen 2006:138).

Man kan se at Mathiesens punktbelysningsbegrep innebærer noe av det samme som Allerns nyhetskonvensjoner. Mediene velger ofte det dramatiske eller negative når de skal skrive om en nyhet. Dette kan man også se eksempler på i mitt utvalg. Overfallsvoldtekter prioriteres i høy grad fremfor voldtekter i nære relasjoner. Selv om det er en kjent sak at voldtekter flest skjer i nære relasjoner er nyhetsdekningen som handler om overfallsvoldtekter atskillig større. Når det gjelder overfallsvoldtekt kommer det brutale tydelig frem og skillet mellom offer og gjerningsperson er klart. Imidlertid er ikke dette skillet like klart når det gjelder voldtekt i nære relasjoner. Der er det kanskje ikke like stor enighet om offeret var medansvarlig eller ikke. Dette kommer også tydelig frem i "Hvem bryr seg?" -rapporten der mange menn ser på kvinnen som ansvarlig for en voldtekt dersom hun flørter åpenlyst i forkant. Videre når det gjelder publiseringen av "Hvem bryr seg?" -rapporten, var det blant annet fra VG sin side et ensidig fokus på de negative resultatene, selv om det også var positive resultater i rapporten. Etter min mening er dette også et eksempel på punktbelysning.

3.4.3. Kriminalitet i media

Det ser ut som, i følge Allern og Mathiesen, at mediene ofte retter søkelyset mot det som er negativt og dramatisk. Kriminalitet får ofte stor plass i mediene. Thomas Mathiesen mener at pressens behandling av kriminalitetsstoff viser hvor markert seleksjon av stoff kan være (Mathiesen 2006:139). Folk som jobber i mediene mener selv at de gir et representativt bilde av gitte begivenheter der alle momenter kommer frem. Dette er ikke riktig, i følge Mathiesen. For det første legger mediene ofte vekt på kriminalstatistikken.

Kriminalstatistikken er en filtrering av virkeligheten der det finnes store mørketall. Mange kriminalsaker er ikke registrert i denne statistikken. Samtidig er det rettsvesenets definisjoner av hva som utgjør kriminalitet til en hver tid, som statistikken følger. Disse definisjonene kan variere med både tid og sted. Selv om det er viktig å ha med seg denne statistikken i nyhetssaker, begår mediefolk den feilen at de ikke tar med seg andre viktige momenter under dekningen av nyhetssaker. Man bør som regel presentere en samlet fremstilling i media, noe

som ikke blir gjort (Mathiesen 2006:143-144). For det andre, mener Mathiesen, er det sentralt hvorvidt pressen kun utøver sin informasjonsplikt ved deknningen av kriminalitetssaker. Mange undersøkelser tyder på at pressens utvalgsriterier ikke har å gjøre med vektlegging av informasjonsplikten, men heller med lønnsomhet. ”Det kan se ut som lønnsomhetshensynet blir transformert eller omdannet, i mediearbeidernes bevissthet, til det mer akseptable nyhets- og oppmerksomhetshensynet” (Mathiesen 2006:144). Sammenfattende hevder Thomas Mathiesen dette:

I samband med kriminalstoffet foretas det meget klare prioriteringer i pressen. Pressens folk vurderer, sikter og gir selektiv behandling av kriminaliteten på en måte som avviker sterkt fra det allsidige, representative bildet som de selv sier eller impliserer at de gir. I denne betydning har de også makt, makt til å prioritere, makt over stoffet. Vi ser med andre ord makten i mediene (Mathiesen 2006:144).

Ser man dette i sammenheng med mediedekningen av overfallsvoldtekter våren 2007, kan man kanskje si at dette kan stemme. Det ble skrevet en rekke nyhetsartikler om emnet i denne perioden. Da det ikke lenger var like stor debatt rundt temaet, ble ”Hvem bryr seg?” - rapporten publisert med sine sjokkerende resultater om menns holdninger til kvinner, slik at debatten blusset opp igjen. Trolig foregikk viktige hendelser andre steder i verden som ikke fikk den samme oppmerksomheten. Samtidig fikk ikke voldtekt i nære relasjoner noen særlig stor grad av nyhetsdekning i denne perioden selv om man vet at det foregår langt flere voldtekter i nære relasjoner enn overfallsvoldtekter. Trolig er det da i dette tilfellet snakk om at pressen prioriterer og ikke gir et representativt bilde av virkeligheten, noe som viser medienes makt til å definere dagsorden.

Prioriteringen av voldtektssaker i media

I artikkelen ”Gendered violence and mass media representation” (2006) skriver Lisa M. Cuklanz om hvordan kjønnene blir presentert i en nyhetsdiskurs. Når mediene skal dekke kjønnnet vold, blir det fokusert på voldtekt og seksuelt misbruk, snarere enn på annen vold. Det virker som artikler som skriver om kjønnnet vold blant annet favoriserer hendelser med ekstrem vold og setter søkelyset på drama og konflikt. De inkluderer faktorer som er sensasjonelle, som pirrer eller er bisarre (Cuklanz 2006:337). I mitt utvalg kan man se tendenser til dette ettersom fokuset på overfallsvoldtekter var enormt, mens man hørte lite om andre voldshandlinger. I noen av avisartiklene var også overgrep nokså detaljert beskrevet.

Det kan være vanskelig å forstå hvorfor det var nødvendig med alle disse detaljene som beskrev overgrepet steg for steg. Eksempel:

27-åringen skal først ha presset kvinnen, som er i 20-årene, opp mot en vegg. Deretter satte han seg oppå henne, tok kvelertak og presset til hun nesten døde. Offeret fikk punktblødninger i øynene og huden, og hadde andre tegn på at hun var døden nær av kvelning (VG 15.02.07).

Med tanke på mengden nyhetsartikler som ble produsert i forbindelse med temaet overfallsvoldtekt ser det ut til at kjønnet vold er viktig for mediene. Det brutale kan også til dels bli nokså detaljert beskrevet. Hvordan overgrepet hendte i detalj er ikke til spesiell nytte for leseren, men er heller til nytte for vedkommende som etterforsker saken. Det kunne kanskje vært nok å fortelle at en kvinne hadde blitt utsatt for en overfallsvoldtekt uten å beskrive på hvilken måte hun nesten døde.

3.5. Sterke diskurser som har vunnet terreng og kjønnete diskurser

3.5.1. ”Hvem bryr seg?” – rapporten. Oppsiktsvekkende resultater?

Noen ganger tror man kanskje at enkelte ”eldre” diskurser er blitt utkonkurrert av nyere og mer moderne diskurser. Dette er nok ikke alltid tilfelle. De fleste trodde for eksempel antagelig at det er svært få menn i dag som mener at kvinnen er ansvarlig for et overgrep. Etter ”Hvem bryr seg?” -rapporten ble publisert, kom det allikevel klart frem at flere norske menn hadde noen holdninger til kvinner som mange mente var nokså gammeldags. Det ble stilt spørsmål om resultatene virkelig kunne stemme eller om svakheter ved testen hadde funnet sted slik at resultatene på den måten ble gale.

Tidligere undersøkelser viser imidlertid at slike holdninger, som man ser i ”Hvem bryr seg?” - rapporten, er nokså vanlige blant menn. Helen Benedict (1992) nevner noen undersøkelser som er foretatt i USA i *Virgin or vamp*. Blant annet viser en studie fra 1982 at mange menn skyldte på kvinnen i en voldtektssak og samtidig innrømte at de hadde vært fristet til å begå voldtekt selv. En annen studie fra 1987 viste at offeret ble beskyldt for voldtekt, mens gjerningsmennene ble sett på som seksuelt lystne og som ikke klarte å styre seg. En undersøkelse i 1991 viste at 53 prosent av menn over femti år og 31 prosent av menn mellom

trettifem og førti år, mente at kvinnen skal ha skylden for voldtekten hvis hun kler seg utfordrende (Benedict 1992:13). Disse undersøkelsene er som man kan se en del år gamle. Allikevel kan det se ut til at meningene er ganske like blant menn i Norge i 2007 som det de var på 80- og begynnelsen av 90-tallet i USA. Man kan kanskje si at disse holdningene som ble presentert i rapporten til Amnesty og Reform ikke representerte noe nytt, men heller er holdninger som har eksistert i lang tid. Dersom resultatene fra ”Hvem bryr seg?” -rapporten er riktige ser det ut for at det ikke har vært noen særlig grad av utvikling i menns holdninger fra 80-tallet og til i dag og at disse holdningene kan strekke seg over landegrensene. Dermed er det noen diskurser som forandrer seg tregt og man kan nok se hvor mye makt det er i slike diskurser når svært mange fremdeles har slike meninger i 2007.

3.5.2 Kjønnede diskurser

I følge Harriet Holter har samfunnsforskere mange forskjellige meninger om betydningen av kjønn:

(...) kjønn (er) både noe vi har, noe vi er og noe vi gjør. Og ”vi” betyr her så vel samfunnet som individet. Både sosial struktur, den enkeltes identitet og de kulturelle koder vi bruker er eller kan være *kjønn* (Harriet Holter, Beatrice Halsaa, Janneke van der Ros, Else Skjønberg og Bjarne Øvrelid 1996: 12).

Det er vanskelig å komme utenom kjønn når man analyserer avisartikler som omhandler overfallsvoldtekter. En av grunnene til dette er at samtlige overfallsvoldtekter i mitt materiale i denne perioden, dreide seg om kvinner som ble voldtatt av menn. Altså er kvinnen offeret i denne sammenheng og mannen er gjerningspersonen. Videre kommer kjønn også frem i diskursene i media. Kjønn kommer blant annet frem i form av hvilke aktører som skal sette til verks forebyggende tiltak for at man skal få redusert antall overfallsvoldtekter i byene. I enkelte diskurser har jeg funnet at *kvinner* selv skal ta ansvar for å unngå overfallsvoldtekt. I en annen diskurs er det *samfunnet* aktørene i diskursen mener skal ta ansvar.

Slik er det altså i diskursene et spørsmål om hva kvinner og/eller samfunnet kan gjøre for å forhindre overfallsvoldtekt. Det merkelige var at søkelyst i svært liten grad var rettet mot gjerningsmennene etter at en voldtekt hadde funnet sted. Ansvar ble til en viss grad lagt på gjerningsmennene, men også i stor grad på offeret og på samfunnet. Det er offerets rolle som

blir gjort til gjenstand for diskusjon og disiplinering. Man kan kanskje tenke seg at det finnes andre diskurser som har stort fokus på overgriperen og som dreier seg om viktigheten med å få tak i ham og få ham straffet når det er blitt begått voldtekt. Imidlertid var slike diskurser så og si ikke-eksisterende i min analyseperiode og i mitt materiale. Denne diskursen var altså sterkt svekket. Derimot var diskursene som dreide seg om at kvinnen må ta ansvar for å ikke bli offer og diskurser om at samfunnet må foreta preventive tiltak sterke. I analysen vil jeg vise eksempler på når kjønne diskurser finner sted og når kjønne motsetninger opptrer.

4. Analyse og fortolkning

4.1. Voldtekt som diskursorden

I teorikapittelet tok jeg for meg hvordan et fenomen ble til en nyhet og hvilke kriterier som må være oppfylt for at en nyhet skal få plass, for eksempel i avisen. Blant annet skrev jeg om nyhetskonvensjoner (Allern 1992). I følge teorien får enkle og ofte negative nyheter plass i mediene. Voldtekt er en hendelse som i følge "folk flest" er både negativ og enkel å gripe. At voldtekt får plass i mediene følger dermed en nyhetskonvensjon. Voldtekt var et tema som i stor grad ble prioritert i mediene, våren 2007. I følge Mathiesen (2006) velger mediene ofte å publisere nyheter som har med kriminalitet å gjøre. Mediene har makt til å selektere det de ønsker å rette søkelyset mot og slik ser man også makten mediene har.

Cuklanz (2006) forteller om hvordan mediene ofte velger å fokusere på kjønnet vold. I følge denne teoretikeren prioriterer mediene gjerne brutale hendelser. Voldtekt er en brutal hendelse i seg selv. Samtidig forekommer det ofte brutale gjengivelser av hendelsesforløpet i media, dersom det er blitt begått en voldtekt, noe jeg mener ikke er viktig for selve nyheten. Det kan se ut som at media bevisst skriver om brutale hendelser for å selge mer.

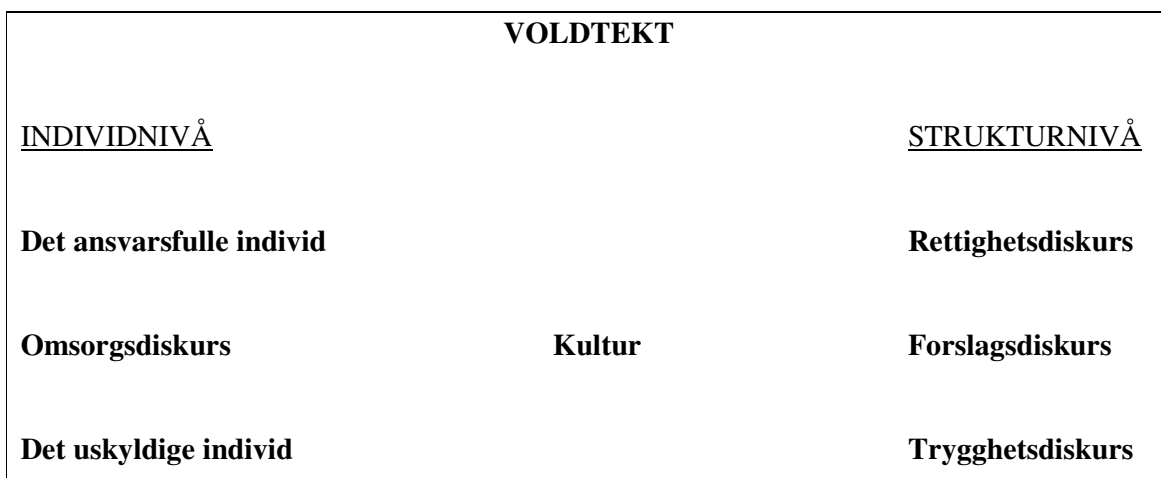
Diskursene jeg analyserte frem fra avistekstene i utvalget, er et av hovedtemaene for kapittelet. Disse diskursene blir definert ved hjelp av diskursteori. Jeg ønsker videre å belyse diskursene ved hjelp av relevant empiri. Empirien er som oftest utsagn fra aktører i debattene. Aktørene har ulike meninger, der noen av dem faller innunder diskursene som jeg har definert. Diskursene vil bli satt i sammenheng med de teoriene som jeg mener kan være med på å forklare diskursene og hva som foregår i og rundt disse. Dette er teorier som blant annet dreier seg om medier og makt.

I følge Foucaults teori om diskurs er det ikke samfunnsviterens oppgave å se bak språket (Neuman 2001). Jeg er ikke interessert i den direkte effekten diskursene har på mennesker som lever i samfunnet, selv om dette selvfølgelig er spennende. Dersom man skal si noe om effekten på samfunnet bør man antagelig benytte seg av andre analyseredskaper enn

diskursanalyse. Jeg vil imidlertid fremlegge noen antagelser om hva som kan skje dersom enkelte diskurser blir svært sterke eller svake.

”Hvem bryr seg?” –rapporten utgjør en viktig tidsakse i oppgaven, noe som gjenspeiles her i analyse og fortolkningskapittelet. Jeg har valgt å vise hvordan syv ulike diskurser kommer til syne før rapporten ble publisert, deretter hvordan disse syv diskursene fremstår i perioden etter at rapporten ble publisert. Først vil jeg ta for meg de diskursene jeg har konstruert på det jeg har kalt individnivå. Diskursene som synes å rette seg mot individet har jeg kalt ”det ansvarsfulle individ”, ”omsorgsdiskurs” og ”det uskyldige individ”. Deretter vil jeg ta for meg diskurser som jeg mener er å finne på et strukturnivå. Disse har jeg kalt ”rettighetsdiskurs”, ”forslagsdiskurs” og ”trygghetsdiskurs”. Til sist tar jeg for meg en diskurs som jeg mener kan bevege seg mellom disse nivåene, nemlig en ”kulturdiskurs”. Disse nivåene i diskursordenen med tilhørende diskurser kan illustreres i en enkel figur:

Figur 2

4.2. Diskursene som avtegnet seg før ”Hvem bryr seg?” -rapporten

4.2.1. Diskurser på individnivå

Det ansvarsfulle individ

Den første diskursen jeg har analysert frem fra mitt materiale er diskursen om ”det ansvarsfulle individ”. Det viste seg at denne diskursen var nokså sterk i den perioden da jeg foretok min analyse. Dette var også en av de diskursene som syntes å endre karakter nokså dramatisk etter ”Hvem bryr seg?” -rapporten. Før rapporten ble publisert innebar diskursen at det var kvinnens eget *ansvar* å ta forholdsregler for å unngå å bli offer. Spørsmålet om hvorvidt ansvar kan bety det samme som skyld, dukket da opp. Etter at rapporten ble publisert gikk diskursen over til å dreie seg om at kvinnen er *ansvarlig* for et overgrep dersom hun flørter åpenlyst i forkant. Det ble på denne måten sagt mer eksplisitt at kvinnen kan være medskyldig dersom hun blir utsatt for et overgrep. Dermed ble spørsmålet om skyld debattert i større grad etter at rapporten ble publisert. Siden diskursen har endret seg i så stor grad, mener jeg det blir mest riktig å forandre diskursens navn etter ”Hvem bryr seg?” -rapporten. Jeg har da endret diskursens navn til ”det ansvarlige individ”.

Teoriene til Laclau og Mouffe vil bli benyttet når jeg skal definere diskurser. I diskursen om ”det ansvarsfulle individ” har jeg definert et nodalpunkt og noen momenter som kan hjelpe til med å fastlegge diskursen og sette tegnene i relasjon til hverandre. Denne fastleggelsen er kun midlertidig. Nodalpunktet i diskursen, mener jeg er ”ansvar”. Eksempler på momenter som får sin betydning i forhold til dette nodalpunktet er ”å unngå å bli offer”, ”forholdsregler”, ”individ” og ”kvinne”. ”Ansvar” blir i denne sammenheng nodalpunktet ettersom aktører i ulike diskurser konkurrerer om å innholdsutfylle dette tegnet. Det pågår en stadig konkurranse, eller en kamp mellom denne diskursen og diskursen om ”det uskyldige individ” om hvilken mening som ligger i tegnet ”ansvar”. ”Ansvar” er også et element som ikke har fått fastsatt sin betydning. Ulike diskurser kjemper således om å innholdsutfylle dette elementet slik at det blir til et moment som kan tilhøre ”ens egen” diskurs.

Diskursen om ”det ansvarsfulle individ” innebærer en tro på at kvinner har et individuelt ansvar for å unngå å bli offer. For å unngå å bli offer bør man ta forholdsregler og unngå å

sette seg i en situasjon som utgjør en fare for å bli offer. Det er et viktig poeng i diskursen at det er individet som har ansvar. Enhver person kan unngå overfallsvoldtekt blant annet ved å ikke gå ute når det er mørkt, kjøpe seg selvforsvarsspray, gå på selvforsvarskurs, ta drosje hjem, unngå å bli med fremmede på nachspiel og ved å få noen til å følge seg hjem. Diskursen innebærer også påstander om at individet best kan beskytte seg selv fra potensielle overgripere. Dette kan man altså gjøre ved å ta en mengde forholdsregler.

Debatten om forholdsregler og ansvar var i mediebildet helt i fra begynnelsen av min analyseperiode, rett etter de såkalte nyttårsvoldtektene. Som en reaksjon på hendelsene ble det skrevet et debattinnlegg i Aftenutgaven av Aftenposten. Hilde Haugsgjerd, som er redaktør i Aftenposten Aften, skriver at kvinner selv rår over de mest effektive midlene til å forebygge overfallsvoldtekter:

Det største ansvaret for å unngå å bli voldtatt på gaten må dessverre kvinner selv ta. Det kan synes urettferdig og opprørende. Men de mest effektive forebyggende tiltak mot overfallsvoldtekter er det de potensielle ofrene selv som kan sørge for. For det handler om å la være å gå alene gjennom byen nattetid. Om å bruke penger på drosje hjem, om å sørge for å få følge med noen, om å gå hjem tidlig nok til at det ennå er folkeliv i gatene. Den som vil være mest mulig sikker på å unngå å bli voldtatt av en ukjent, rår selv over de mest effektive tiltakene (Aftenposten 05.01.07).

Rådene som blir presentert i utdraget fra debattinnlegget til Haugsgjerd hadde kanskje ikke skapt noen særlige reaksjoner hvis ikke ordet *ansvar* hadde blitt brakt inn i debatten. Det at kvinner har det største ansvaret for å unngå å bli voldtatt var mange svært uenige i. Noen mente at ved å si at kvinner har et ansvar for å unngå å bli offer, vil en del kvinner føle at de er medskyldige i overgrepet. Samtidig kan det hende gjerningsmannen føler mindre skyld og tenker at kvinnen har seg selv å takke hvis hun går alene sent på kvelden. Et tredje argument er at ved å fokusere på hvorvidt kvinner bør kle seg på den ene eller den andre måten kan dette føre til at menn blir sett på som dyr med ukontrollerbar seksualitet.

Disse innvendingene som dreier seg om hvorvidt ansvar fører til skyld, vil jeg ta for meg som en egen diskurs som kjemper i den samme diskursorden som diskursen om ”det ansvarsfulle individ”. Innvendingene hører inn under diskursen som er en av hovedkonkurrentene til diskursen om ”det ansvarsfulle individ”. Dette er diskursen om ”det uskyldige individ”, som jeg også mener retter seg mot individet.

Flere var imidlertid mer eller mindre enige med Haugsgjerd i at kvinner har et ansvar for å unngå å bli ofre. En aktør i debatten mener at *alle* har et ansvar for å unngå å bli ofre. Denne aktøren var Erik Nadheim – direktør i Det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD). Han uttaler seg slik:

Alle kvinner har en selvsagt rett til å gå hvor de vil i byen, når de vil og antrukket slik de selv ønsker. Sunn fornuft viser dessverre altfor ofte at det kan være risikabelt å bruke denne retten. (...) Alle har et selvstendig ansvar for selv å unngå å bli ofre (Aftenposten 12.01.07).

Her ser vi at sunn fornuft blir trukket inn i bildet. Det er altså ikke fornuftig å gå hvor man vil, når man vil, i de klærne man vil. Hvis man er ufornuftig og ikke følger disse rådene utsetter man seg for en risiko. Det står her at alle har et ansvar for å unngå å bli ofre. I virkeligheten er det trolig at kvinner oftere blir oppfordret til å ta forholdsregler enn menn. Slik ser diskursen ut til å være en kjønnet ansvarsdiskurs ettersom det er kvinner som må ta ansvar. Samtidig ser det ut til at det er en ”mannlig” diskurs ettersom rådene for det meste retter seg mot kvinner. Implisitt ser det ut til å være en påstand i diskursen om at kvinner ikke klarer seg på egen hånd. En mulig effekt av at diskursen er kjønnet er at den inneholder faktorer som kan virke disiplinerende på individet. Dette vil jeg diskutere nedenfor når jeg tar for meg ”omsorgsdiskursen”, som også etter min mening er en kjønnet diskurs.

At kvinner må ta ansvar for å ikke bli ofre ser man i begge de empiriske eksemplene som jeg hittil har vist. Jeg skal nevne en siste uttalelse som jeg mener blant annet ligger innenfor diskursen om det ansvarsfulle individ. Dette sitatet er hentet fra Aftenposten, skrevet av en student ved Universitetet i Oslo:

Voldtekt er ikke kvinners feil eller skyld. Å be oss ta ansvar er ikke det samme som å gi oss skylden. Jeg legger ikke lommeboken i en åpen ryggsekk, for da er det sannsynlig at jeg mister den. Voldtekt er selvfølgelig langt mer traumatisk enn å bli frastjålet en lommebok, men hvis det finnes tiltak som senker sannsynligheten for at det rammer meg, vil jeg ikke nøle med å gjennomføre disse (Aftenposten 25.03.07).

I følge debattanten er ikke ansvar og skyld det samme. Debatten rundt diskursene på individnivå var i stor grad en debatt om begreper. Mange var av den oppfatning at ansvar kan føre til at det ble lagt skyld på offeret, mens andre mente at det å si at noen har ansvar for å unngå å bli offer ikke fører til skyld. Den sistnevnte påstanden tilhører denne diskursen.

Jeg forklarte i teorikapittelet at det i mediene utspiller seg kamper mellom aktører. Disse aktørene prøver å tilegne seg definisjonsmakt og ønsker at sin "løsning" på voldtektsproblemet skal gjelde i diskursordenen "voldtekt". Aktøren som startet debatten som dreide seg om at kvinner har ansvar for å unngå å bli ofre, var altså Hilde Haugsgjerd. Hun er i mitt materiale den sterkeste aktøren som snakker under diskursen om "det ansvarsfulle individ". Denne aktøren kan ses som en person som ønsker å tilegne seg definisjonsmakt og som på denne måten ønsker at sin vurdering av hva man kan gjøre med problemet skal gjelde. Løsningen innebærer at kvinner må ta et ansvar for å unngå å bli ofre. Når slike kjente aktører uttaler seg kan dette også være med på å styrke diskursene. En mulig konsekvens av slike uttalelser er at diskursen blir mektigere, og slik vekker den også sterke reaksjoner hos aktører som er uenige i påstanden.

Det er viktig å påpeke at diskursen om "det uskyldige individ", som er hovedkonkurrenten til diskursen om "det ansvarsfulle individ", hadde langt flere tilhengere. Altså var det flest aktører som snakket under diskursen om "det uskyldige individ". Diskursen med flest tilhengere er også her den sterkeste. Imidlertid er diskursen om det ansvarsfulle individ en viktig diskurs som skapte stor debatt i mediebildet i begynnelsen av analyseperioden.

Omsorgsdiskurs

Diskursen innebærer individorienterte tips til kvinnen som det blir skrevet om i media. Rådene dreier seg for det meste om forholdsregler som kvinnen kan benytte seg av, men diskursen innebærer også råd om hvordan man mest effektivt kan forsvare seg mot en voldtektsmann. Jeg valgte å kalle diskursen for en "omsorgsdiskurs" ettersom de rådene som blir gitt til kvinnen ligner mye på de råd som foreldre ville gitt til barna sine. Nodalpunktet er i denne sammenheng "råd", mens momentene er "forholdsregler", "tips" og "selvforsvar".

Diskursen er særegen i mitt materiale ettersom den eksisterer både på det jeg har kalt individnivå og strukturnivå. På individnivå heter den "omsorgsdiskurs" og dreier seg om råd til individet, mens den på strukturnivå heter "forslagsdiskurs" og dreier seg om råd om samfunnsendringer. "Forslagsdiskursen" gir råd om hva samfunnet kan utføre av strukturelle endringer for å løse voldtektsproblematikken. Begge diskursene har "råd" som sitt nodalpunkt og aktører innenfor begge diskursene kjemper om å innholdsutfylle nodalpunktet på hver sine

måter. Slik blir også ”råd” et element i denne diskursordenen ettersom dette tegnet flytter seg mellom ”omsorgsdiskursen” og ”forslagsdiskursen”.

”Omsorgsdiskursen” er selvstendig, men den beveger seg til dels over på området til både diskursen om ”det ansvarsfulle individ” og diskursen om ”det uskyldige individ”. Ettersom diskursene befinner seg innenfor samme diskursorden, hender det at diskursene beveger seg over på samme område. Slik ser man eksempel på at diskursene ikke er lukkede, men kan bevege seg over i hverandre samtidig som de er under stadig endring. Dette kan føre til kamp i en diskursorden der ulike aktører og diskurser kjemper om å ha definisjonsmakt.

”Omsorgsdiskursen” mener jeg er viktig i denne sammenheng, ettersom den beveger seg i en slags gråsoner mellom ansvar og skyld. Flere av aktørene i avisene mente at det var stor forskjell på å komme med velmenende råd, og å si at kvinner har det største ansvaret når det gjelder å unngå å bli voldtatt. Råd blir av disse aktørene i debatten sett på som noe positivt, mens det å si at kvinner har et ansvar blir sett på som noe negativt. Andre mente at beskyttelsesråd også var feil fokus. Det er interessant å se at råd kan tolkes på så ulike og så kontrastfulle måter. På den ene siden blir det ikke satt noe særlig spørsmålstegn ved råd, mens det på den andre siden, når ansvar blir brakt inn, omtrent blir sett på som ensbetydende med skyld.

De rådene som rettet seg mot individet i omsorgsdiskursen, delte seg i to ”grupper”. Den ene gruppen innebar råd fra politi, voldtektsmottak, lesere og andre som skrev kronikker og debatter i avisene. Disse rådene gikk for det meste ut på at kvinner burde ta forholdsregler for å redusere sjansen for å bli voldtatt. Den andre gruppen av aktører som gav råd skapte mer diskusjon. Dette var blant annet råd fra redaktøren i Aftenposten Aften, Hilde Haugsgjerd. Det Haugsgjerd gjorde annerledes enn de andre aktørene som gav råd, var å knytte rådene opp mot diskursen om ”det ansvarsfulle individ”. Hun mente altså at det er kvinnens eget ansvar å unngå å bli offer. Rådene hennes har jeg gjengitt under ansvarsdiskursen. En reaksjon på det å gi kvinnen ansvar for å unngå å bli offer kom blant annet fra Likestilling- og diskrimineringsombud Beate Gangås. Dette er hentet fra et intervju i Aftenposten:

'Grensene mellom det å gi råd og det å plassere ansvar er uhyre viktige. Med andre ord, sleivete utspill og ordvalg kan plassere offeret i rollen som ansvarlig, og altså skyldig. Dette er helt uakseptabelt', sier hun. Gangås har imidlertid ikke noe problem med å forstå det Haugsgjerd forsøkte å formidle, nemlig råd til kvinner om hvilke tiltak de selv råder over. 'Men det er veldig viktig at det skilles mellom gode tiltak for at voldtekt ikke skjer, og ansvar. Det er menn som voldtar, og man kan aldri frita dem som begår voldtekt for ansvaret', sier Gangås (Aftenposten 11.01.07).

Dette eksempelet er en nokså typisk reaksjon på uttalelser som hevder at kvinnen har et ansvar for å unngå å bli offer. Hovedargumentet er at grensen mellom det å gi råd og det å si at en kvinne har et ansvar for å unngå å bli offer er svært viktig. Hvis man benytter seg av galt ordvalg kan dette få alvorlige konsekvenser fordi det kan frita overgriperen for ansvar og skyld, og fordi det kan legge en del av ansvaret og skylden for et overgrep på offeret.

En journalist, som skriver et innlegg i "Sterke meninger" i Dagbladet, mener det er stor forskjell på å gi råd i den private sfæren og det å skrive de i avisen:

Jeg vil også advare mine døtre (når de blir store nok) mot å kle seg som en prostituert på film, og gi dem beskjed om hvor de helst ikke bør gå. Men jeg ville ikke finne på å advare andre i full offentlighet. Det er forskjell på å rope ut og hviske noen velmenende råd (Dagbladet 13.01.07).

Vedkommende mener at man ikke bør advare andre i full offentlighet og at råd bør tilhøre den private sfæren. Andre som gir beskyttelsesråd om hvordan man må forholde seg til "voldtektsfaren", som noen kaller det, er blant annet politi og voldtektsmottak. Disse aktørene skriver som regel ikke egne innlegg der de advarer folk, men de blir derimot intervjuet i avisene og bedt om å komme med tips til kvinner slik at de kan gå tryggere i Oslos gater. I begynnelsen av analyseperioden gav Sjak R. Haaheim, politiadvokat i Oslo politidistrikt, råd som så slik ut:

Haaheim oppfordrer folk til å være ekstra forsiktige i helga. 'Det er umulig å si om eller når han vil slå til igjen. Vær på vakt. Menn må passe på at venninnene deres kommer seg trygt hjem. Hører man noen skrike, ta det på alvor', sier Sjak R. Haaheim (Dagbladet 06.01.07).

Politimester Gjengedal ble intervjuet på cirka samme tid som Haaheim. Han gav også råd til kvinner rett etter at de såkalte nyttårsvoldtektene hadde funnet sted:

Han råder kvinner til ikke å gå alene hjem nattetid, og til å oppsøke steder hvor folk ferdes, og hvor det er belysning. 'Så kan man si det er ille at kvinner må ta sine forholdsregler slik, men vi lever i en storby. Politiet greier ikke å dekke hele byen til enhver tid, og det finnes altså personer som jakter på kvinner de kan voldta. Kvinner bør selv tenke over hvordan de kommer seg hjem, eventuelt kjøpe en selvforsvarsspray', sier politimesteren (Aftenposten 04.01.07).

Politiet er en ivrig aktør i forbindelse med det å gi råd til kvinner om hva de bør gjøre for å unngå å bli utsatt for en voldtekt. Det ser ut til at politiet som gruppe er den mest sentrale aktøren i "omsorgsdiskursen".

Råd viser seg også å komme fra avisene selv. Journalister i avisene har funnet stoffet hos Voldtektsmottaket ved Oslo legevakt og politiet i Oslo. Hvis man skal unngå å bli voldtatt bør man følge disse rådene:

Skaff deg overfallsalarm. Høy lyd kan gjøre andre oppmerksomme på hva som skjer. Planlegg hjemturen. Gå sammen med flere. Få noen til å følge deg helt til døren. Ta et kurs i selvforsvar. Ta taxi hvis du kan. Be sjåføren vente til du har låst deg inn. Ha mobilen påslått – og husk politiets nødnummer: 112. Dette bør du ikke gjøre: Ikke ta med fremmede hjem etter en fest eller tur på byen. Ikke bruk selvforsvarsspray. Overgriperen kan bruke den mot deg. Den svir i øynene og setter deg ute av stand til å foreta deg noe. Vær forsiktig med alkohol og rusmidler. Ikke gå alene hjem. Unngå mørke gater (VG 30.01.07).

Det ser ut som at avisene har tatt på seg rollen som beskytter av Oslos kvinner, og uttalelsene hører derfor blant annet hjemme under omsorgsdiskursen. VG har også skrevet "en kort introduksjon til selvforsvar" som kan være nyttig hvis man skulle bli angrepet av en voldtektsforbryter (VG 26.02.07). I artikkelen følger det med bilder av øvelser med tilhørende tekst. Avisen gjør seg selv til en aktør i diskursen ved å gi råd til kvinner om hva man kan gjøre for å beskytte seg på best mulig måte.

Det kan tenkes at råd er med på å "fyre opp" under en allerede eksisterende frykt hos kvinner. Gjennom at avisene i så stor grad har beskrevet flere av overfallsvoldtektene i detalj, eksisterer det allerede en redsel hos noen for å bevege seg utendørs på tidspunkter med folketomme gater. Det at journalister stadig velger å intervjuer aktører fra politiet til å uttale seg om "voldtektsfaren" kan kanskje bidra til å skape frykt. Politiet er en aktør som skal ha kontroll over kriminalitetsfeltet. Det er trolig at andre aktører velger å lytte til råd fra politiet og velger å ta forholdsregler. Slik kan de mange intervjuene med politiet kanskje være med på

å ”trigge” ”omsorgsdiskursen” og slik føre med seg disiplinerende faktorer. Avisene kommer som vist også selv med råd til kvinner og bidrar til å gjøre ”omsorgsdiskursen” sterkere.

Ettersom ”omsorgsdiskursen” innebærer råd som blir gitt kun til kvinner, er den en kjønnet diskurs. Et av rådene retter seg mot menn, men det innebærer at menn må følge kvinnelige venninner hjem. Slik retter også dette rådet seg mot kvinner ettersom de helst ikke skal gå hjem uten å ha med seg en mann til å passe på. Kvinner mottar råd fra aktører som er av den oppfatning at kvinner trenger disse rådene for å unngå å sette seg i en situasjon der de kan risikere å bli voldtatt. Dersom rådene ikke følges er sjansen for å bli voldtatt større. Det ser ut som at både diskursen om ”det ansvarsfulle individ” og ”omsorgsdiskursen” kan kalles for mannlige diskurser ettersom diskursene skal beskytte kvinner, noe oppgaven til menn tradisjonelt har vært. Kvinner behøver selvfølgelig ikke å lytte til slike råd dersom de ønsker å opprettholde muligheten til å kunne bevege seg fritt uten å være i følge med en mannlig kamerat. Allikevel er det sannsynlig, når diskursene blir kraftige og når samtidig sterke aktører kommer på banen og advarer kvinner, at noen velger å følge rådene.

En effekt av rådene kan være at kvinner tar sine forholdsregler som en følge av frykt ettersom de ikke vet når de blir sett av potensielle overgrepsmenn. Det kan tenkes at diskursen bidrar til en følelse av frykt hos kvinner og at de slik blir disiplinert på samme måte som i Foucaults teori om panoptikonet (Foucault 2001). Kvinner vil da se seg selv slik den usynelige vokteren ser dem og ta forholdsregler for å unngå å bli utsatt for et overgrep. Effekten av at diskursen er kjønnet er at den inneholder disiplinerende faktorer som retter seg mot kvinner.

Det uskyldige individ

Den siste diskursen som jeg skal ta for meg på det jeg har kalt ”individnivå” er diskursen om ”det uskyldige individ”. Nodalpunktet i diskursen er ”uskyldig”, mens momentene er ”ikke ansvar”, ”gjerningsperson” og ”offer”. Diskursen innebærer at aktører må passe på hvordan de ordlegger seg i media, og være varsomme med å si at det er kvinners eget ansvar å unngå å bli offer, ettersom det kan føre til at ansvaret og skylden for voldtekten blir lagt over på kvinnen istedenfor på gjerningspersonen. Man kan kanskje si at diskursen ble styrket etter at blant annet Haugsgjerd kommenterte at det er kvinnens eget ansvar å unngå å bli offer. Da oppstod det mange reaksjoner fra folk som mente at man ikke kunne si at kvinnen hadde ansvar i en overgrepssituasjon. Disse reaksjonene gav diskursen om ”det uskyldige individ” en økt styrke i mitt utvalg.

Diskursen innebærer altså en oppfatning om at ofrene verken har ansvar eller skyld dersom de blir utsatt for en voldtekt. Diskursen er også skeptisk til at kvinner må ta forholdsregler. Ved at kvinner må ta forholdsregler for å unngå å bli voldtatt, innebærer dette at kvinner kan føle seg skyldige hvis de blir utsatt for et overgrep og ikke har tatt disse forholdsreglene. Det innebærer også at menn blir sett på som personer med ukontrollerbar seksualdrift og som ikke kan styre sine lyster. Samtidig kan det føre til at ugjerningen blir legitimert fra gjerningsmannens side, og at han som en følge av dette kan legge den fulle og hele skylden for overgrepet på kvinnen som han mener bød seg fram for han.

Det virker som at ”skyld” og ”ansvar” er to ord som noen mener kan brukes synonymt, mens andre mener at disse to ordene må skilles klart fra hverandre. Det blir en slags kamp om definisjonene. Som vist i teoridelen er det flere aktører i mediene som ønsker å ha definisjonsmakten i en diskursorden. Disse aktørene ønsker å fylle nodalpunkt med sin mening. Noen mener at skyld er det riktige ordet å bruke når det er snakk om ansvar. Aktørene som uttaler seg under diskursen om ”det uskyldige individ” mener at et viktig moment i diskursen om ”det ansvarsfulle individ” er ”skyld”. Derimot er aktørene som snakker under diskursen om ”det ansvarsfulle individ” av den oppfatning at ansvar på ingen måte er ensbetydende med skyld. Diskursene er på dette punktet i tydelig kamp mot hverandre.

En del aktører mener at det kan være viktig å ikke blande ordene ”ansvar” og ”skyld” når folk legger så forskjellig mening i dem. Dersom man kaller noe for skyld der det er snakk om ansvar, kan man tillegge folk andre meninger enn det de har i virkeligheten. Empiriske eksempler kan hjelpe til med å kaste lys over hva diskursen mer nøyaktig innebærer.

Det første utsagnet som jeg skal ta for meg dreier seg om at man ikke må si at en kvinne har ansvar for å unngå å bli offer:

Haugsgjerds utsagn legitimerer to holdninger som kvinner i politikken har kjempet mot i en årrekke: Det ene handler om skyldspørsmålet. Det er heldigvis en oppfatning i store deler av opinionen at et overgrep bare er overgriperens skyld. Ved at Haugsgjerd gir skyld og ansvar til kvinnen, fritas automatisk skyldneren for noe av ansvaret. Dette er nok ikke Haugsgjerds intensjon, men det er allikevel en konsekvens. Det andre handler om at man konstruerer en oppfatning av mannens seksualitet som ukontrollerbar. Gitt en hvis adferd fra kvinner, har han, ifølge en slik tankegang, frikort på krenking av kvinners kropp og integritet (Aftenposten 09.01.07).

I dette sitatet introduseres den kjønnede motsetningen til diskursene om ”det ansvarsfulle individ” og ”omsorgsdiskursen”. Diskursen om ”det uskyldige individ” mener at kvinner ikke har noe ansvar i en voldtektssituasjon og diskursen kan ses på som en kvinnelig diskurs. Noen aktører innenfor diskursen om ”det uskyldige individ” mener at man verken skal si at kvinner har ansvar eller gi råd ettersom kvinner vet dette fra før. Der diskursen om ”det ansvarsfulle individ” og ”omsorgsdiskursen” vokter over kvinner og gir dem råd slik at de skal kunne beskytte seg mot voldtektsfaren, mener diskursen om ”det uskyldige individ” at fokuset må rettes et annet sted enn mot kvinner ettersom den konstante fokuseringen på hva kvinner kan gjøre kan føre til at de vil føle seg skyldige i en overgrepssituasjon. Diskursen om ”det uskyldige individ” ser ut til å ha et ønske om at kvinnen skal kunne bevege seg fritt og ikke være nødt til å ta sine forholdsregler. Dermed er den i kamp mot diskursen om ”det ansvarsfulle individ” og ”omsorgsdiskursen” og de disiplinerende faktorene som finnes i disse diskursene.

I det empiriske eksempelet ovenfor kommer essensen i diskursen om ”det uskyldige individ” tydelig frem, nemlig at når ansvar legges på kvinnen fører dette til at den skyldige fritas for ansvaret. Samtidig konstruerer man en oppfatning om at mannen har en ukontrollerbar seksualitet. Det er stor enighet om at det å legge ansvaret for å unngå å bli offer på kvinnen, kan føre til at kvinnen blir den skyldige og ikke gjerningspersonen. Det ser man i dette eksempelet, som jeg også har benyttet meg av tidligere, for å forklare hvor viktig det er å skille mellom gode råd og det å si at kvinner har ansvar for voldtekt:

’Grensene mellom det å gi råd og det å plassere ansvar er uhyre viktig. Med andre ord, sleivete utspill og ordvalg kan plassere offeret i rollen som ansvarlig, og altså skyldig. Dette er helt uakseptabelt’, sier hun. (...) ’Det er veldig viktig at det skilles mellom gode tiltak for at voldtekt ikke skjer, og ansvar. Det er menn som voldtar, og man kan aldri frita dem som begår voldtekt for ansvaret’, sier Gangås (Aftenposten 11.01.07).

I artikkelen til Haugsgjerd ble det i utgangspunktet ikke uttalt at kvinnen hadde ansvar for selve voldtekten, men heller at kvinnen har et ansvar for å unngå å bli offer. Altså at kvinner har et ansvar for å ta forholdsregler. Allikevel mente som sagt mange at 'ansvar for å ikke bli offer' var ensbetydende med 'ansvar for at voldtekten hadde funnet sted'. Journalist Halvor Elvik mente at man ikke kan si at kvinner har et ansvar og trakk noen sammenligninger til andre former for kriminalitet:

Feiltenkningen kommer tydelig til syne ved å bytte ut et par ord: det største ansvaret for å unngå å bli slått ned i skolegården må dessverre elevene selv ta, eller: det største ansvaret for å unngå å bli mobbet på arbeidsplassen må dessverre arbeidstakeren selv ta, eller: det største ansvaret for å unngå å bli kjørt ned i forgjengerfeltet må dessverre fotgjengeren selv ta (Dagbladet 12.01.07).

Willy Pedersen, som er professor i sosiologi, mente derimot at enkelte faktorer kunne gi økt risiko for å bli voldtatt for unge jenter. Noen jenter får økt sårbarhet både på grunn av rus og fordi de mangler trygge voksenpersoner rundt seg. Allikevel betyr ikke dette at jentene har skyld i voldtekten. Her henviser han til en dom i Frostating:

I dommen kalles jentene "lettlurte", men dette fratar ikke mannen for skyld. Han dømmes tvert imot til ni års fengsel – en av de strengeste straffene vi har fått på dette feltet i Norge (Aftenposten 13.03.07).

Noen mener som vist at man kan peke på faktorer som kan føre til at kvinner kan bli voldtatt uten å legge skylden på offeret. Andre mente at ved å si at det finnes faktorer som gir høyere grad av sårbarhet, kan dette føre til fordommer, blant annet i juryen. Trine Rjukan er blant annet av denne oppfatningen (Aftenposten 11.03.07). Her er et sitat fra et intervju med henne som beskriver noe av dette synet:

(...) 'Det er at voldtekts ofre ikke har samme grad av troverdighet som andre ofre i rettssystemet.' (...) 'I en rettsal føler ofrene seg ofte som den tiltalte. Mange voldtekts ofre føler at det er de som, blir stilt på tiltalebenken, og at det er de som må stå til ansvar for det som har skjedd. Offerets atferd, klesstil, drikkevaner og så videre blir det som skal vurderes, og ikke den forbrytelsen som har funnet sted' (Dagbladet 01.03.07).

Trine Rjukan er aktiv i mediedebatten i analyseperioden. Hennes stemme kan blant annet plasseres under diskursen om "det uskyldige individ" ettersom hun er av den oppfatning at råd om forholdsregler er feil fokus og blant annet kan føre til at offeret mister troverdighet i

rettssystemet. Slik er hun med på å representere denne kvinnelige diskursen og hun er en aktør som ser ut til å ønske definisjonsmakt i diskursordenen ”voldtekt”.

Et annet eksempel beskriver også hvordan kvinnen blir sett på som den skyldige og ikke voldtektsmannen:

’Forfatteren av boken ”En riktig voldtektsmann” (2004), Katarina Wennstam, skriver om hvordan distansen til våre egne holdninger bidrar til at flere voldtektsmenn går fri. De er ”för snygg att behöva våldta”. Voldtektsmannen beskrives ofte som en innvandrer, mentalt forstyrret og med en tøylesløs seksualdrift, mens sannsynligheten for at det er din egen bror, kjæreste eller nabo er mye større enn at det skulle være pakistaneren på bussen. Vektlegging av klesstil og alkoholinntak skaper et inntrykk av at kvinnen er løs på tråden – eller det motsatte: ”Hun var jo så ordentlig!” Implisitt graderes voldtektsofferne, der noen erklæres annenrangs og bare kan skylde seg selv’ (Aftenposten 18.01.07).

Viktigheten med å ikke blande skyld og ansvar kommer til syne når man ser at voldtatte kvinner kan bli moralsk vurdert både av samfunnet og av rettsvesenet. Når det kommer frem i mediene at kvinner blir moralsk vurdert av rettsvesenet, kan dette kanskje bidra til en slags indre disiplin hos kvinner. Det kan styrke diskursen om ”det ansvarsfulle individ”. Akkurat som at noen aktører i den nevnte diskursen mener at kvinner har et ansvar for å unngå å bli offer, mener også noen i rettsvesenet at kvinnen burde ha handlet annerledes. Allikevel blir kvinnen utsatt for en mer ”direkte skyld” dersom hun blir moralsk vurdert av rettsvesenet enn når det blir sagt at hun har et ansvar for å unngå å bli offer. I begge tilfeller kan slike utsagn imidlertid føre til at diskurser som inneholder disiplinerende faktorer blir forsterket. Den moralske vurderingen fra rettsvesenet ser man også flere eksempler på i analysen etter publiseringen av ”Hvem bryr seg?” –rapporten.

4.2.2. Diskurser på strukturnivå

Trygghetsdiskurs

I intervjuer, debatter og kronikker som er skrevet i avisene i mitt utvalg, er det flere aktører som fokuserer på fysiske og strukturelle faktorer som kan gjøre samfunnet tryggere. Flere aktører mener at strukturelle endringer kan føre til at man kan forebygge en del voldtekter. Ansvar for å få til en strukturell endring blir, innenfor diskursen om trygghet, lagt på staten eller på politiet. Nodalpunktet i diskursen er ”struktur” mens tegnene som samler seg rundt

nodalpunktet som momenter blant annet er ”samfunnets ansvar”, ”forebygging” og ”trygghet”. Man kan si at de som mener at det er statens og samfunnets ansvar å forebygge voldtekt står noe i kontrast til diskursen om ”det ansvarsfulle individ” og ”omsorgsdiskursen” som mener at kvinner best kan forebygge voldtekt selv. Dermed er disse diskursene i kamp i diskursordenen som omhandler voldtekt. En tredje gruppe mener likevel at både individet og strukturen må være med for å forebygge voldtekt. Aktørene i den tredje gruppen snakker således både innenfor ”det ansvarsfulle individ -diskursen” og ”trygghetsdiskursen”. Det er sjelden at aktører i mitt materiale snakker innenfor to diskurser som er i kamp, men i dette tilfellet er kanskje ikke kampen så voldsom som den er mellom andre diskurser. Det at diskurser aldri er fullstendig lukket skriver som sagt Laclau og Mouffe om. Overgangen fra elementer til momenter er aldri fullstendig (Laclau og Mouffe 1985: 110). Slik ser man at diskursene ikke er lukket, at de ofte endres og at folk stadig uttaler seg innenfor flere enn en diskurs.

I trygghetsdiskursen finnes det en del faktorer som kan føre til trygghet. Disse faktorene er blant annet mer politi i gatene og mindre beplantning som kan være skjulested for voldshandlinger. Samtidig foreslår noen aktører forebyggende tiltak som at blant annet holdninger til kvinner bør komme inn på læreplanen i skolen. Et annet sentralt poeng når det er snakk om trygghet i gatene er belysning. Rådene som blir gitt i forbindelse med belysning er at man ikke burde gå ute når det er mørkt og at vi bør ha mer gatebelysning. Lys fremstår i tekstene som den mest trygghetsbevarende faktoren. I dette eksempelet blir det nevnt som et av flere strukturelle tiltak for å skape trygghet:

’Og selvfølgelig har samfunnet et stort ansvar på mange fronter for å forebygge at menn blir voldtektsforbrytere og for at voldtekt kan skje: Gjennom bevisstgjøring rundt kjønnsroller, seksualitet, kommunikasjon og aggresjonsmestring i barnehage og skole. Gjennom synlig politi i gatene og gode etterforskningsmetoder. Ved terapi- og behandlingstilbud til voldtektsdømte. Ved kommunale bevilgninger til godt opplyste gater’ (Aftenposten 09.01.07).

Samtidig blir mørket sett på som noe farlig. Her er et eksempel fra en kommentar i VG (av Madeleine Dahl):

Er det på tide å holde seg hjemme, med nattlampen tent, når solen forsvinner over åskammen? Da vi var små, var det alltid skummelt å gå ned i kjelleren. Det var skummelt når lyset sluktes ved leggetid. (...) Men heldigvis gikk det fort over, for hvor sannsynlig var det egentlig at det var et troll i skapet og en svær løve under sengen? Nattlampen kunne slukkes, det var ikke så skummelt med mørket likevel. Jeg er fortsatt ikke redd for glefsende løver under sengen, men mørket har aldri virket mer truende. Og denne gangen er det så mye verre. For det er ikke lenger fantasiene som skremmer, det er realiteten. For nå er det mange farer som skjuler seg der ute i mørket. Et søk på ordet 'voldtekt' i mediearkivet A-tekst gir nesten 18000 treff (VG 17.02.07).

Lys står i kontrast til mørket. Man kan kanskje si at mørket skaper utrygghet. Volden plasseres i mørke gater. Svært mange av overfallsvoldtektene ble også begått om natten i mørket. De fleste som begikk overfallsvoldtekt våren 2007 var av utenlandsk opprinnelse og også mørke i huden. Hilde Haugsgjerd kaller statistikken for "mørk statistikk" ettersom statistikken til Oslo politiet viser at kun 1/3 av de anmeldte voldtektene er begått av etnisk norske. Haugsgjerd sier også at statistikken må leses med en stor klype salt og at mørketallene er store (Aftenposten 05.01.07).

Det vil også være problematisk at folk blir rådet til å oppholde seg i opplyste gater og å helst ikke oppholde seg utendørs når det er mørkt. Jo Nesbø poengterer i et innlegg i avisen problemet med nettopp dette:

I forrige uke leste jeg i denne avisen at Oslo-politiet råder oss til å bevege oss i folksomme og opplyste områder på kveldstid. Det skal formodentlig fungere fint både mot voldtekter og generelle overfall. Vi skal altså klumpe oss sammen på hovedgatene, tenne lys siden det er trygghet i antall og synlighet. Så får voldtektsforbryterne nøye seg med å voldta dem som ikke har fått med seg dette tipset, de bokstavelig uopplyste de som var så uansvarlige at de valgte en gate som ikke var opplyst eller folksom nok. Politiets logikk må altså være omtrent som følger: Vi mister byen bit for bit til voldtektsforbryterne hvis jaktterritorier blir større og større. På den annen side vil voldtektstallene stupe når politiets advarsler har jagd potensielle voldtekts ofre sammen i vettskremte stimer og overfallsmennene maktesløst lusker i utkanten som løver rundt en gnuflokk. Og ikke en hvilken som helst gnuflokk, men en gnuflokk som har mottatt den vise advarselen: 'Hør, gnuer! Hvis alle holder seg innerst i flokken, går dette jævlig bra, OK?' Men dessverre for gnuene viser de siste dagers avisoppslag at løvene også er i oppgangen der de bor, på folksomme rådhusplasser, ved høylys dag og i usedvanlig opplyste sentrumsgater. Derfor er det mulig at det akkurat nå ligger et brev fra politiguen i postkassa mi som advarer meg mot min egen trappeoppgang og forteller meg at mest ansvarlige ville være å ikke gå ut. Målet – tenker jeg at politiet tenker – må jo være et samfunn uten voldtekter (Dagbladet 10.03.07).

Det medfører riktighet at flere av overfallsvoldtektene har forekommet ved ofrets leilighet. Gjerningsmannen har fulgt etter kvinnen hjem, eller han har ventet på henne ved leiligheten hennes. Et av voldtektsforsøkene skjedde også på Rådhusplassen. Opplyste gater virker kanskje preventivt i en del sammenhenger, men man ser også at det ikke alltid er sammenheng mellom overgrep og mørket. Av sitatet ser man samtidig en kritikk mot alle de rådene som florerte i norske medier i analyseperioden. Altså kan sitatet leses som en kritikk av både ”omsorgsdiskursen” og diskursen om ”det ansvarlige individ”.

I neste eksempel uttaler Byrådsleder Erling Lae seg. Han mener også at lys skaper trygghet:

Byrådslederen viser til at Oslo kommune nå ser på alle mulige trygghetsskapende tiltak, som mer lys i gatene (Aftenposten 12.03.07).

Politikere er aktører som er sentrale stemmer i media og spesielt i ”trygghetsdiskursen”. Noen politikere har forslag til endringer som kan bidra til å minke antall overfallsvoldtekter. Det finnes også politikere som samtidig uttaler at andre partier ikke har gjort nok for å bedre de fysiske betingelsene. Det strides mellom aktørene om hvem som har ansvaret for at det skjer overfallsvoldtekter. De er alle enige i at voldtekt er et stort problem. De politiske aktørene i debatten kommer dermed med forslag til endringer som kan begrense muligheten for å bli voldtatt. Her er et eksempel der stortingsrepresentant Akhtar Chaudhry blir intervjuet i ”Krever voldtektsdebatt - SV utfordrer Stortinget”:

Hvordan skal Oslo bli tryggere? Hvordan kan ofrene sikres nødvendig og tilstrekkelig hjelp? I et skriv utfordret i dag SV-politikerne sine kollegaer på Stortinget, samt Justisminister Knut Storberget (Ap), til å svare på disse spørsmålene. Bruk av ressurser, mulige omprioriteringer og konkrete tiltak vil være nøkkelord i diskusjonen. Selv trekker Chaudhry frem forebyggende arbeid i skolen som et satsingsområde. ’Det burde kanskje komme inn på læreplanen’, mener han. Videre ønsker Chaudrey flere håndfaste forslag til hvordan bølgen av overfallsvoldtekt kan stanses, som for eksempel økt gatebelysning (Aftenposten 06.02.07).

I dette eksempelet forsøker aktøren å komme med gode forslag til hva som kan gjøres for å forhindre at overfallsvoldtekt finner sted. Neste eksempel fra politikken går ut på at noen politikere kritiserer andre for å ikke ha gjort en god nok jobb. Dette sitatet er hentet fra en kommentar skrevet av Sylvi Listhaug fra FrP:

I et innlegg i Aftenposten 9.mars fortsetter Ap-politikere, denne gang Håkon Haugli og Anne Cathrine Berger, å fraskrive Regjeringen ansvaret for den tragiske økningen i antall voldtekter i Oslo. Voldtekt er en grov kriminell handling og sorterer derfor under politiet – ikke noe byråd i Oslo. Politiet er som kjent statens ansvar. Regjeringen har ansvaret for kriminalitet- og innvandringspolitikken i landet, og har virkemidlene på disse områdene. I følge skribentene er det uanstendig og uansvarlig av meg å gjøre de mange overfallsvoldtektene til et innvandringspolitisk spørsmål. Det ville vært uansvarlig å ikke påpeke det faktum at menn med utenlandsk opprinnelse står bak 65 prosent av voldtektene og voldtektforsøkene i Oslo (Aftenposten 16.03.07).

Politikk handler om fordeling av ressurser, men også om fordeling av ansvar. Her ser vi hvordan voldtektsdiskursene blir satt i spill på den politiske arenaen. I eksemplet ovenfor ser vi at det er menn med utenlandsk opprinnelse som blir sett på som faren som man må få fjernet. Slik snakker denne aktøren også innenfor en ”kulturdiskurs”.

De tydeligste aktørene som kjemper om definisjonsmakten under ”trygghetsdiskursen” ser ut til å være politikere som gruppe. Aktørene ønsker å få fjernet voldtektsproblemet ved å gjennomføre noen strukturelle endringer i samfunnet. Det er for det meste disse aktørenes stemmer som har dannet mønstre (Frønes 2001). Disse mønstrene er blitt fremanalysert og kalt for en ”trygghetsdiskurs”. Man kan se at kampen om definisjonene om hva som egentlig er problemet og hvordan man skal løse det, også blir en kamp mellom politiske partier. Mange ønsker at sin definisjon på problemet skal gjelde. Imidlertid mener alle aktørene innenfor diskursen at man trenger å foreta noen strukturelle tiltak på det politiske felt for å forebygge voldtekt.

Forslagsdiskurs

Denne diskursen mener jeg befinner seg på et nivå mellom diskursen om fysiske betingelser og diskursen som dreier seg om rettigheter. ”Forslagsdiskursen” handler om forslag til strukturelle endringer i samfunnet, som kan forbedre det slik at færre vil bli rammet av overfallsvoldtekter. Diskursen innebærer blant annet råd om å plassere mer belysning i gatene, ha mindre beplantning, ha mer synlig politi og større anmeldelses- og oppklaringsprosent, forebygging i skolen, bedring av helsevesenet og en mer restriktiv innvandringspolitikk. Nodalpunktet i diskursen er ”råd”, mens andre tegn som får sin mening i forhold til ”råd” blant annet er ”strukturelle endringer”, ”forebygging”, ”mer politi” og ”et bedret helsevesen”. Disse tegnene er momentene i diskursen. Rådene var svært mange og kom fra flere ulike hold. Blant annet kom det råd fra politikere, journalister og andre som skrev

kommentarer og innlegg i avisene. Byrådsleder Erling Lae var en av dem som ble intervjuet i avisen og kom med råd om tiltak:

(...) 'Det er viktig å bekjempe denne grunnleggende utryggheten', mener Lae. Han mener dette best kan gjøres ved at politiet greier å ta gjerningsmennene. Men også kommunen kan gjøre noe, mener Lae. 'Vi må gjøre gatebelysningen bedre. Vi vet at de tryggeste gatene er de med pulserende liv. Det skal vi tenke på når vi stenger gater for trafikk', sier byrådslederen (Aftenposten 04.01.07).

Her kommer rådene som dreier seg om belysning og liv i gatene tydelig frem. I samme artikkel blir politimester Gjengedal intervjuet. Han uttaler seg ikke innenfor den samme diskursen som Lae, men heller under "omsorgsdiskursen":

Politimester Gjengedal er slett ikke sikker på om bedre belysning vil hjelpe når det gjelder overfallsvoldtekt. 'Det typiske er at kvinnene blir fulgt etter og kanskje antastet der gjerningsmannen finner det mest beleilig', sier Gjengedal. Han råder kvinner til ikke å gå hjem alene nattetid, og til å oppsøke steder hvor folk ferdes, og hvor det er belysning. 'Så kan man si det er ille at kvinner må ta sine forholdsregler slik, men vi lever i en storby. Politiet greier ikke å dekke hele byen til enhver tid, og det finnes altså personer som jakter på kvinner de kan voldta. Kvinner bør selv tenke over hvordan de kommer seg hjem, eventuelt kjøpe en selvforsvarsspray, sier politimesteren.

Disse to sitatene som altså er hentet fra den samme artikkelen, ser ut til å vise en form for diskursiv kamp. På den ene siden har man Lae som beveger seg innenfor "forslagsdiskursen". På den andre siden har man Gjengedal som beveger seg innenfor "omsorgsdiskursen", som jeg har beskrevet tidligere. Forskjellen på disse er som sagt at førstnevnte diskurs gir råd til samfunnet og har et ønske om å foreta strukturelle endringer som kan bedre situasjonen for kvinner. Sistnevnte diskurs er derimot rettet mot individet og er de råd som kvinner bør følge for å unngå å bli offer for en overfallsvoldtekt. Som nevnt tidligere kjemper disse to diskursene om å fylle nodalpunktet "råd" med mening. Råd er nemlig også et element som ofte kan endre betydning.

Aktører i debatten hadde mange forslag om hva man kan gjøre for å forebygge voldtekt. Politiske aktører var ivrige også i denne sammenheng. Her er et sitat fra et intervju med Akhtar Chaudhry fra Sosialistisk Venstreparti. Eksempelet har blitt brukt tidligere for å belyse hva som mentes med "trygghetsdiskursen":

'Voldtekt er en av de mest graverende krenkelsene et menneske kan oppleve, og det skaper angst og utrygghet blant folk', poengterer Chaudhry. Hvordan skal Oslo bli tryggere? Hvordan kan ofrene sikres nødvendig og tilstrekkelig hjelp? I et skriv ufordret SV-politikerne sine kollegaer på Stortinget, samt Justisminister Knut Storberget (Ap), til å svare på disse spørsmålene. Bruk av ressurser, mulige omprioriteringer og konkrete tiltak vil være nøkkelord i diskusjonen. Selv trekker Chaudhry frem forebyggende arbeid i skolen som et satsingsområde. 'Det burde kanskje komme inn på læreplanen', mener han (Aftenposten 06.02.07).

Her trekkes forebyggende tiltak frem, med læring i skolen som et sentralt satsingsområde. Et av hovedpunktene i forslagsdiskursen er å lære barn verdier fra de er små for slik å unngå at kvinner blir voldtatt.

Flere aktører mener også at mer penger og ressurser til politiet skal hjelpe til med å forhindre voldtekter. Slik kan man få mer politi i gatene, noe mange mener kan virke preventivt. Samtidig vil oppklaringsprosenten bli høyere ved at politiet får mer ressurser. Jeg skal presentere et eksempel på det siste, altså at politiet må få ressurser for å få tak i voldtektsforbryterne:

'Men det mest trygghetsskapende er at voldtektsmennene blir tatt. Det er alvorlig at politiet ikke har pågrepet dem. Det må være lov å legge press på Justisdepartementet for å styrke ressursene til politiet på dette området', sier Lae (Aftenposten 12.03.07).

Her rådes Justisdepartementet til å gi mer ressurser til politiet slik at gjerningsmannen skal bli tatt. I dette eksempelet er altså fokuset på gjerningsmannen, noe man som sagt ikke så noe særlig til i de individorienterte diskursene.

Det finnes også eksempler i mitt materiale der helsevesenet blir rådet til å forbedre seg. Her er et eksempel der naboen til en kvinne som ble overfalt uttaler seg om tiltak som kan gjøre det tryggere å bo i byen:

Hun er forskrekket over at Oslo-politiets voldtektsekspert ikke var på jobb i helgen. Parallelt mener hun det må satses langt sterkere på et bedre og bredere behandlingstilbud for psykisk syke mennesker, også innvandrere som har hatt traumatiske opplevelser i hjemlandet (Aftenposten 26.02.07).

Slik snakker denne kvinnen innenfor det jeg har kalt en "forslagsdiskurs", men også innenfor en "kulturdiskurs". Denne aktøren var en av flere som mente at vi trenger et bedre helsetilbud

og bedre psykiatrisk behandling i landet. Det kan virke som at slike aktører leser voldtektsproblematikken inn i andre politiske diskurser som dreier seg om fordeling. I dette tilfellet er det bedre oppfølging av psykisk syke mennesker som er i fokus. Jeg skal ta med et siste eksempel på forslag fra aktører i debatten. En siste gruppe mente nemlig at noe måtte gjøres med ”det flerkulturelle samfunn”:

Muligheten til å ta kontroll over eget liv, skaffe seg et utkomme, en bolig og et stabilt sosialt nettverk, er avgjørende for den enkeltes helse og velvære, men også for hvordan det flerkulturelle samfunnet skal se ut (Aftenposten 09.03.07).

Her blir det foreslått å forbedre integreringen for slik å få redusert voldtektene. Dette utsagnet beveger seg dermed også over mot en ”kulturdiskurs”. Man kan se at gjerningsmannen i større grad blir diskutert i diskursene som finnes på strukturnivå i forhold til diskursene på individnivå, der gjerningsmannen var mer fraværende. Alle de rådene som er nevnt i ”forslagsdiskursen” går ut på hvordan man skal kunne gjøre det tryggere i gatene for kvinner ved å foreta en del samfunnsmessige endringer. Slik er det også i denne ”forslagsdiskursen” politiske aktører som ønsker å få gjennomført sitt forslag til å løse voldtektsproblematikken. Politiske aktører finner man i de fleste diskursene i mitt materiale og det kan se ut som at de kjemper mot hverandre for å oppnå definisjonsmakt i diskursordenen voldtekt. Det oppstår da kamper mellom politiske partier og ofte på tvers av diskurser.

Rettighetsdiskurs

”Rettighetsdiskursen” dreier seg blant annet om kvinners rett til å bevege seg hvor de vil, når de vil. Den innebærer et ønske om at kvinnen skal ha like rettigheter som menn og ha like stor grad av autonomi. Nodalpunktet i diskursen er ”bevegelsesfrihet”, mens tegn som festes rundt nodalpunktet som momenter er ”kvinners rett”, ”autonomi” og ”å ikke moralisere”.

”Rettighetsdiskursen” – med bevegelsesfrihet som nodalpunkt - står i følge mange i kontrast til det å få individorienterte tips og det å ta forholdsregler. Ved å fokusere på at kvinnen har det største ansvaret for å unngå voldtekt, mener en del at bevegelsesfriheten deres blir innskrenket. Man kan nok si at ”rettighetsdiskursen” både kjemper mot diskursen om ”det ansvarsfulle individ” og ”omsorgsdiskursen” om å være den rådende. Dermed kjemper den også ofte *sammen med* diskursen om ”det uskyldige individ”. Flere av eksemplene som jeg skal benytte meg av for å beskrive ”rettighetsdiskursen”, er kritiske svar til de som mener at man skal gi råd og tips til kvinner om hvordan de bør oppføre seg for å unngå voldtekt.

Innskrenkning av bevegelsesfriheten:

I nyhetsreportasjer i avisene har mye av søkelyset vært rettet mot hvor vanskelig det er å få fatt i voldtektsforbryterne. Når den som blir overfalt ikke kjenner vedkommende fra før, slik det som regel er når det er snakk om overfallsvoldtekter, kan gjerningsmennene være vanskelige å spore opp. Samtidig kommer det frem i artiklene at voldtektssaker antagelig ikke er de sakene som blir høyest prioritert av politiet. Dette ser man blant annet eksempel på her, i et intervju med advokat Trine Rjukan:

Hun føler ofte at voldtektssaker nedprioriteres, og at politiet mangler forståelse for hvilken dramatisk opplevelse en voldtekt for offeret er. En etterforskning som pågår i årevis kan føles som et nytt overgrep. 'Det er en kombinasjon av underbemanning, små ressurser og økende arbeidspress som bidrar til at voldtekter nedprioriteres', sier Rjukan (Aftenposten 21.02.07).

Det er, i mitt utvalg, noen faktorer som kan tyde på at voldtektssaker ikke alltid blir så høyt prioritert. Her er et eksempel der en mann ble løslatt på grunn av politisommel. Eksempelet er hentet fra Aftenposten:

En 29-årig brite er tiltalt for tre voldtekter mot eks'en. På grunn av politisommel ble han løslatt før saken startet. Nå er han siktet for en ny voldtekt (Aftenposten 07.02.07).

Når politiet ikke får tatt overgriperen, mener mange at dette er et problem. Det kan blant annet føre til at kvinner ikke tør å gå ut. De som har blitt voldtatt og vet at overgrepspersonen fremdeles går løs i gatene kan også slite med angst og utrygghet. Dette kan i følge noen av de intervjuede føre til en innskrenkning av kvinners bevegelsesfrihet ettersom mange er redde for å bevege seg utendørs. Hvis det er slik at bevegelsesfriheten til mange kvinner blir innskrenket både fordi voldtektsforbryteren ikke blir tatt og fordi flere aktører i debatten kommer med beskyttelsesråd til kvinner, blir det kanskje også i dette tilfellet indirekte påført en slags indre disiplin på noen kvinner. Det er en mulighet for at disse kvinnene som er redde ser seg selv slik den usynlige vokteren ser dem, som i Foucaults teori om panoptikonet (Foucault 2001). Dersom media er med på å spre frykt som kan virke disiplinerende, kan dette ses på som alvorlig. En mening om effekten av det å gi råd kan man se i dette eksempelet der bistandsadvokat Trine Rjukan igjen er intervjuet, her i en annen avis:

(...)’Jenter blir rådet til å ta taxi, gå tidligere hjem, ikke drikke så mye og kle seg mindre utfordrende. Ved å råde om dette legitimerer man de kvinnefiendtlige holdningene om at offeret for skyldte seg selv for overgrepet. Hvis man isolerer seg helt og praktiserer selvpålagt husarrest, vil man være helt sikker på å ikke bli voldtatt på gata på vei hjem. Men det er vel ikke et slikt samfunn vi ønsker? At kvinner skal sitte innestengt etter en viss tid på døgnet for at voldtektsforbrytere skal kunne løpe fritt rundt i gatene?’ (Dagbladet 01.03.07).

Trine Rjukan er en sentral aktør også i ”rettighetsdiskursen” før publiseringen av ”Hvem bryr seg?” –rapporten. På denne måten kan hun ses som en aktør som mener at kvinner ikke har ansvar for å unngå å bli voldtatt, og at kvinner skal ha rett til å kunne gå hvor de vil. Hun er en aktør som utpeker seg både under diskursen om ”det uskyldige individ” og ”rettighetsdiskursen”.

Rådene som blir gitt kan føre til at kvinner som ikke er blitt utsatt for overgrep tidligere, også føler at deres bevegelsesfrihet er blitt innskrenket. Blant annet forteller en kvinne at hun blir engstelig over å lese så mye om overfallsvoldtektene i avisene:

Titler som ”Voldtektsbølge i Oslo” og ”Håper å avsløre mulig serievoldtektsmann” slår imot meg. Og senest i VG: ”Voldtektsbølge ryster storbyene”. (...) Er det virkelig blitt sånn at vi må ta alle disse forholdsreglene? Er det nødvendig? I 99 prosent av tilfellene er det neppe det. Men vi kan ikke gå rundt og tenke ”det skjer jo ikke med meg”, heller. Utrygghet og frykt må være de desidert verste følelsene å gå med. Og hvem har rett til å påføre andre mennesker de følelsene? Skal vi virkelig måtte gå ti minutter lenger, bare for å unngå den mørke, skumle parken på vei hjem fra en fuktig bytur? Skal vi bare skalke lukene og holde oss inne, eller skal vi trosse disse menneskene som gjør oss redde? Er du mørkredd? (VG 17.02.07).

Som man kan se i eksempelet har antagelig flere kvinner blitt redde for å gå ut alene i mørket etter at det har vært en del tilfeller av voldtekter i Oslo. Rettighetsdiskursen innebærer påstander om at utrygghet og angst er med på å innskrenke kvinners bevegelsesfrihet. Dermed ser man nok et eksempel på at kvinner kan bli redde av innholdet i avisoverskriftene, noe som igjen tyder på at mediene kan bidra til å disiplinere.

Som sagt innledningsvis er det i mitt utvalg en debatt mellom de som mener at kvinner har rett til å kunne gå hvor de vil og de som mener at kvinner må akseptere at de ikke lenger kan gå hvor de vil, så lenge det er risiko for å bli voldtatt. Et eksempel på et utsagn som forteller at kvinner skal kunne gå hvor de vil, kommer fra politiadvokat Sjak R. Haaheim:

(...) 'Kvinner i Oslo skal kunne gå trygt. Derfor bruker vi ressurser på å etterforske slike saker. Situasjonen skal ikke være slik at vi må advare unge kvinner mot å ferdes ute, og be dem ta sine egne sikkerhetstiltak. Enhver voldtekt i Oslos gater er en for mye', sier Haaheim (Dagbladet 22.02.07).

Erling Lae uttrykker at det å kunne bevege seg fritt er en grunnleggende frihet (Aftenposten 04.01.07). To medlemmer av Kvinnegruppa Ottar i Oslo uttaler seg også om kvinnens rettigheter i et debattinnlegg i Aftenposten:

(...) Noen kulturer mener det er praktisk med burka, andre at kvinner ikke går ut i det hele tatt. Autonome feminister mener at alle kvinner bør ha et balltre. Og de som virkelig er redde, skaffer seg våpen. Er det noe av dette som frister? Det er åpenbart nødvendig å minne om at de aller fleste voldtekter og overgrep skjer i hjemmet. For mange kvinner og barn er det hundre ganger tryggere å tilbringe kvelden langs Akerselva enn å gå hjem. For unge jenter kan det være farligere å bli med noen de kjenner enn å gå alene. Problemet er at kvinner ikke er trygge i dette samfunnet. Dette problemet må vi løse på andre måter enn å moralisere over natterangling (Aftenposten 11.01.07).

Aktørene mener at det er feil å gi råd om at man ikke bør oppholde seg ute på galt sted til galt tid. Samtidig trekker de inn i debatten det faktum at de fleste voldtekter forekommer i nære relasjoner. Nok et innlegg viser at man ikke må komme med uttalelser som kan være med på å begrense kvinners bevegelsesfrihet. Dette innlegget er skrevet av en journalist og er en kritikk mot uttalelsene til Hilde Haugsgjerd, som dreier seg om at det er kvinners ansvar å unngå å bli voldtekts ofre:

(...) ingen andre enn hennes mann, familie, eller venner skal antyde at hun bør gå hjem en time tidligere fra fest, eller drikke mindre på pub. Lager vi en slik offentlighet, begrenser vi kvinners frihet. Og slik kan en voldtektsbølge føre til at jenter velger å bli hjemme, med Haugsgjerd og gamle grisers velsignelse (Dagbladet 13.01.07).

Allikevel er det altså noen som mener at vi må akseptere at kvinner har mistet bevegelsesfriheten og reagerer på uttalelsene som jeg her har nevnt ovenfor. Sitatet er hentet fra Hilde Haugsgjerd:

En del yngre feminister mener at kvinner ikke skal ta noen forholdsregler, fordi de opplever dette som en begrensning av deres personlige frihet. Ifølge disse debattantene skal kvinner ikke gjøre eller si noe som kan oppfattes som et signal om at kvinner er medansvarlige dersom de blir voldtatt. Jeg håper at feminister som forfekter et slikt standpunkt ikke lever som de lærer, og at de ikke sier det samme til sine døtre som de den siste uken har skrevet og sagt offentlig (Aftenposten 15.01.07).

Man kan kanskje si at dette sitatet er motpolen til ”rettighetsdiskursen”. Det er slike uttalelser de som snakker under ”rettighetsdiskursen” har reagert på. Råd og forholdsregler må ikke gå på bekostning av kvinners bevegelsesfrihet.

Kampen mellom ”rettighetsdiskursen” og diskursen om ”det uskyldige individ” på den ene siden mot ”det ansvarsfulle individ” og ”omsorgsdiskursen” på den andre er interessant. Det er en kamp om å være den som har løsningen på problemet ”voldtekt”. På den ene siden, under ”omsorgsdiskursen” og diskursen om ”det ansvarlige individ”, er det en vanlig oppfatning blant aktørene at kvinnen skal ta visse forholdsregler. Dersom kvinner for eksempel ikke oppholder seg utendørs nattetid, vil de heller ikke bli voldtatt. Diskursen om ”det ansvarsfulle individ” og ”omsorgsdiskursen” er kjønnete og de er også det jeg har kalt for ”mannlige” diskurser. En konsekvens av at diskursene er mannlige kan være at kvinner blir det kjønn som ”får beskjed” om at de bør ta sine forholdsregler. Slik kan kvinners personlige frihet bli innskrenket. Diskursene er antagelig med på å ”fyre opp under” en allerede eksisterende og nærværende frykt hos kvinner. På denne måten kan kvinner føle seg overvåket og det kan finne sted en slags skjult disiplin som retter seg mot kvinnekjønn (Foucault 2001).

På den annen side har man ”rettighetsdiskursen” og diskursen om ”det uskyldige individ” der aktørene mener det stikk motsatte, nemlig at man ikke kan si at kvinner må oppføre seg på den ene eller andre måten for å forhindre overfallsvoldtekt. Dermed er disse to diskursene i kamp mot de to andre diskursene angående løsningen på voldtektsproblematikken. ”Rettighetsdiskursen” og diskursen om ”det uskyldige individ” er også kjønnete diskurser. Diskursene er de kjønnete motsetningene til ”omsorgsdiskursen” og diskursen om ”det ansvarsfulle individ”. Man kan kalle diskursene for kvinnelige diskurser ettersom aktører i diskursene forsvarer kvinner ved å være motstandere av at kvinner skal ta forholdsregler og at kvinner skal ha et ansvar for å unngå å bli ofre. De ønsker ikke at aktører skal ”trigge” diskurser som kan være med på å innskrenke kvinners bevegelsesfrihet. Slik kjemper

”rettighetsdiskursen” og diskursen om ”det uskyldige individ” for at kvinner ikke skal bli mer redde som en følge av at de til stadighet blir bedt om å ta forholdsregler.

4.2.3. Mellom individ- og strukturnivå

Kulturdiskursen

Kulturdiskursen er en viktig diskurs som verken eksisterer på individ- eller strukturnivå, men heller beveger seg mellom disse nivåene. Nodalpunktet i diskursen er ”innvandrere” mens tegn som fester seg rundt nodalpunktet som momenter kan være ”brutal”, ”overgriper”, ”somalier” og ”mørkemenn”.

Før rapporten om menns holdninger til vold mot kvinner ble publisert av Amnesty og Reform, dreide diskursen seg om innvandring. Årsaken til at innvandrere var i søkelyset var at svært mange av overgrepene som fant sted i Oslo hadde en mistenkt som var av utenlandsk opprinnelse. Dermed var det flere aktører i mediene som blant annet satte spørsmålsteget ved innvandringspolitikken i landet. I nyhetsartiklene var det som oftest snakk om menn av utenlandsk opprinnelse som var mørke i huden. Disse ”mørkemennene” utgjorde en fare for kvinners sikkerhet. Her er et eksempel på en reaksjon i et innlegg i Aftenposten fra en politiker fra Fremskrittspartiet som mener at det er viktig å påpeke at innvandrere står bak 65 prosent av voldtekter. Deler av eksemplet er blitt brukt tidligere under ”trygghetsdiskursen” ettersom aktøren også hadde noen forslag om hvordan man kan gjøre samfunnet tryggere. Uttalelsen kommer fra Sylvi Listhaug:

Regjeringen har ansvaret for kriminalitet- og innvandringspolitikken i landet, og har virkemidlene på disse områdene. Ifølge skribentene er det uanstendig og uansvarlig av meg å gjøre de mange overfallsvoldtektene til et innvandringspolitisk spørsmål. Det ville vært uansvarlig å ikke påpeke det faktum at menn med utenlandsk opprinnelse står bak 65 prosent av voldtektene og voldtektsforsøkene i Oslo. De bør lytte til sin egen partifelle Saera Khan, som mener innvandrer menns holdninger til kvinner er årsaken til de mange overfallsvoldtektene i Oslo i det siste. Jeg støtter fullt opp mot hennes kamp for at slike kvinneundertrykkende holdninger ikke skal få lov til å leve videre i det norske samfunn. Alle innvandrere som blir dømt for voldtekt, og som ikke har norsk statsborgerskap, skal sendes ut av landet etter endt soning (Aftenposten 16.03.07).

I dette empiriske eksempelet ser man at det er en forståelse av at det er innvandrer menn som voldtar og som har kvinneundertrykkende holdninger. I ”kulturdiskursen” er dette et viktig

poeng. Det er det farlige mørket som er problemet som vi må få bukt med, enten det gjelder mørke gater eller innvandremenn som er mørke i huden.

Eksempelet ovenfor viser også hvordan politiske aktører i den politiske debatt benyttet seg av statistikk for å beviske at de fleste av vårens overfallsvoldtekte ble begått av innvandrere. Det pågår en kamp mellom politiske aktører om hva som er den riktige løsningen for å forhindre voldtekt. For Fremskrittspartiet er det nok en "fordel" når voldtektene blir begått av en person med utenlandsk opprinnelse ettersom de ønsker at innvandringen fra ikke-vestlige kulturer må håndheves strengt (Fremskrittspartiet 2008). Da har de et argument for å "sende innvandrerne ut av landet". Samtidig har de en gylden mulighet til å angripe partier som sitter i regjeringen for at deres innvandringspolitikk er feilslått.

Dersom Fremskrittspartiet skriver et innlegg i avisen der de kritiserer et annet parti, er det sannsynlig at det andre partiet vil forsøke å tilbakevise kritikken. Det ser man et eksempel på her:

Byråd Sylvi Listhaug (Frp) bekrefter at det på hennes tiltaksliste mot overfallsvoldtekt bare er ett punkt: Å skyldte på andre. Vi fremmet ti forslag til tiltak mot overfallsvoldtekt i Aftenposten 10. mars. Listhaug har foreløpig bare etterlyst strengere straffer og utvisning av utenlandske statsborgere. Vi kan stille oss bak Frp – byrådens pinlig korte ønskeliste, men langt mer må gjøres (Aftenposten 26.03.07).

Partene kjemper på denne måten om definisjonsmakten på hva som kan gjøres med overfallsvoldtekteproblemet. De kjemper om å fylle nodalpunktene med mening. På dette tidspunktet var nodalpunktet "innvandrere" negativt ladet og det ser således ut til at blant annet Fremskrittspartiet da i størst grad var i besittelse av definisjonsmakten. Politikere er aktører som er i besittelse av mye makt og slik vil nok også deres utsagn være tungtveiende i debatten.

En del av dem som begikk overfallsvoldtektene var somaliere, noe man blant annet kan se i nyhetsartikler:

Politiet saumfarer det somaliske miljø i Oslo på jakt etter to menn som overfalt og forsøkte å voldta tre kvinner på nedre Grünerløkka natt til søndag. Det var i morges ikke noe nytt i saken. En politiundersøkelse viser at somaliske menn er den tredje største gruppen voldtektmenn, etter etniske nordmenn og irakere (Aftenposten 01.03.07).

Slik fikk somaliske menn en del medieomtale i forbindelse med overfallsvoldtektene. Denne omtalen var for det meste negativ. Flere aktører forsøkte imidlertid også å komme med forslag til løsninger på problemet. Håkon Haugli fra Arbeiderpartiet fremmet disse forslagene:

Han peker på to mulige tiltak: For det første mener han at flyktninger fra krigsherjede land må få en bedre psykiatrisk oppfølging, og for det andre at nye innvandrere må lære mer om norske verdier og normer. (...) I tillegg mener han politiet må gjøre mer for å sende ut av landet utlendinger med ulovlig opphold i Norge (Aftenposten 12.03.07).

I dette sitatet kommer det frem at samfunnet trenger mer psykiatrisk oppfølging til flyktninger og at politiet må gjøre mer for å sende hjem utlendinger med ulovlig opphold. Slik ser man at politiske aktører er ivrige når det gjelder å komme med forslag til løsninger for å motvirke voldtekt. I dette eksemplet ser man at det er innvandrere som utgjør et faremoment for norske kvinner.

Det som gjør diskursen så interessant er det som skjedde med den etter at ”Hvem bryr seg?” – rapporten ble publisert. I rapporten fra Amnesty og Reform fremkom norske menns holdninger til vold mot kvinner. Allikevel ble ikke ”kulturdiskursen” svakere, men forholdt seg like sterk som den var før rapporten. Det viktigste med diskursen før publiseringen av ”Hvem bryr seg?” -rapporten er imidlertid at det var menn med utenlandsk opprinnelse som begikk overfallsvoldtektene. De var brutale og noen aktører benyttet anledningen til å påpeke at det var innvandrere som begikk overfallsvoldtekter, der de blant annet foreslo å sende dem ut av landet.

4.2.4. Kamper som utspant seg

Det har hittil i oppgaven gjennomløpende blitt navngitt en rekke aktører som enten har blitt intervjuet eller har skrevet egne innlegg i avisen. I noen diskurser var aktørene tydeligere enn i andre og jeg skal her trekke inn de mest fremtredende aktørene i noen av de viktigste kampene.

De tydeligste kampene som fant sted før publiseringen av ”Hvem bryr seg?” – rapporten var på den ene siden ”det ansvarsfulle individ” med journalist Hilde Haugsgjerd i ”spissen” og ”omsorgsdiskursen” der de sentrale aktørene var politiet. Haugsgjerd gjennomgikk mye kritikk

fra aktører som uttalte seg under ”rettighetsdiskursen” og diskursen om ”det uskyldige individ”. Kritikken var i stor grad individorientert. Noe av årsaken til dette kan være at Haugsgjerd var en av få aktører som uttalte at kvinner har et ansvar for å unngå å bli offer.

Disse diskursene kjempet mot ”det uskyldige individ” og ”rettighetsdiskursen” der bistandsadvokat Trine Rjukan var en sentral aktør i begge de nevnte diskursene. Hun var en av dem som mente at ”ansvar” og ”råd” til kvinner var feil fokus og at man heller burde sette fokus på gjerningsmannen. ”Det uskyldige individ” og ”rettighetsdiskursen” ser ut til å være kvinnelige diskurser som kjemper mot ”rettighetsdiskursen” og ”det uskyldige individ” som jeg har definert som mannlige diskurser.

”Trygghetsdiskursen” og ”forslagsdiskursen” var i kamp mot ”det ansvarsfulle individ” og ”omsorgsdiskursen”, men denne kampen var ikke like intensiv som de andre nevnte kampene. De førstnevnte mente at man bør fokusere på strukturelle faktorer og ikke på hva individet kan gjøre for å beskytte seg. Aktørene som kjempet var i stor grad politikere.

Aktører innenfor de fleste diskursene var i kamp mot ”kulturdiskursen” ettersom det var innvandrer menn som ble beskrevet som overgrepsmennene i de aller fleste voldtektssakene. Politiske aktører er de mest sentrale både i forbindelse med å foreslå at vi må sende hjem de farlige innvandrerne og i forbindelse med å forsvare innvandrere fra slike politiske angrep. Syvli Listhaug fra Fremskrittspartiet er en aktør som går til angrep på innvandrer menn, men også politikere fra andre partier mener at noe må gjøres. Blant annet gjelder dette politikere fra Arbeiderpartiet.

4.3. Diskursene som avtegnet seg etter "Hvem bryr seg?" –rapporten

"Hvem bryr seg" – rapporten avslørte norske menns holdninger til vold mot kvinner. Jeg vil først diskutere fremstillingen av rapporten i media. Resultatene fra rapporten var ikke ensidig negative, de var også positive. Likevel var det de negative resultatene som søkelyset ble rettet mot, blant annet i VG. Avisen valgte å skrive om at halvparten av norske menn mente at kvinner som flørter selv har skyld dersom de blir voldtatt. De valgte også å utelate et positivt resultat som innebar at menn generelt er engasjert i temaet "vold mot kvinner".

Det ser det ut for at det er blitt brukt medievriddingsteknikker i forbindelse med publiseringen av "Hvem bryr seg?" - rapporten (Hernes 1978). For det første har avisen benyttet medievriddingsteknikken tilspissing, der de har valgt å fokusere kun på den ene siden av saken. En forenkling har også funnet sted ettersom budskapet er lite nyansert. Avisen har valgt å bytte ut ordet "ansvar" med "skyld". I overskriften ser det dermed ut som at menn mener at kvinner har skyld i voldtekt, selv om rapporten brukte ordet ansvar. Samtidig kan man se et tilfelle av konkretisering ettersom VG har valgt å utelukke det abstrakte og heller fokuserer på det konkrete.

Fremstillingen av rapporten i VG følger nok også en nyhetskonvensjon. Begrepet er som forklart i teorikapittelet, hentet fra Sigurd Allern (1992). I følge teorien bestemmer blant annet mediene selv hvilke deler av verden de ønsker å presentere. Samtidig blir negative hendelser ofte prioritert. Publiseringen av rapporten kan også gi et eksempel på det Thomas Mathiesen kaller punktbelysning, som blant annet vil si at man kun fremhever en del av informasjonen og gjerne de mest dramatiske hendelsene (Mathiesen 2006).

Disse teoriene kan bidra til å gi et svar på hvorfor de positive resultatene fra rapporten er utelatt. Det at menn kan ha slike holdninger som illustreres i denne rapporten vil nok de fleste mene er negativt. Samtidig er voldtekt i seg selv et negativt fenomen. Når informasjon bringes som punktbelysning, tar man blant annet vekk nyansene og setter søkelyset på det brutale. Artikkelen som omhandler resultatene fra rapporten er ikke nok nyansert og det kan virke som at avisen bevisst har valgt å utelate de positive resultatene. At avisen ikke er nyansert vises også i overskriften, der de har byttet ut ordet "ansvar" med "skyld". I en slik sammenheng er det viktig å skille mellom disse begrepene. Kanskje hadde ikke diskursene endret seg slik

dersom man hadde gjengitt resultatene som en strukturbelysning snarere enn en punktbelysning. Når mediene kan prioritere hva de ønsker å publisere i nyhetsartikler, betyr det at mediene utøver makt (Mathiesen 2006).

4.3.1. Diskurser på individnivå

Debatten rundt råd, ansvar og skyld falt i stor grad til ro utover våren. Det ble heller ikke begått like mange overfallsvoldtekter, noe som førte til at det ikke ble skrevet like mye om emnet i de avisene jeg analyserte. Imidlertid blusset debatten om skyld og ansvar opp igjen, etter at ”Hvem bryr seg?” – rapporten ble offentliggjort. En av årsakene til at debatten blusset opp igjen var på grunn av de oppsiktsvekkende resultatene som rapporten avdekket. Vinklingen resultatene fikk i mediene kan være en annen årsak. Blant annet valgte VG kun å fokusere på de negative resultatene, samtidig som de intervjuet aktører som kom med uttalelser som flere reagerte kraftig på. Dette er noen av faktorene som førte til at det på nytt ble blåst liv i debatten og at flere av diskursene endret seg.

Det ansvarlige individ

Diskursen endret seg fra å dreie seg om at kvinner har et ansvar for å unngå å bli offer, til å dreie seg om at kvinner er *ansvarlig* for selve voldtekten. Altså endret diskursen seg til å legge mer ansvar på kvinnen når et overgrep hadde funnet sted, enn det den gjorde tidligere. Diskursen innebærer fremdeles en tro på at kvinner har et ansvar for å unngå å bli offer.

Nodalpunktet som tidligere var ”ansvar” har nå skiftet til å være ”ansvarlig”. Slik kan diskursen ha blitt utfordret av artikulasjon (Laclau & Mouffe 1985). Når nodalpunktet i diskursen er blitt byttet ut med et annet, er dette et resultat av kamper mellom diskursen om ”det ansvarsfulle individ” og andre diskurser. ”Ansvar” er dermed et element som er flyttet ut av diskursen, mens ”ansvarlig” har kommet inn i diskursen og festet seg som et nytt nodalpunkt. Tegnene som er festet rundt nodalpunktet og får sin mening ut ifra dette, er de samme som før rapporten ble publisert. Disse momentene er ”individ”, ”kvinne”, ”å unngå å bli offer” og ”forholdsregler”. Essensen i diskursen er nå at kvinner er ansvarlige for at en voldtekt finner sted.

Det kom flere reaksjoner i mediene i forbindelse med publiseringen av rapporten fra Amnesty og Reform. Mannsforsker Jørgen Lorentzen skriver for eksempel at det er stor forskjell på

skyld og ansvar og at det er viktig at mediene skiller mellom disse ordene. Dette sitatet hører ikke til i denne diskursen, men det illustrerer viktigheten av å ikke blande tegn:

'Det er stor forskjell på ansvar og skyld. Det kom frem allerede i vinter da Aften-redaktør Hilde Haugsgjerd tok opp diskusjonen rundt ansvar for å unngå å bli voldtatt. Jeg tror vi ville fått samme svar dersom man hadde stilt dette spørsmålet til kvinner. Det har noe med forhold i norsk kultur til det å ta ansvar. Du har regler som "er du med på leken må du tåle steken". Men jeg liker dårlig selve spørsmålet. Det åpner for mange tolkninger', sier mannsforsker Jørgen Lorentzen. Han reagerer på at flere medier i går fremstilte det som at halvparten av norske menn legger skylden på kvinner når det skjer seksuelle overgrep. '75 prosent av mennene i den samme undersøkelsen sier at vold mot kvinner aldri kan rettfærdiggjøres. Det rimer ikke med at halvparten legger ansvaret på kvinnen. Man kan ikke lese dette som at kvinnene har skyld. Det blir helt feil', sier Lorentzen (Aftenposten 26.04.07).

I følge denne aktøren skal man være forsiktig med å blande ansvar og skyld. Selv om menn i undersøkelsen mente at kvinner er ansvarlige, vil ikke det si det samme som at de har skyld i voldtekten. Her må mediene holde tungen rett i munnen og være forsiktige med å blande diskurser som inneholder skyld i diskursen om "det ansvarlige individ".

Man kan lese sitatet ovenfor som en kritikk av mediene for å ha gjort bruk av medievriddingsteknikken forenkling. Det vil si at budskapet er lite nyansert. I en slik sak er det viktig at mediene nyanserer, slik at det ikke blir gjengitt feilaktige resultater fra rapporten. Ved at mediene "vrir" slike resultater til å bli mer negative enn det de i virkeligheten er, kan de bidra til å skape ytterligere frykt. Ettersom det ble begått mange overfallsvoldtekter kan enkelte kvinner bli redde for å bli voldtatt. Flere kvinner har også selv skrevet i avisene at de er blitt redde, blant annet for å gå ute i mørket. Denne frykten er dermed reell og da er det noe betenkelig at enkelte medier velger å ikke nyansere viktige resultater. I dette tilfellet kan man kanskje si at makten til mediene misbrukes.

Enkelte aktører i debatten sørger for at diskursen om "det ansvarlige individ" blir styrket betraktelig. En slik aktør er blant annet Jan Arild Ellingsen som er nestleder i Fremskrittspartiet. Ellingsen er den mest sentrale aktøren i diskursen etter publiseringen av "Hvem bryr seg?" –rapporten. Før rapporten ble publisert, var det journalist Hilde Haugsgjerd's meninger som provoserte mange. Den nye "skyteskiven" er nå en politiker. Han kom med uttalelser i forbindelse med rapporten som mange ble provosert av. Blant annet mente han, i følge VG at kvinner kunne lære av innholdet i "Hvem bryr seg?" –rapporten:

'Det er klart at det er lov å flørte, men på noen kan slik atferd være provoserende, særlig i et flerkulturelt samfunn. Det er folk som driver risikosport, og noen som dør av det. 'Kvinner må selv ta ansvaret for hvilke signaler se sender ut', sier Ellingsen til VG. (...) Akkurat som alle menn har et ansvar for å ikke begå kriminelle handlinger, har alle kvinner et ansvar for å tenke over at deres atferd kan påvirke andre', sier Ellingsen (VG 25.04.07).

I følge dette sitatet fra VG mener Ellingsen at alle kvinner har et ansvar for å tenke over at de kan påvirke andre med sin atferd. Kvinner som vil unngå å bli utsatt for overgrep bør altså ta forholdsregler. På denne måten er diskursen nokså lik, slik den var før resultatene fra "Hvem bryr seg?" -rapporten ble publisert. Man ser at i diskursen så har kvinner fremdeles et ansvar for å ikke kle seg eller te seg slik at de kan påvirke menn. Allikevel er den nok annerledes på det punktet at den ansvarliggjør kvinnen for selve overgrepet noe diskursen om "det ansvarsfulle individ" ikke eksplisitt gjorde.

Sitatet er et eksempel på journalistenes definisjonsmakt (Eide 2001). Ved å intervjuer en aktør som har bestemte meninger om et fenomen, vet journalistene at utsagnene vil skape ubalanse når de står alene. Dermed vil politiske motstandere svare på dette utsagnet og man har en debatt gående som folk antagelig er interessert i og kanskje har lyst til å følge med på. Slik vil de også få solgt flere aviser.

Andre utsagn som kan tilhøre diskursen, lignet mer på ansvarsdiskursen slik den så ut før resultatene fra rapporten ble publisert. Det er her snakk om råd til kvinner snarere enn ansvar. Her er et eksempel på råd til kvinner der kjendisveterinær Trude Mostue er intervjuet:

'Ikke for å si noe negativt om muslimers kvinnesyn, men la oss si at det kan oppstå situasjoner hvis muslimske menn kommer borti skandinaviske jenter som flørter uhemmet med utringede toppler og korte skjørt. Jeg mener ikke at det forsvarer voldtekt, men at det kan være med på å forklare. Derfor må kvinner tenke seg om i forhold til hvordan man oppfører seg, og hvordan man går kledd, sier Mostue. (...) Kvinner må skjønne at dersom man går med trang topp, så får man oppmerksomhet på brystene. Da må en skjønne at gutter og menn tilnærmer seg, og kan ikke klage over at man blir sjekket opp hele tiden' (VG 26.04.07).

Her snakker hun også innenfor "kulturdiskursen". I uttalelsene til Mostue ser man eksempler på at jenter må tenke på atferd og bekledding. Det var slike utsagn som var med på å skape debatt under diskursen også før "Hvem bryr seg?" -rapporten ble publisert. Kvinner må i

følge Mostue forstå at gutter tilnærmer seg hvis man har på seg trange klær. Det kan virke som at kvinner ikke kan gå eller kle seg slik de ønsker hvis de vil unngå å bli utsatt for en voldtekt. En annen del av intervjuet med Mostue uttrykker det noen av aktørene innenfor diskursen om ” det uskyldige individ” fryktet før publiseringen av rapporten. Fra den samme artikkelen som nevnt ovenfor er denne uttalelsen hentet fra intervjuet med Trude Mostue:

Hun trekker paralleller til dyreriket, og mener at menn er mer dyr enn kvinner når det gjelder seksuell atferd og instinkter.

Her blir det mer eller mindre sagt rett ut at menn har ukontrollerbar seksualdrift og ikke kan styre lystene sine hvis de blir utsatt for fristelser. Fristelsene er altså en kvinne som går utfordrende kledd. Flere aktører fryktet nettopp før ”Hvem bryr seg” – rapporten ble publisert, at ved å si at en kvinne har et ansvar for å unngå å bli offer vil man også se på menn som dyr med ukontrollerbar seksualdrift. På en måte ser det ut for at frykten var berettiget ettersom det nå er aktører i debatten som mener at menn er mer dyr enn kvinner når det gjelder seksuell atferd. Denne diskursen har altså endret seg noe også på dette området etter at rapporten ble publisert, ettersom det ikke ble sagt like eksplisitt tidligere at menn er mer ”dyr” enn kvinner. Det ser ut til å ha skjedd en endring og at diskursen har blitt utfordret av en artikulasjon på dette punktet.

Det er en viktig faktor som gjenstår når det gjelder diskursen om det ansvarlige individ. Det dreier seg om en undersøkelse som ble foretatt av Dagbladet, gjennomført av Synovate MMI, der det kom frem at også flere *kvinner* mener at offeret kan være ansvarlige for et overgrep:

Undersøkelsen viser at 38 prosent av de spurte kvinnene mener at kvinnen er helt eller delvis ansvarlig for å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep dersom hun ikke har sagt tydelig nei til mannen. Nesten 50 prosent av kvinnene i alderen 18 til 29 år mener dette. Samtidig mener 86 prosent at en kvinne overhodet ikke er ansvarlig for overgrep når kvinnen er kjent for å ha mange partnere, mens 21 prosent i aldersgruppen 50 til 60 år mener kvinnen er helt eller delvis ansvarlig for overgrep når de kler seg utfordrende (Aftenposten 26.04.07).

Resultatene viser at det ikke bare er menn som mener at kvinner er ansvarlige for å ha blitt utsatt for et overgrep dersom de har oppført seg på en bestemt måte. Kvinner kan også ha slike meninger. Resultatene fra denne undersøkelsen er allikevel ikke på langt nær så oppsiktsvekkende som resultatene fra ”Hvem bryr seg?” –rapporten, om menns holdninger til

vold mot kvinner. Avisen har også her valgt å presentere de mest negative resultatene først, nemlig at 38 prosent av kvinnene mente at kvinnen er helt eller delvis ansvarlig dersom hun ikke har sagt tydelig nei til mannen. Det viktigste resultatet fra denne undersøkelsen bør jo i stedet være at 86 prosent mener at en kvinne overhodet ikke er ansvarlig for overgrep selv om hun er kjent for å ha mange partnere. En andel på 86 prosent er det desidert høyeste tallet i denne undersøkelsen så derfor er det noe betenkelig at ikke dette resultatet ble sett på som viktigst og presentert først. Det ser ut til å være nok et eksempel på en punktbelysning av et fenomen der avisene presenterer deler av et hele og samtidig velger å presentere de mest dramatiske resultatene først. Man ser igjen den makten mediene har gjennom å foreta valg (Mathiesen 2006).

I diskursen kommer det frem at kvinner moraliserer over andre kvinners atferd før et overgrep, også i andre forbindelser. Undersøkelser viser at kvinnelige jurymedlemmer kan legge skylden på offeret på grunnlag av offerets atferd i forkant av hendelsen. Her er et eksempel som dreier seg om dette fenomenet fra et intervju med statsadvokat Bjørn Soknes:

Statsadvokat Bjørn Soknes tror heller ikke at moralisering av voldtekts ofre er et mannsfenomen. Han har ledet et arbeidsutvalg som har undersøkt hvorfor så mange voldtekts saker ender i frifinnelser. Den viste blant annet at flere kvinnelige jurymedlemmer brukte kvinnens atferd mot henne når skyldspørsmålet skulle avgjøres. 'Kvinnene i lagretten setter seg kanskje inn i kvinnens situasjon og tenker at de ikke ville gjort det voldtekts offeret gjorde, mens de mannlige lagretts medlemmene tenker at de ikke ville forgrepet seg selv om situasjonen var som den var', sier Soknes (Aftenposten 26.05.07).

Flere aktører i avisene trekker inn problemet med at det forekommer en moralsk vurdering av ofrene i retten fra juryens side. I følge Dagbladet blir ni av ti voldtektsanmeldte aldri dømt:

Arbeidsgruppa undersøkte også hvordan jurymedlemmene jobbet under en voldtekts sak. Konklusjonen var at jurymedlemmene i stor utstrekning benyttet "moral" i sin bevisvurdering. Det mest oppsiktsvekkende var at flere jurymedlemmer ga uttrykk for en moralsk oppfatning av kvinnens handlemåte i forkant av voldtekten: "Pene piker gjør ikke sånt", "En ordentlig jente blir ikke igjen slik" og "Den tøtta der visste hva hun gikk til". Flere hadde også sympati for de tiltalte: "Synd å måtte dømme slike gutter", - og så den kjekke gutten som får livet sitt ødelagt hvis han dømmes" (Dagbladet 26.04.07).

Enkelte kvinner i juryen mener at offeret er ansvarlig og til og med skyldig hvis hun blir voldtatt. Her ser man at kvinnen i svært stor grad blir den ansvarlige for at voldtekten har

funnet sted. Moral blir et grunnlag for å ikke dømme voldtektspersonen. Dermed ser man at ansvarliggjøringen av kvinner for et overgrep også fester seg hos juryen, noe som kan få alvorlige konsekvenser for offeret ettersom overgriperen i nitti prosent av tilfellene ikke blir dømt.

Diskursen er fremdeles kjønnet slik den også var før ”Hvem bryr seg?” –rapporten. Kvinnen er den ansvarlige for voldtekten og ikke overgrepsmannen. Det er også kvinner som må gjennomgå en moralsk vurdering i retten. Man kan i diskursen se tegn på et mer unyansert kvinnesyn enn det man så før rapporten. Diskursen gir nå kvinner ansvaret for at et overgrep har funnet sted og den fritar overgrepsmannen for ansvaret. Dersom den mannlige diskursen bidro til å disiplinere kvinner før rapporten ble publisert, bidrar den sannsynligvis nå til å disiplinere kvinner i enda større grad. Når kvinner vet at nær halvparten av norske menn mener at kvinner kan ha et ansvar dersom de er blitt voldtatt, er det en viss mulighet for at en del kvinner helt slutter å flørte. Når avisene påpeker at slike holdninger også finnes blant kvinner generelt og blant kvinner i juryen, er det naturlig at jenter slutter å oppføre seg på en måte som enkelte jurymedlemmer mener er upassende.

Når kvinner stadig leser i avisen at de bør oppføre seg på den ene eller den andre måten for å unngå å bli voldtatt, og når de samtidig leser at dersom de blir voldtatt vil de bli utsatt for en moralsk vurdering i en rettssal, kan det tenkes at enkelte føler en viss frykt når de beveger seg utendørs. Dersom kvinner tar forholdsregler for å unngå å bli utsatt for en voldtekt kan det se ut til at det forekommer disiplinerende faktorer i diskursen om ”det ansvarlige individ”, slik som også var tilfelle før ”Hvem bryr seg?” –rapporten ble publisert. Kvinner ser seg kanskje slik som den usynlige vokterens ser dem (Foucault 2001). Mediene bør ikke trigge denne diskursen ytterligere ved å gjengi gale resultater i overskriften i forbindelse med publiseringen av ”Hvem bryr seg?” –rapporten. Dersom dette gjøres kan det føre til en ytterligere disiplinering.

Omsorgsdiskurs

Omsorgsdiskursen så i utgangspunktet ikke ut til å ha endret seg i noen særlig grad etter ”Hvem bryr seg?” –rapporten. Fremdeles fikk kvinner råd om hvordan de skulle oppføre seg dersom de skulle unngå å bli voldtatt. Nodalpunktet er det samme som tidligere, nemlig ”råd”. Momentene blir også stort sett de samme. ”Forholdsregler” og ”tips” er fremdeles viktige momenter, mens ”selvforsvar” ikke lenger er en del av denne diskursen.

Et eksempel på råd som kan plasseres under ”omsorgsdiskursen” er det samme som er vist under diskursen om ”det ansvarlige individ”. Rådet ble gitt av Jan Arild Ellingsen som er nestleder i Fremskrittspartiet og dreide seg om at kvinner selv må ”ta ansvaret for hvilke signaler de sender ut”. Denne uttalelsen ligner mye på uttalelsene som befinner seg under ”omsorgsdiskursen” før ”Hvem bryr seg?” -rapporten. Slik er Ellingsen også i ”omsorgsdiskursen” den mest sentrale aktøren. Det er hans utsagn som får størst oppmerksomhet i mediene og det er han som i høyest grad blir utsatt for kritikk. Et annet utsagn som er svært likt uttalelsen fra Ellingsen, er et råd fra Trude Mostue som også er nevnt under forrige diskurs. Hun sier at kvinner må tenke seg om i forhold til hvordan de oppfører seg og hvordan de går kledd. Andre aktører som gir råd på dette feltet er Fremskrittspartiets formann Siv Jensen som i følge Dagbladet mener at *alle* må ta et individuelt ansvar for å unngå vold (Dagbladet 26.04.07). Sistnevnte råd går dermed ut til både menn og kvinner.

Her ser det altså ut som at ”omsorgsdiskursen” som omhandler ”gode råd” til kvinnen ikke har forandret seg nevneverdig etter at ”Hvem bryr seg?” -rapporten ble offentliggjort. Diskursen dreier seg fremdeles om hva man kan gjøre for å unngå å bli offer, hvordan man bør kle seg og hvor man bør oppholde seg for å redusere risikoen for å bli voldtatt. Det er imidlertid betydelig færre aktører som gir råd etter rapporten enn de som gav råd før rapporten ble publisert. Blant annet gir ikke politiet råd slik de gjorde sist, og er ikke lenger en sentral aktør i diskursen. Avisene i mitt utvalg gir heller ikke lenger råd om disse forholdene.

Slik ser det ut for at det har oppstått en endring i diskursen. De som nå kommer til orde i diskursordenen ”voldtekt” er de som mener at råd til kvinnen er feil fokus, blant annet fordi disse rådene kan føre til en innskrenkning av kvinners bevegelsesfrihet. Det ser ut til at ”omsorgsdiskursen” er blitt svakere, mens diskursen om ”det uskyldige individ” og ”rettighetsdiskursen” er blitt sterkere. Artikulasjon har utfordret diskursen og fastsatt betydning på en ny måte. Diskursene om det ”uskyldige individ” og ”rettighetsdiskursen” har dermed vunnet kampen over ”omsorgsdiskursen”. I følge Foucault er diskurser den makten man forsøker å tilegne seg, noe som antagelig aktører som snakker innenfor diskursen om ”det uskyldige individ” og ”rettighetsdiskursen” har gjort i dette tilfellet (Foucault 1999).

Etter publiseringen av ”Hvem bryr seg?” -rapporten, ser det ut som at det ikke lenger er like legitimt å gi råd om hvordan kvinner skal oppføre seg for å unngå å bli offer. Dette synes å

være tilfelle selv om "ansvar" ikke blir nevnt. For eksempel trekker ikke Mostue ansvar inn i sine utsagn, hun sier bare at kvinner må tenke over hvordan de oppfører seg. Ikke engang Hilde Haugsgjerd som var den aktøren som før rapporten ble publisert mente at kvinnen har et selvstendig ansvar for å unngå å bli offer, skriver noe som helst om verken ansvar eller råd denne gangen. Diskursen inneholder ikke i like stor grad disiplinerende faktorer og den er som en følge av dette "mindre" kjønnet enn tidligere.

Årsaken til at færre aktører nå snakker om ansvar kan være at slike utsagn nå møter kritikk fra de fleste hold og at andre aktører i andre diskurser har tilegnet seg definisjonsmakt. Samtidig har det nå kommet frem at nær halvparten av norske menn mener at kvinner kan ha et ansvar for å bli voldtatt dersom de flørter. "Overgrepssfaren" har flyttet seg fra gaten og heller gått inn i de nære relasjonene. I en slik situasjon blir det vanskelig å gi råd om hvor man bør oppholde seg og til hvilke tidspunkt, ettersom det kanskje ikke lenger er trygt å oppholde seg i sitt eget hjem. Det som er interessant når det gjelder endringen av diskursen er hvordan den nå mangler stemmer. Antagelig kommer dette av fravær fra hendelse. Det er lenge siden sist det ble begått en overfallsvoldtekt og dermed har også rådene opphørt.

Det uskyldige individ

Diskursen om "det uskyldige individ" endret seg noe etter publiseringen av "Hvem bryr seg?"-rapporten. Flere av de kraftige reaksjonene som kom til uttrykk i media, befinner seg blant annet under denne diskursen. Som forklart tidligere skrev, blant annet VG i forbindelse med rapportens publisering, at menn mener at kvinner som flørter har *skyld* i voldtekt. Dette til tross for at det var ordet *ansvar* som ble brukt i rapporten. I løpet av de to neste dagene ble det produsert en mengde artikler, innlegg og debatter angående temaet. Folk kunne ikke tro det var sant at nær halvparten av norske menn mente at kvinnen er helt eller delvis ansvarlig dersom hun har blitt utdatt for en voldtekt.

Diskursen dreier seg fremdeles om at kvinnen er uskyldig hvis hun blir utsatt for et overgrep uavhengig av ytre omstendigheter. Imidlertid dreier ikke diskursen seg lenger like mye om hvorvidt man kan si om en kvinne har et ansvar for å unngå å bli offer eller ikke. Nå er diskursen snarere en kraftig reaksjon på at noen menn kan mene at en kvinne er ansvarlig for et overgrep, gitt en viss atferd fra hennes side. Nodalpunktet i diskursen vil fremdeles være "uskyldig", mens momentene fremdeles er "gjerningsperson" og "offer". Et nytt moment vil være "ikke ansvarlig" som har tatt over for momentet "ikke ansvar".

Det første eksempelet er hentet fra Dagbladet, der aktøren snakker innenfor diskursen om ”det uskyldige individ”. Aktøren som her er intervjuet er Sosialistisk Venstrepartis justispolitiker på Stortinget, Inga Marte Thorkildsen:

’Jeg forbeholder meg retten til å vakle hjem i høye hæler på Grünerløkka passe beruset om så er, uten å skulle føle et snev av skyldfølelse.’ (...) Hun blånektet å lytte til menn som sier hun selv må ta ansvar for en voldtekt om hun flørter åpenlyst. ’Det er et slag i trynet på alle norske kvinner at så mange menn mener det’, sier hun til Dagbladet (Dagbladet 26.04.07).

Nok en reaksjon på resultatene fra rapporten er hentet fra en kommentar skrevet av Marte Michelet:

(...) Når halvparten av norske menn mener at kvinner helt eller delvis er ansvarlige for å unngå voldtekt kan det også leses som ønsketenkning: Gjør det lett for meg, la utringningen, det korte skjørtet og flørtinga være det jeg håper det er et klarsignal for at hun vil ligge med meg. Men alle vi som går rundt med kaotiske minner om svette mannehender og kvalte klynk vet at det finnes mange menn som gir blaffen i klarsignal. Denne uka har vi fått en kvalmende påminnelse om hvor sterkt skylden og skammen klistrer seg til oss ikke til overgriperne (Dagbladet 28.04.07).

Disse reaksjonene på resultatene fra rapporten vil jeg betegne som kraftige. Sannsynligvis har diskursen blitt sterkere enn før. Dette er trolig på grunn av at diskursen den står i et tydeligst motsetningsforhold til, nemlig diskursen om ”det ansvarlige individ” har endret seg. Ettersom sistnevnte diskurs har forandret seg fra å dreie seg om at kvinner har et ansvar for å unngå å bli offer til å dreie seg om at kvinner er ansvarlige for at en voldtekt har funnet sted, vil diskursen om ”det uskyldige individ” også endres. Hvis den ene diskursen blir sterkere, blir også den andre diskursen sterkere. Dersom diskursen om ”det ansvarlige individ” blir mer fordømmende, noe jeg mener den er blitt, blir også reaksjonene på uttalelser innenfor diskursen om ”det uskyldige individ” desto sterkere.

Det kan være flere årsaker til at denne kampen finner sted. En årsak kan være at journalister gjør grupper til parter i konflikter (Eide 2001). Først intervjuer de aktører som er av en bestemt oppfatning. Slik blir det et skjevt maktforhold og den annen part ”tvinges” til å svare. I mitt tilfelle har blant annet VG i forbindelse med ”Hvem bryr seg?” –rapporten intervjuet aktører som er av den oppfatning at kvinner må ta konsekvensene av sine handlinger. Dermed tvinges aktører innenfor diskursen om ”det uskyldige individ” til å svare på disse uttalelsene.

Det oppstår en kamp mellom de to diskursene. På denne måten har journalistene definisjonsmakt ettersom de kan velge hvilke aktører de ønsker å intervju. Ved å intervju Ellingsen fra Fremskrittspartiet og Thorkildsen fra Sosialistisk Venstreparti vet kanskje journalistene at de vil få svært ulike svar. Slik har journalistene makt til å danne kamper i media.

Statsadvokat Bjørn Soknes mener også at kvinner er uskyldige dersom de skulle bli utsatt for en voldtekt. Samtidig tar han opp påstanden om at kvinner ikke kan kle seg og flørte som de vil:

'Det foregår mye moralisering rundt skyld. Ofte går det ikke på mannen, men på kvinnen. Og det blir helt feil. Kvinnen kan ha et ansvar i den forstand at hun setter seg i en situasjon der risikoen for overgrep øker. Men det betyr ikke at hun har ansvar eller skyld for voldtekten som skjer.' Han mener det er en undervurdering av mannen dersom man begrunner overgrep med at kvinner flørter, drikker eller har utfordrende klær (Aftenposten 26.05.07).

Slik man også gjorde under diskursen før publiseringen av "Hvem bryr seg?" -rapporten, ser man her et eksempel på at dersom kvinner må ta forholdsregler for å unngå å bli voldtatt så undervurderer man mannen. Denne typen uttalelser står i et tydelig motsetningsforhold til uttalelser om at kvinnen må tenke på hvordan hun kler seg, slik man så under diskursen om "det ansvarlige individ". På dette feltet er uenigheten i diskursordenen fortsatt den samme. Her er det fremdeles kamp mellom diskursen om "det ansvarlige individ" og "det uskyldige individ". Denne kampen foregikk også før "Hvem bryr seg?" -rapporten ble publisert.

Diskursen er fremdeles kjønnset og den tar kvinner i forsvar. Aktørene som uttaler seg under diskursen er av den oppfatning at kvinner ikke er ansvarlige i en voldtekt og de er oppgitte over at noen kan ha slike meninger. Diskursen er i mot at kvinner skal være redde og at de skal måtte gjennomgå en moralsk vurdering fra samfunnet. Som forklart tidligere ønsker ikke diskursen om "det uskyldige individ", at kvinner skal bli underlagt disiplin.

Jeg vil avslutningsvis når det gjelder diskursene på individnivå ta med et sitat fra en siste aktør som mener at kvinner aldri har skyld i en voldtekt. Dette er den samme aktøren som ble intervjuet i VG og som da mente at kvinner har et ansvar for å ikke påvirke mannen, nemlig justispolitisk talsmann i Fremskrittspartiet Jan Arild Ellingsen. Han mener imidlertid at han sist gang ble feilsitert:

Politiske motstandere har kjempet om å misforstå mine uttalelser til VG om den nye voldtektsundersøkelsen. Deres angrep er like forståelig som VGs ønske om oppslag. Politiske motstandere vet å misforstå når det kan tjene dem selv. (...) Jenter har aldri skylden for en voldtekt. Det er alltid mannen som må bære det fulle ansvaret for vold og overgrep. Det gjentok jeg også en rekke ganger til VG, da de ringte for kommentar til undersøkelsen. Jeg forsikret meg også to ganger om at avisen ikke skulle gjengi meg unyansert. Likevel valgte de med overlegg å gjengi meg fullstendig unyansert. Det er VG i et nøtteskall. Jenter har rett til å kle seg som de vil, gå hvor de vil og gjøre som de vil. Dette er grunnleggende rettigheter mennesket skal ha, både mann og kvinne (VG 05.05.07).

Ellingsen mener her at kvinnen er helt uskyldig i en voldtekt og at jenter har rett til å kle seg som de vil, gå hvor de vil, og så videre. Her snakker han innenfor diskursen om ”det uskyldige individ”, i motsetning til forrige gang da han ble tatt til inntekt for diskursen om ”det ansvarlige individ”. Dette er en av de få aktørene i mitt utvalg som snakker og debatterer under to fullstendig motstridende diskurser. Årsaken til dette, mener han selv, er at han ble feilsitert den første gangen. Dersom dette er tilfelle ser det ut som at mediene ønsket å ”mate” diskursen om det ansvarlige individ slik at denne ble sterkere. Som vist i teoridelen og også gjentatte ganger i dette kapittelet, intervjuer mediene ofte mennesker med bestemte meninger om et fenomen, slik at aktører som er av en annen oppfatning blir ”tvunget” til å svare. Det er dette som i følge Martin Eide kalles ”dramaturgisk makt” (Eide 2002: 42-43). Antagelig hadde avisen et ønske om å skape debatt ved å intervju Ellingsen.

Saken blir etter min mening desto verre dersom mediene med vitende vilje feilsiterer en person i mangel på aktører som virkelig er av den oppfatningen som mediene er ute etter å få frem. Når journalistene samtidig intervjuer en politisk aktør med slike ”meninger” vet de aller fleste at ved å trykke dette skaper man en gylden mulighet for konkurrerende politiske partier til å slå hardt tilbake. Dette kan igjen føre til salg av flere aviser. Som vist i teorikapittelet er det i følge Allern en målsetning for de fleste mediebedrifter å få høy avkastning til investorer. Altså kan dette være en årsak til at mediene velger, dersom dette er blitt gjort, å feilsitere en aktør med vilje for å skape oppslag og for å selge mer aviser.

4.3.2. Diskurser på strukturnivå

Trygghetsdiskurs

Trygghetsdiskursen, som innebærer forebyggende tiltak ved endring av fysiske og strukturelle betingelser, var en av diskursene som gjennomgikk størst endring etter publiseringen av ”Hvem bryr seg?” -rapporten. Nodalpunktet er fremdeles ”struktur” og momentene er fremdeles ”samfunnets ansvar”, ”forebygging” og ”trygghet”. Endringen bestod altså ikke av en utskiftning av tegn ettersom tegnene er de samme som tidligere. Diskursen dreier seg om at man må endre fysiske faktorer i samfunnet for at kvinner skal kunne bevege seg trygt, blant annet ved å øke gatebelysningen.

Etter publiseringen av rapporten ble det imidlertid snakket lite om belysning fremover. Jeg fant få eksempler der det er snakk om lys eller mørke i mitt utvalg. Et eksempel er hentet fra VG og er fra et intervju med tre kvinner som mener at det ikke finnes noen unnskyldning for å voldta:

Marlena forteller at hun er engstelig når hun er alene og det er mørkt, men valg av klær tror hun har liten betydning (VG 26.04.07).

I eksempelet blir mørket sett på som en faktor som truer kvinners trygghet. Slik sett er ”trygghetsdiskursen” den samme som før ”Hvem bryr seg?” –rapporten ble publisert. Utover dette ble ikke diskursen omtalt i noen særlig grad. Den var trolig ikke lenger like aktuell. Det ser ut til at fokuset i mediene til dels har forlatt strukturelle betingelser og heller gått over til det individuelle, når det gjelder ”trygghetsdiskursen”. Diskursen har altså på sett og vis blitt utkonkurrert av andre diskurser. Det er heller ikke lenger noen sentrale aktører som utpeker seg i diskursen.

Årsaken til at diskursen er svekket er blant annet at den mangler stemmer i mitt utvalg. Før ”Hvem bryr seg?” –rapporten ble publisert hadde ”trygghetsdiskursen” derimot mange stemmer. Det var blant annet fordi den på dette tidspunktet var en reaksjon på alle overfallsvoldtektene som fant sted og samtidig til dels var en reaksjon mot ”omsorgsdiskursen”. ”Trygghetsdiskursen” ønsker at samfunnsstrukturen skal endres slik at kvinner ikke skal være nødt til å ta forholdsregler for å unngå å bli voldtatt.

”Omsorgsdiskursen” er derimot av den oppfatningen at kvinnen må ta forholdsregler i dagens samfunn. Både ”trygghetsdiskursen” og ”omsorgsdiskursen” mangler stemmer etter rapporten blant annet fordi disse diskursene knyttes tett opp mot hendelser. Når overfallsvoldtekter avtar blir diskursene også svekket.

Forslagsdiskurs

Det var fremdeles mange forslag til tiltak for å få slutt på overfallsvoldtekt etter ”Hvem bryr seg?” -rapporten. Spesielt dreide rådene seg om opplæring rundt kjønnsroller og preventive tiltak som mange mente burde begynne allerede fra barndommen av. Det første eksempelet er hentet fra et intervju med politioverbetjent Finn Abrahamsen:

Den erfarne politimannen trodde først ikke resultatene i undersøkelsen var riktige. (...) ’Jeg synes det er rart at så mange menn kan ha en så enkel holdning. Nå frykter jeg at resultatene i undersøkelsen også kan være svaret på hvorfor det har vært en så stor økning i voldtektssaker de siste årene’, sier politioverbetjenten. Han mener problemet må tas på alvor. ’Og det betyr holdningsskapende arbeid så tidlig som mulig. Allerede som barn må vi få vite at begge kjønnene er likestilte, og at vold mot kvinner er totalt uakseptabelt’, sier han (VG 26.04.07).

Han mener at det er en holdningsendring som må til for å få bukt med problemet. Noe av det samme kommer frem i artikkelen der kjønnsforsker Jørgen Lorentzen blir intervjuet:

’De fleste menn har ganske klare holdninger. Men de har dårlige kunnskaper om hva seksuelle overgrep faktisk er og hvordan de må arbeide mot det’, sier Lorentzen. Han mener derfor at Regjeringen må sette i gang undervisningsopplegg i skolen som ruster opp elevenes kunnskaper om vold og konflikter, og først og fremst må guttenes kunnskap styrkes (Aftenposten 26.04.07).

Svært mange aktører i debatten rundt ”forslagsdiskursen” er opptatt av holdningsendringer som personer må få innprentet allerede fra barnehage - og skolealder. Mange mener at man må sette mer fokus på seksualundervisningen. Denne delen av diskursen er større nå enn den var før rapporten ble publisert. Det er her hovedargumentene ligger. Nå er det ikke et like stort fokus på mer politi i gatene som det var tidligere, belysning blir nesten ikke nevnt og oppklaringsprosent er det også mindre snakk om. Fokuset har i større grad gått over til å dreie seg om holdningsendringer hos menn, istedenfor å dreie seg om endringer i samfunnsstrukturen. Samtidig er det i diskursen blitt et fokus på å se på juriesammensetningen i voldtektssaker. Slik ser man at noen deler av diskursen har blitt styrket, mens andre deler

nesten ikke blir snakket om mer. Et eksempel på en aktør som snakker om jurysammensetningen under denne forslagsdiskursen er Beate Gangås som her har blitt intervjuet:

Likestillings- og diskrimineringsombudet mener også det er på høy tid å se på jurysammensetningen i forbindelse med voldtektssaker. 'Statistikken har vist at en av ti tiltalte generelt blir frifunnet i retten, mens i voldtektssaker blir en av tre frifunnet. Hvis det skyldes holdninger hos jurymedlemmene, er dette et særdeles alvorlig problem fordi det fratår kvinnene rettssikkerhet. Vi må spørre oss om jurysammensetningen er god nok når det for eksempel gjelder alder og bakgrunn', sier Beate Gangås (Dagbladet 27.04.07).

Mange voldtektstiltalte blir altså frifunnet av juryen og dermed er det viktig i diskursen å se nærmere på problemet. Det mest fremtredende i forslagsdiskursen etter rapporten er altså både et fokus på jurysammensetningen og et fokus på holdningsendringer. Nodalpunktet i diskursen er fremdeles "råd" ettersom det stadig blir gitt råd om samfunnsforbedringer. Momentene har imidlertid endret seg noe. Tidligere var momentene blant annet "strukturelle endringer", "forebygging", "mer politi" og "et bedret helsevesen". Etter "Hvem bryr seg?" – rapporten er momentene stort sett de samme, bortsett fra at "mer politi" har forsvunnet ut av diskursen. De viktigste momentene er nå "holdningsendringer" og "forebygging". Endringen i diskursen er ganske stor etter rapporten, ettersom rådene som blir gitt har endret seg. Allikevel florerer det fremdeles mange forslag om hvordan man skal kunne forbedre samfunnet og danne preventive tiltak for at man skal kunne unngå overfallsvoldtekt. Sentrale aktører er i dette tilfellet både politikere og politi. Slik sett er det fremdeles like mange råd i forslagsdiskursen som det var før rapporten ble publisert, de har bare endret karakter.

Rettighetsdiskurs

Det at menn har slike holdninger som kom fram i "Hvem bryr seg?" -rapporten, mener noen kan føre til en innskrenkning av kvinners bevegelsesfrihet. Aktørene mener at kvinner kan føle seg tvunget til å ta sine forholdsregler. Blant annet er aktørene av den oppfatning at dersom flørting gjør en kvinne medansvarlig for voldtekt, vil trolig en del kvinner begrense flørtingen i frykt for å bli voldtatt. Dermed er det også etter "Hvem bryr seg?" - rapporten slik som i teorien om Panoptikonet, at kvinner kan se seg selv slik den usynlige vokteren ser dem (Foucault 2001). Dette kan som forklart tidligere føre til disiplin. Flere punkter der menn ansvarliggjør kvinnen skal jeg kort repetere her:

Menn ansvarliggjør kvinner for vold på flere områder: Hver femte mann sier at en kvinne som er kjent for å ha flere partnere er helt eller delvis ansvarlig for et seksuelt overgrep. Dersom kvinnen går alene på øde strekninger mener en av fire menn at kvinnen er ansvarlig for et seksuelt overgrep. 28 prosent mener en kvinne som kler seg sexy er helt eller delvis ansvarlig for det seksuelle overgrepet (VG 25.04.07).

Noe som nesten medførte like store reaksjoner som meningene til norske menn etter publiseringen av "Hvem bryr seg? - rapporten, var uttalelsene til Jan Arild Ellingsen fra Fremskrittspartiet. Han mente i følge VG at kvinner burde tenke på hvordan de kler seg når vi lever i et flerkulturelt samfunn og at flørting er en risikosport som noen dør av. Dette skapte sterke reaksjoner hos mange, og flere mente at slike utsagn blant annet var med på å begrense kvinners bevegelsesfrihet. Det ser man et eksempel på, blant annet i dette innlegget av Anders Giæver:

Men neida, Ellingsen var korrekt sitert, han. Noe han bekreftet samme sted (i Nettavisen). 'Kvinner må ikke utsette seg for unødig risiko så lenge det finnes kriminelle i dette landet.' Selv ikke de mest ihuga kriminalpolitikere i Fremskrittspartiet kan tro at vi noen gang kommer til et punkt i historien hvor kriminaliteten i landet er fullstendig utryddet, så da gjelder for så vidt portforbudet til evig tid (VG 27.04.07).

Flere aktører i debatten er enige i at slike uttalelser er med på å begrense kvinnens frihet. Det viser for eksempel dette utsagnet:

'Frp kritiserer ofte mullaher og andre religiøse ledere for deres syn på kvinner, men her er det Ellingsen som fremstår med slike holdninger ved å begrense kvinners frihet til å flørte og kle seg sexy. Han opptrer som en mullah', sier SV-nestleder og statssekretær ved Statsministerens kontor, Bård Vegard Solhjell til VG (VG 26.04.07).

Mange mener altså at kvinners rettigheter står på spill og at kvinner får begrenset bevegelsesfrihet ved at folk kommer med slike uttalelser. Noen mener i denne sammenheng at det ikke er lov å voldta en kvinne selv om hun hadde gått naken langs veien, og at et nei er et nei og må aksepteres (VG 26.04.07). Det ble også presentert en "sjokkmåling" av Dagbladet som viste at fire av ti kvinner har blitt utsatt for truende seksuell oppmerksomhet. Her er et utdrag fra et intervju med bistandsadvokat Trine Rjukan som i følge Dagbladet er rystet:

Rjukan bistår mange kvinner som er utsatt for voldtekter. Hun er rystet over sjokkmålingen Dagbladet presenterte i går som viser at fire av ti kvinner har blitt utsatt for truende seksuell oppmerksomhet. 'Det er skremmende og urovekkende å se at menn tydeligvis ikke respekterer kvinners frihet, slik denne undersøkelsen viser', sier Rjukan (Dagbladet 27.04.07).

Det at menn ikke respekterer kvinners frihet blir sett på som noe svært negativt i denne diskursen. I et intervju med langrennsløper Vibeke Skofterud, kommer også sjokket over at noen menn mener at det er legitimt å voldta hvis kvinnen flørter, tydelig frem:

Hva synes du om undersøkelsen som kom fram i dag om at en av ti menn mener kvinner som flørter har skyld i voldtekt? (...) 'Det er hårreisende, jeg blir sjokkert av å høre dette. At noen flørter gir ingen rett til å forgripe seg' (Dagbladet 26.04.07).

Diskursen som dreier seg om rettigheter er ganske lik slik den var før resultatene fra "Hvem bryr seg?" -rapporten ble publisert. Fremdeles er aktørene som snakker under diskursen av den oppfatning at kvinners bevegelsesfrihet blir innskrenket. Noen endringer har likevel funnet sted. Før rapporten ble publisert var diskursen en motpol til diskursen om "det ansvarsfulle individ" som mente at kvinner hadde ansvar for å ikke bli offer og at de burde ta sine forholdsregler. Aktører i "rettighetsdiskursen" mente at slike utsagn ville føre til en innskrenkning av kvinners bevegelsesfrihet. Videre ble det både i diskursen om "det ansvarsfulle individ" og i "omsorgsdiskursen" gitt råd fra politi og aviser om hvordan en kvinne best kan forsvare seg mot voldtekt. Flere aktører i rettighetsdiskursen mente at slike beskyttelsesråd var feil fokus og at man heller burde fokusere på gjerningspersonen.

Etter "Hvem bryr seg?" -rapporten fortonet det seg imidlertid noe annerledes. Det dreier seg nå om at menn dirkete har uttalt at når kvinner oppfører seg som de vil kan det føre til at de blir voldtatt. Kvinnen kan ikke flørte åpenlyst ettersom hun da av menn kan bli sett på som medansvarlig for et eventuelt overgrep. Samtidig mener altså noen aktører at det å flørte er en risikosport og at noen kan dø av det. De som snakker under "rettighetsdiskursen" hevder at kvinner mister retten til å oppføre seg som de vil når noen har slike holdninger. Noen nevner at menn også flørter. Dermed ser det ut til at diskursen kjemper for at kvinner skal ha like stor grad av bevegelsesfrihet som menn og like mange rettigheter. Før rapporten ble publisert var dette et spørsmål om å få arrestert voldtektsforbrytere, mens det etter rapporten ble et langt mer omfattende spørsmål. Man kan kanskje si at det i diskursen er en oppfatning om at bevegelsesfriheten er blitt mer innskrenket for kvinner nå, ettersom tilsynelatende halvparten

av alle norske menn mener at kvinnen er medansvarlig for voldtekt dersom hun flørter åpenlyst. Faren for å bli utsatt for en voldtekt har i diskursen blitt forsterket i forhold til tidligere. Slik har fortvilelsen over at det er slik også blitt sterkere. Flere av aktørene som uttaler seg under diskursen kan ikke forstå at menn kan ansvarliggjøre kvinnen for overgrepet. Diskursen er fremdeles en kvinnelig diskurs ettersom den tar kvinner i forsvar. Den angriper også menn og kvinner som uttaler seg innenfor mannlige diskurser og står fremdeles inne for at kvinner ikke er ansvarlige dersom de skulle bli utsatt for en voldtekt.

Det ser ut for at rettighetsdiskursen har vokst seg sterkere etter publiseringen av ”Hvem bryr seg?” –rapporten sammen med diskursen om ”det uskyldige individ”. Slik har rettighetsdiskursen fått flere og til dels sterkere stemmer. Diskursen dreier seg ikke lenger om den farlige ”mannen i busken”, men heller om menn man mest sannsynlig kjenner fra før av. Når resultatene omhandler halvparten av norske menn, er sannsynligheten for at man kjenner en mann som er av denne oppfatningen nokså stor. Nodalpunktet er etter min mening fremdeles ”bevegelsesfrihet”, mens diskursens momenter har endret seg noe. Et moment kan være ”fortvilelse” over at noen menn kan ha slike holdninger, andre momenter kan være de samme som tidligere, nemlig ”kvinneres rett”, ”autonomi” og ”å ikke moralisere”.

4.3.3. Mellom individ og strukturnivå

Kultur

I perioden før publiseringen av ”Hvem bryr seg?” –rapporten fra Amnesty og Reform, var det et stort fokus på den mørkhudede overgrepsmannen. Av kvinnene som ble utsatt for voldtekt oppgav de fleste at overgrepsmannen var mørk i huden. Slik ble det debattert hva man kunne gjøre med problemet og hvordan man skulle få stoppet innvandrer menn fra å begå voldshandlinger mot kvinner.

Det ble etter ”Hvem bryr seg?” –rapporten skrevet like mye om den mørkhudede overgrepsmannen selv om holdningene som ble presentert i rapporten kom fra norske menn. At diskursen ikke har endret seg er nokså oppsiktsvekkende. Innvandrere var totalt fraværende i ”Hvem bryr seg?” –rapporten og dermed burde ”kulturdiskursen” vært en av de

diskursene som forandret seg mest etter at rapporten ble publisert. Imidlertid var endringen minimal. Flere aktører hevdet at innvandrere har en negativ innvirkning på norske menn.

Diskusjonen rundt innvandring etter at rapporten ble publisert, startet da Ellingsen fra Fremskrittspartiet ble intervjuet i forbindelse med publiseringen av rapporten. Han mente at folk fra andre kulturer var en stor del av årsaken til testresultatene, i følge VG. Samtidig mente han at kvinner må passe på hvordan de kler seg ettersom vi lever i et flerkulturelt samfunn, der signaler kan tolkes forskjellig av folk fra andre kulturer. Ellingsen er således en sentral aktør i denne diskursen sammen med andre politiske aktører. Her er et sitat hentet fra intervjuet med Ellingsen:

'Det er klart at det er lov å flørte, men på noen kan slik atferd være provoserende, særlig i et flerkulturelt samfunn. Det er folk som driver risikosport, og noen som dør av det. Kvinner må selv ta ansvaret for hvilke signaler de sender ut', sier Ellingsen til VG (VG 25.04.07).

Det er interessant, i debatten som omhandler kultur, at Ellingsen her legger skylden på innvandrere selv om det er snakk om holdninger blant norske menn. Det er flere aktører som også mener at resultatene fra rapporten er en følge av at vi har med andre kulturer å gjøre. Det ser man eksempel på her der kjendisveterinær Trude Mostue er intervjuet:

'Ikke for å si noe negativt om muslimers kvinnesyn, men la oss si at det kan oppstå situasjoner hvis muslimske menn kommer borti skandinaviske jenter som flørter uhemmet med utringede toppler og korte skjørt. Jeg mener ikke at det forsvarer voldtekt, men at det kan være med på å forklare. Derfor må kvinner tenke seg om i forhold til hvordan man oppfører seg, og hvordan man går kledd, sier Mostue. (...) Kvinner må skjønne at dersom man går med trang topp, så får man oppmerksomhet på brystene. Da må en skjønne at gutter og menn tilnærmer seg, og kan ikke klage over at man blir sjekket opp hele tiden'. (...) Mostue tror ikke at utfordrende oppførsel og klær har samme effekt på nordmenn som på nye landsmenn. 'Du skal selvfølgelig kunne gå i en fin sommerkjole uten å bli voldtatt. Men går man utfordrende kledd, sender man ut sterke signaler som har klart ulik effekt på Ola nordmann og menn fra kulturer som ikke er vant med å ha levende pornoblad gående rundt seg når man går på by'n', sier Mostue (VG 26.04.07).

Aktører fra politiet mener også at nordmenn har tatt til seg negative holdninger fra andre kulturer. Dette utdraget fra VG er hentet fra samme artikkel som sitatet ovenfor er hentet fra:

Også politiet mener at norske menn har tatt til seg negative holdninger fra andre kulturer. 'I mange saker ser vi at spesielt afrikanske menn har et kvinnesyn som er helt forskjellig fra det vi er vant med her i landet', sier politioverbetjent Finn Abrahamsen i Oslo politidistrikt.

Fremdeles mener aktører at det er det farlige mørke, med de farlige mørkhudede mennene som skaper utrygghet og som gjør det utrygt for kvinner å gå i Oslos gater. Denne diskursen gir seg ikke og er fremdeles sterk. Nodalpunktet i diskursen er fremdeles "innvandrere" og momentene er fremdeles også "brutal", "overgriper" og "mørkemenn". "Somalier" er imidlertid ikke lenger en del av denne diskursen. Fokuset er nå glidd mer over til innvandrere generelt.

Reaksjonene på disse utsagnene var også mange. En del mennesker fant seg ikke i at man skulle skyldes på det flerkulturelle Norge når det faktisk er norske menns holdninger som kommer til uttrykk i rapporten. Her er et eksempel fra en "leder" fra Dagbladet:

(...) Reaksjonene fra et av landets største partier er like nedslående. Fremskrittspartiets nestleder Jan Arild Ellingsen mener flørting er en "risikosport" kvinner kan dø av, og at kvinner selv må ta ansvar for ikke å provosere fram overgrep. Han får støtte av sin formann, Siv Jensen, som i NRK P2s "Politiske kvarter" mente alle måtte ta et individuelt ansvar for å unngå vold. Deretter pekte hun ut en gruppe innbyggere som potensielle overgripere, i og med at flere voldtekter i Oslo denne vinteren har vært begått av innvandrere "med et annet kvinnesyn". Undersøkelsen tyder på at etniske nordmenn har et langt stykke å gå før de skal belære noen om kvinnesyn og vold mot kvinner. Frp bør i hvert fall ikke gjøre det, hvis Ellingsens uinformerte kommentar er representativ for partiets syn (Dagbladet 26.04.07).

"Kulturdiskursen" er som sagt en diskurs som ikke gir seg. Den dreier seg fremdeles om menn fra andre kulturer med et annet kvinnesyn, selv om det ikke er disse mennene "Hvem bryr seg?" -rapporten omhandler. Det er norske menn som har disse oppsiktsvekkende holdningene. Derfor er det merkelig, som det også blir fremhevet i lederen ovenfor, at det er de mørkhudede mennene som fremdeles blir debattert. Årsaken til at denne diskursen fortsatt er så sterk, kan blant annet skyldes utsagn fra aktører i debatten om at innvandrere påvirker norske menn. Det er mulig at disse holdningene ikke er representative for resten av befolkningen, men i mitt materiale er diskursen svært sterk.

I forbindelse med at innvandrere skal ha påvirket norske menn til å ha kvinnefiendtlige holdninger, kan det være interessant å trekke frem forskningen til Helen Benedict. Som vist i teorikapittelet kommer det frem i undersøkelser at menn kan være av den oppfatning at

kvinner har skyld i voldtekt hvis de opptrer på en bestemt måte på forhånd. Benedict nevner en undersøkelse fra 1991 som viste at 53 prosent av menn over femti år og 31 prosent av menn mellom trettifem og førti år, mente at kvinnen skal ha skylden for voldtekten dersom hun kler seg utfordrende (Benedict 1992).

Meningene som ble publisert i ”Hvem bryr seg?” –rapporten kan ligne på disse resultatene. I rapporten er det imidlertid ikke snakk om skyld, men ansvar. Samtidig ansvarliggjør menn i ”Hvem bryr seg?” -rapporten kvinner for overgrepet dersom de flørter. Altså eksisterte lignende holdninger også på begynnelsen av 90-tallet. Disse undersøkelsene er fra USA og gjelder selvfølgelig ikke nødvendigvis norske menns syn. Allikevel ser det ut til at slike oppfatninger har eksistert i mange år og ikke nødvendigvis er et nytt fenomen. Dette kan åpne for en diskusjon om hvorvidt det er innvandrere som har skyld i påvirkningen av norske menn eller om dette er holdninger som har eksistert i vestlige land i lang tid. Jeg skal la denne diskusjonen ligge, ettersom den blir for omfattende å ta for seg her.

Det ser ut til at mediene i forbindelse med publiseringen av rapporten har valgt å vinkle artiklene slik at innvandrere får skylden for norske menns holdninger. En av grunnene til denne antagelsen er at journalistene har oppsøkt en aktør fra Fremskrittspartiet. Det er grunn til å hevde at partiet er tilhenger av en restriktiv innvandringspolitikk. I følge partiets hjemmeside ”(må) innvandringen fra ikke-vestlige kulturer (...) håndheves strengt (...)” (Fremskrittspartiet 2008). Det virker ikke helt tilfeldig at en representant fra akkurat dette partiet blir intervjuet, og det kan se ut som at VG i dette tilfellet er ute etter helt spesielle meninger rundt innvandring. Etter uttalelsene til Ellingsen ble det et skjevt maktforhold i debattene og andre aktører følte seg kanskje tvunget til å svare. Det blir i dette tilfellet en slags dramaturgisk makt til å sette dagsorden (Eide 2001).

4.3.4. Kampene som utspant seg

De tydeligste kampene som utspant seg etter publiseringen av ”Hvem bryr seg?” – rapporten var kampen mellom ”det ansvarlige individ” på den ene siden og ”det uskyldige individ” og ”rettighetsdiskursen” på den andre. Aktørene kom nokså tydelig frem i denne kampen, ettersom Jan Arild Ellingsen kom med uttalelser som både hadde med kvinner og kultur å gjøre og som ikke falt i god jord hos andre politiske aktører. Under diskursen om ”det uskyldige individ” og ”rettighetsdiskursen” var de mest sentrale aktørene politikere fra

Sosialistisk Venstreparti. De politiske aktørene reagerte kraftig på uttalelsene til Ellingsen og han var dermed nærmest en ”skyteskive” i diskursordenene ”voldtekt” etter publiseringen av ”Hvem bryr seg?” – rapporten.

Ettersom blant annet Jan Arild Ellingsen uttalte at påvirkning fra innvandrere kunne være årsaken til at norske menn hadde de holdningene som kom frem i rapporten, ble også ”kulturdiskursen” brakt på bane. Denne diskursen var like sterk både før og etter publiseringen av rapporten.

Aktører som uttalte seg under ”forslagsdiskursen” førte ingen spesiell kamp etter publiseringen av rapporten. Diskursen ønsker at man må få endret holdningene til menn her i landet, noe de aller fleste aktørene er enige i. ”Omsorgsdiskursen” og ”trygghetsdiskursen” er ikke lenger med i debatten på grunn av fravær av hendelse, og på denne måten utspiller det seg heller ikke noen spesielle kamper i diskursene.

5. Avslutning

5.1. Diskurser i kamp før publiseringen av "Hvem bryr seg?" –rapporten

På individnivå fant jeg følgende diskurser i diskursordenen "voldtekt": Diskursen om "det ansvarsfulle individ" dreide seg om at kvinner har et ansvar for å unngå å bli voldtatt. "Omsorgsdiskursen" dreide seg om "gode råd" til kvinner om hvordan de på best mulig måte kan forsvare seg mot en overfallsvoldtekt. I diskursen om "det uskyldige individ" argumenterte aktører for at man aldri kan si at en kvinne har et ansvar for å unngå å bli voldtatt. Aktørene var også negative til det å gi råd til kvinner.

Når det gjelder diskursene på strukturnivå, fant jeg disse diskursene: "Trygghetsdiskursen" innebærer å danne fysiske og strukturelle forebyggende tiltak i samfunnet for å motvirke overfallsvoldtekt. "Forslagsdiskursen" dreide seg om tips og råd til samfunnet angående hvordan man kan få bukt med voldtektsproblemet. "Rettighetsdiskursen" innebar ideologiske rettighetsbetingelser i form av at kvinner skal ha rett til å kunne gå hvor de vil, når de vil og at ingen skal kunne si at kvinner må ta forholdsregler.

Mellom individ – og strukturnivå befinner "kulturdiskursen" seg. Diskursen dreier seg om at det er innvandrere som står bak de fleste voldtekter, og at voldtektene de står bak er brutale og voldsomme.

5.1.1. Kampene

Kampene som utspant seg mellom de ulike diskursene før rapporten, var interessante. Et av de viktigste resultatene jeg har kommet frem til er at det eksisterer både mannlige og kvinnelige diskurser. Innen de mannlige diskursene mener jeg det eksisterer faktorer som kan se ut til å virke disiplinerende. Beskyttelsesråd til kvinner kan føre til at kvinner velger å ta forholdsregler som innskrenker deres egen bevegelsesfrihet. Dette kan se ut som disiplin. Aktører innenfor de kvinnelige diskursene mener at fokuset på hva kvinner kan gjøre er galt

og at man heller må rette fokuset mot gjerningsmannen. Samtidig ble de fleste overfallsvoldtektene begått av innvandrere og derfor var ”kulturdiskursen” sterk i perioden før publiseringen av ”Hvem bryr seg?” – rapporten. Et sentralt spørsmål blant politiske aktører var hva man kunne gjøre med innvandrerproblemet.

5.2. De diskursive endringene etter publiseringen av ”Hvem bryr seg?” - rapporten

Det forekom ulike endringer i diskursene etter at rapporten ble publisert, og noen endringer var mer overraskende enn andre. Diskursen om ”det ansvarfulle individ” gikk over til å bli diskursen om ”det ansvarlige individ”. Kvinnen fikk nå ansvaret for at en voldtekt hadde funnet sted. Etter min mening ble diskursen mer brutalisert ved at den gikk fra å si at kvinnen hadde et ansvar for å unngå å bli offer, til å si at kvinnen var ansvarlig for selve voldtekten. ”Omsorgsdiskursen” døde nærmest ut ettersom det virket som det ikke var like legitimt å gi råd til kvinner om hvor de bør oppholde seg og til ulike tider. Samtidig ble den antagelig borte på grunn av fravær av hendelse. Det var en stund siden noen hadde blitt utsatt for overgrep. Diskursen om ”det uskyldige individ” var nokså lik både før og etter publiseringen av ”Hvem bryr seg?” – rapporten, bortsett fra at den i etterkant var en sterk reaksjon på uttalelser som fant sted innenfor diskursen om ”det ansvarlige individ”. I følge diskursen om ”det uskyldige individ” har en kvinne aldri skyld dersom hun har blitt utsatt for et overgrep. Aktørene i diskursen syntes det var leit at noen kan ha slike holdninger.

På strukturnivå forekom det også noen endringer. ”Trygghetsdiskursen” led samme skjebne som ”omsorgsdiskursen”. Diskursen er blitt betydelig svekket som en følge av at det er lenge siden noen har blitt utsatt for en overfallsvoldtekt. Diskursen mangler stemmer, noe som trolig er en følge av at den har mistet aktualitet. De to andre diskursene på strukturnivå er imidlertid ikke blitt svekket i noen særlig grad. I ”forslagsdiskursen” blir det for eksempel gitt en del råd i forbindelse med hvordan man skal få endret menns holdninger til vold mot kvinner. Fokuset har nå gått mer bort fra å dreie seg om hva kvinner kan gjøre med problemet, til å dreie seg om hva menn og samfunnet kan gjøre. Etter at rapporten ble publisert er det hva samfunnet kan gjøre som er de ledende diskursene innen diskursordenen ”voldtekt”.

”Rettighetsdiskursen” dreier seg fremdeles om kvinners rett til bevegelsesfrihet. I diskursen kan man se en større grad av ”oppgitthet” over at så mange menn mener at kvinner har et ansvar for å ha blitt utsatt for et overgrep.

Det interessante med ”kulturdiskursen” er at den fremdeles får stor grad av omtale selv om holdningene som kom frem i rapporten var holdningene til norske menn, og ikke innvandrere. Allikevel blir innvandremenn beskyldt for å være ansvarlige ettersom de i følge enkelte aktører i media skal ha påvirket norske menn til å ha kvinnefiendtlige holdninger.

5.2.1. Kampene

Etter at ”Hvem bryr seg?” – rapporten ble publisert av Amnesty International Norge og Reform – ressursenter for menn, ble debatten revitalisert. Noe av årsaken til at debatten blusset opp igjen, kan være at disse organisasjonene forstås som sterke deltagere i debatten. Kampene i media er nå i større grad en kamp mellom politiske aktører og partier. Jan Arild Ellingsens uttalelser i VG om at kvinner kan lære av resultatene i rapporten og at innvandrere har påvirket norske menn til å ha kvinnefiendtlige holdninger, satte fart i debatten. Han fikk spesielt mye kritikk for uttalelsene, blant annet fra Bård Vegar Solhjell og Inga Marte Thorkildsen fra Sosialistisk Venstreparti. På bakgrunn av dette er denne kampen den sterkeste etter publiseringen av ”Hvem bryr seg?” – rapporten. Debatten rundt kjønn og kultur viser seg å være sterk både før og etter rapporten.

5.3. Mediedekningen

I følge Foucaults teori om panoptikonet, er vi ikke klar over at vi blir overvåket. Slik opprettholder og reproducerer vi forestillinger om hva som er normalt (Merkelsen 2007). Det eksisterer både skjult og synlig voldtekt. Journalister velger å sette fokus på den volden som rammer blindt, nemlig på overfallsvoldtekt. Blind vold er en type vold som skaper frykt. Den skjulte volden som finnes i nære relasjoner vet vi lite om, blant annet fordi journalister ikke setter like stort fokus på denne typen av vold.

Det var generelt et stort fokus på voldtekt, og da spesielt på overfallsvoldtekt, før publiseringen av ”Hvem bryr seg?” – rapporten. Media fokuserer ofte på kriminalsaker og de skriver ofte om kjønnet vold (Allern 1992, Mathiesen 2006, Cuklanz 2006). Mediene var så fokusert på fenomenet at de selv kom med råd om hvordan man best kan forsvare seg mot ”voldtektsfaren”. I mediene jeg analyserte florerer det med råd om beskyttelse.

Ettersom det ble begått så mange overfallsvoldtekter i Oslo, så man også i diskursene at frykten var reell. Flere kvinner var redde for å bevege seg utendørs nattetid. Ved at mediene gjenfortalte brutale hendelser i detalj og samtidig intervjuet flere aktører fra politi og voldtektsmottak, ”trigget” de diskursene om ”det ansvarlige individ” og ”omsorgsdiskursen”. Diskursene ble sterkere, og mediene bidro antagelig til dette. Diskursene er ”mannlige” og inneholder kanskje også disiplinerende faktorer. Det kan se ut som at diskursene er med på å spre frykt. Dersom det ikke anses som nødvendig bør mediene være forsiktige med å gi stort fokus til diskurser som kan virke disiplinerende.

Etter ”Hvem bryr seg?” – rapporten var det i analysen tre funn som var spesielt fremtredende. Det første dreide seg om VGs publisering av rapporten (25.04.07). Resultatene fra ”Hvem bryr seg?” -rapporten var i seg selv både oppsiktsvekkende og urovekkende. Det kunne man også se i diskursene. Som forklart i metodedelens er Amnesty Internationals norske avdeling Norges største menneskerettighetsorganisasjon (Amnesty 25.02.08a). En rapport som blant annet denne organisasjonen har vært med på å lage, blir nok av de fleste tatt seriøst.

Problemet dukker opp når blant annet VG ser ut til å benytte seg av noen ”medievidningsteknikker” (Hernes 1978). Avisen bytter ut ordene i overskriften slik at resultatene blir betydelig forverret i forhold til det de var i virkeligheten. Det ser ut som at halvparten av norske menn mener at kvinner selv er *skyldige* i voldtekt. VG valgte samtidig å utelukke viktige positive resultater som kunne ha vært med på å dempe bekymringen rundt menns holdninger til vold mot kvinner. Dette resultatet dreide seg om at tre av fire menn mener at vold mot kvinner aldri kan forsvares. Det ser ut til at diskursene forandrer seg i en negativ retning med et slikt fokus.

Mitt andre funn fant jeg ved å analysere VGs artikkel, der Jan Arild Ellingsen ble intervjuet i forbindelse med publiseringen av rapporten. Politikerens fra Fremskrittspartiet mener at innvandrere har påvirket norske menn til å ha kvinnefiendtlige holdninger. Dagen etter ble

ytterligere to aktører intervjuet av VG som også mente at norske menn kan ha blitt påvirket av innvandrere. Når mediene har dette ensidige fokuset på at det er innvandrere som er de kriminelle, fører dette til at ”kulturdiskursen” er like sterk etter publiseringen av rapporten. Diskursen eksisterer selv om den nå har lite rot i virkeligheten. Mest sannsynlig har mediernes fokusering også i denne sammenheng en innvirkning på diskursene.

Det tredje funnet dreier seg om at Jan Arild Ellingsen mener at han er blitt feilsitert av VG angående hvordan kvinner bør oppføre seg for å unngå å bli voldtatt. Dersom han virkelig er blitt feilsitert har avisen publisert meninger som Ellingsen ikke står inne for. Derfor ser det ut som at avisene ønsker å skrive om kjønnet vold, og om aktører som har kvinnefiendtlige holdninger. Enkelte aviser trigger på denne måten diskurser som kan være med på å disiplinere kvinnen. Det å ”fyre opp under” slike diskurser kan utvikle seg til en form for terrorvirksomhet ved at aktørenes meninger påvirker en del kvinner til å bli redde. Dersom ønsket om salg av aviser overgår normen om at sannferdige nyheter skal komme frem, er dette et problem det er verdt å ta tak i. Mediene er antagelig med på å spre frykt, noe som kan få konsekvenser spesielt for kvinner i denne sammenhengen.

5.4. Diskursanalyse som verktøy og valg av empiri

5.4.1. Tekstanalyse

Fordelen med tekstanalyse er at man kan se tendenser i materialet som kanskje ikke andre ser. Samtidig har man mulighet til å analysere et relativt stort materiale. Det man ikke får sett ved å kun benytte seg av tekstanalyse, er hvor vidt det man finner i diskursene gjenspeiles i samfunnet. Dersom man ønsket å finne den direkte virkning på samfunnet kunne man gjort bruk av kvalitative intervjuer og / eller kvantitative undersøkelser. Med diskursanalyse kan man imidlertid se tendenser på hva som skjer i samfunnet. Det er viktig å ha i minne at det ikke er tilfeldig hvem som uttaler seg i avisene. Ofte oppsøker avisene aktører med meninger om et fenomen, mens andre aktører skriver innlegg på eget initiativ. Meningene til aktørene i mediene er ikke nødvendigvis representative for resten av befolkningen.

5.4.2. Valg av empiri

Innvendinger og forbehold

Valg av empiri kan åpne dører og man kan gjøre interessante funn i et materiale. På den annen side vil også mange dører bli lukket ettersom man ikke kan analysere alt. Jeg har valgt å analysere artikler fra tre aviser og empirien er trukket ut av disse. Det er stor sannsynlighet for at jeg kunne ha fått et rikere materiale ved bruk av flere eller mer ulike aviser.

Ved at jeg har analysert det totale utvalget artikler fra de tre avisene våren 2007, har jeg også fått et omfattende materiale. Mengden artikler gjør at man ikke kan gå like dypt ned i alle artiklene, noe som antagelig kunne ha vært en fordel. Imidlertid hadde jeg ett bredt utvalg.

Det store materialet førte til at det formet seg mange diskurser. Det kunne selvfølgelig vært interessant å også analysere andre diskurser som formet seg i empirien. Samtidig er det nødvendig å begrense seg i en oppgave, man kan ikke skrive om alt. Diskursene som skilte seg ut i størst grad etter min oppfatning, var de diskursene som det til sist ble lagt fokus på i avhandlingen. Antagelig gir diskursene jeg valgte et godt bilde av noen av konfliktene som rørte seg i media i forbindelse med voldtekt våren 2007.

Mektige diskurser

Diskurser vi omgir oss med kan være mektige. Når det blir begått overfallsvoldtekter knyttes det store verdidebatter til hendelsene. Disse verdidebattene har like stor makt over oss som den individuelle faren. Det er derfor interessant å diskutere diskurser ettersom disse ofte kan være mektigere enn de sosiale realitetene. Dette vises blant annet i "kulturdiskursen" som etter publiseringen av "Hvem bryr seg?" – rapporten ikke lenger er knyttet til hendelse, men verdier. Det at mediedekningen er sensasjonell og forenkler, og det at mediene benytter seg av medievriddingsteknikker, betyr noe for hvordan diskursene utspilles.

Et viktig poeng med diskursanalysen er å se hvordan diskurser blir et redskap for ulike aktører. Politiske aktører bruker diskurser for å fremme et standpunkt. Ofte kan diskursene de trekker på inneholde faktorer som ikke stemmer overens med den reelle faren. Ved at både medier og politiske aktører "fører" diskurser som er mektige, kan dette bidra til å spre frykt. Diskursene er overgripende og frykten kan plantes hos enhver leser, selv om leserne ikke

engang befinner seg i den byen det har blitt begått overfallsvoldtekter. Derfor er diskursanalyse vel så viktig som andre analysemetoder når det gjelder å diskutere en sosial realitet.

Litteratur:

- Allern, Sigurd (2001), "Kildene og mediemakten". I: Martin Eide, red., *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal.
- Allern, Sigurd (1997), *Når kildene byr opp til dans*. Oslo: Pax Forlag.
- Allern, Sigurd (1992), *Kildenes makt. Ytringsfrihetens politiske økonomi*. Oslo: Pax Forlag.
- Bang, Tor (2006), *Makt og spinn i mediene*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Benedict, Helen (1992), *Virgin or vamp. How the press covers sex crimes*. New York: Oxford university press.
- Cuklanz, Lisa M. (2006), "Gendered violence and mass media representation". I: Bonnie J. Dow & Julia T. Wood, red., *The SAGE handbook of gender and communication*. California: Sage.
- Dyrberg, Torben Bech, Allan Dreyer Hansen og Jacob Torfing, red. (2001), *Diskursteorien på arbejde*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Eide, Martin (2001), "Journalistisk makt. Et oppslag.". I: Martin Eide, red., *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal.
- Engelstad, Fredrik (2005), "Makt i det norske samfunnet". I: Ivar Frønes & Lise Kjølørød, red., *Det norske samfunn*. Oslo: Gyldendal.
- Fairclough, Norman (1992), *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Frønes, Ivar (2001), *Handling, kultur og mening*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Focault, Michel (1999), *Diskursens orden*. Oslo: Spartacus forlag.

- Foucault, Michel (2001), *Overvåkning og straff*. Trondheim: Gyldendal.
- Hernes, Gudmund (1978), "Det mediavridde samfunn". I: Gudmund Hernes, red., *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holter, Harriet (1996), "Om kjønn og politikk". I: Harriet Holter, Beatrice Halsaa, Janneke van der Ros, Else Skjønberg og Bjarne Øvreid, *Hun og han. Kjønn i forskning og politikk*. Oslo: Pax Forlag.
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe (1985), *Hegemony and socialist strategy. Towards a radical democratic politics*. London: Verso.
- Mathiesen, Thomas (2006), *Makt og medier. En innføring i mediesosiologi*. Oslo: Pax Forlag.
- Merkelsen, Henrik (1997), *Magt og medier. En introduktion*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.
- Neumann, Iver B. (2001), *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Reinton, Per Olav (1984), "Kildenes tyranni. Om journalisten som medium". *Nytt norsk tidsskrift*, 1: 21-32.
- Rolness, Kjetil (1992), "Farvel til virkeligheten eller en kritikk av mediekritikken". *Sosiologi i dag*, 1: 17-45.
- Silverman, David (2006), *Interpreting qualitative data*. London: Sage
- Thagaard, Tove (2002), *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Weber, Max (2000), *Makt og byråkrati. Essay om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Trondheim: Gyldendal.

Winther Jørgensen, Marianne & Louise Phillips (1999), *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Østbye, Helge, Knut Helland, Karl Knapskog og Leif Ove Larsen (2007), *Metodebok for mediefag*. Bergen: Fagbokforlaget.

Aakvaag, Gunnar C. (2008), *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.

URL kilder:

Amnesty International Norge:

Hva er Amnesty International Norge?

URL:

<http://www.amnesty.no/web.nsf/pages/550BF94213754CA8C1256F04003BC741> (Lesedato: 25.02.08a).

Hovedfunn i "Hvem bryr seg?" -rapporten

URL:

<http://www.amnesty.no/web.nsf/d1e1e2a2052ef3fcc1256acb002d9731/53618da0d98053c9c12572c7003c26af?OpenDocument> (Lesedato: 31.01.08).

"Hvem bryr seg?" -rapporten

URL: [http://www.amnesty.no/web.nsf/files/hvem_bryr_seg.pdf/\\$file/hvem_bryr_seg.pdf](http://www.amnesty.no/web.nsf/files/hvem_bryr_seg.pdf/$file/hvem_bryr_seg.pdf) (Lesedato: 25.02.08b).

ATEKST:

URL: https://web.retriever-info.com/documents/search_manual_no.pdf (Lesedato: 22.04.08).

Fremskrittspartiets hjemmeside:

URL: <http://www.frp.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=14387/>

(Lesedato: 24.04.08)

Antall ord: 34 847

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Vedlegg

Liste over analyserte avisartikler

Aftenposten:

- 04.01.07: De tør ikke gå alene fra fest. Erling Lae vil gjøre trygghet til valgkampsak.
- 05.01.07: Kvinners eget ansvar.
- 09.01.07: Ingen båndtvang på kvinner.
- 09.01.07: Prisen for trygghet.
- 11.01.07: Hver tredje frifinnes. Voldtekt. Frikjent i Sarpsborg: Voldtekt. Frikjent på Nordmøre: Voldtekt. Frikjent i Haugesund. Voldtektsrapport snart klar – tiltalte frifinnes av juryene.
- 11.01.07: Voldtektsutspill skaper leserstorm.
- 11.01.07: Kvinner skyld i voldtekt?
- 12.01.07: Ikke bare kvinners ansvar.
- 15.01.07: Fornuft og følelser.
- 18.01.07: Presseetikk for begynnere.
- 27.01.07: 27-åring siktet for voldtekt.
- 01.02.07: Voldtektsbølge i Oslo. Grovheten opprører politiet.
- 06.02.07: Krever voldtektsdebatt. SV utfordrer Stortinget.
- 07.02.07: Brite tiltalt for fire voldtekter.
- 12.02.07: Gatelys er viktigere enn pris.
- 19.02.07: Få tips om voldtekt i Oslo.
- 21.02.07: Tre siktet for voldtekter.
- 22.02.07: Lesernes råd: Trygghet er viktigst.
- 26.02.07: ”Trines” nabo overfalt.
- 27.02.07: Ber imamer om hjelp mot voldtekt. Innvandrere står bak 65 prosent av voldtektene i Oslo. Utgjør 23 prosent av befolkningen.

28.02.07: Mener imamer er feil adresse.
01.03.07: - Somaliere trenger hjelp. Eksperter bekymret.
01.03.07: Imamene er overvurdert.
02.03.07: Voldtatt på Grünerløkka. Overfalt i samme område som tre andre.
07.03.07: Voldtekt rammer ikke blindt.
09.03.07: Hva er det med somalierne?
11.03.07: Jo, voldtekt rammer blindt.
12.03.07: - Slutt å skylde på jentene. Oslo Ap med 10 tiltak mot voldtekt.
13.03.07: To tanker i hodet.
15.03.07: Gamle voldtektssaker anmeldes.
16.03.07: Står bak 65% av voldtekter.
24.03.07: Menn mot vold.
25.03.07: Jeg vil gjerne ha råd.
26.03.07: Må få flere til å anmelde.
26.03.07 Å skylde på andre.

*

26.04.07: - Stor forskjell på ansvar og skyld. Spørreundersøkelse om vold mot kvinner skaper debatt. Ville fått samme svar hos kvinner, mener kjønnsforsker.
26.04.07: Avslørende kvinnesyn.
26.04.07: Fire av ti utsatt for sextrusler.
04.05.07: Vil henge ut voldtektsmenn.

Dagbladet:

04.01.07: Politiet jakter på mann i duffelcoat Oslo.
06.01.07: Klappjakt på voldtektsmann.
12.01.07: Vold og ansvar.
13.01.07: Rope det, eller hviske det?
15.01.07: Nye tider for voldtektsmenn.
07.02.07: April 2006: - Voldtok kvinne (27) tre ganger. Juli 2006: - Løslatt etter politisommel. Natt til lørdag: - Voldtok kvinne (23).

21.02.07: - Prøvde å kvele og voldta.
22.02.07: - Her fins store mørketall.
22.02.07: Sliter med voldtektsbølgen. Rekordmange anmelder voldtekt – få blir dømt.
23.02.07: Skammelige tall.
27.02.07: Kniven kan felle overfallsmannen.
01.03.07: - Mer sint enn redd.
01.03.07: Innvandrere er ikke voldtektsmenn.
10.03.07: Opplyste steder.
23.03.07: Svarte menn – hvite løgner.

*

26.04.07: Nedslående holdninger.
26.04.07: Legger skylda på kvinnen. Ni av ti voldtektsanmeldte blir ikke dømt.
26.04.07: Hva syns du om undersøkelsen?
26.04.07: Nekter skyld for voldtekt.
27.04.07: Er menn uten ansvar?
27.04.07: - Menn kjenner ikke grensene.
27.04.07: Hva feiler hannkjønnet?
28.04.07: Voldtekt, kanskje.

VG:

04.01.07: Dømt for voldtekt. Tatt på ny. Sjekkes for andre Oslovoldtekter.
12.01.07: Vurderer å la voldtektsmenn møte ofre. Utvalg ser på ny metode for rehabilitering.
12.01.07: Fakta.
13.01.07: Frykter ofrene får økt press. Advarer mot å la overgripere møte sine ofre.
23.01.07: Tatt for flere overgrep. Politiet tror på oppklaring av nyttårsvoldtekter.
30.01.07: Dette kan du gjøre.
30.01.07: Populært med selvforsvar. Flere utsatt for voldtektsforsøk.
31.01.07: Fire menn siktet for voldtekt.
14.02.07: Voldtektsbølge ryster storbyene.

15.02.07: Stjal mobil – voldtektssiktet tatt. Første offer holdt på å dø, mener politiet.
17.02.07: Det er farli' det!
26.02.07: Alle disse øvelsene er men som en kort introduksjon til selvforsvar.
08.03.07: Til kamp mot innvandremenn.
13.03.07: - Voldtektsbølgen kan gi behov for å fortelle.
20.03.07: Voldtekt kan forebygges.

*

25.04.07: – Kvinner som flørter har skyld i voldtekt. Halvparten av norske menn i ny rapport.
26.04.07: Gir innvandrerne skylden. Politiet: - Helt forskjellig kvinnesyn.
26.04.07: - Opptrer som en Mullah! Sammenligner Frps kvinnesyn med Taliban.
26.04.07: - En voldtekt er mannens ansvar.
27.04.07: Eksemplets mann.
05.05.07: Jenter har aldri skylden